

Let me weep

*En tolkning av Lars von Triers "Antichrist"
med fokus på sorg
som menneskelig grunnvilkår*

Annette Gjerde Hansen

Masteroppgave i religion og samfunn

UNIVERSITETET I OSLO

Det Teologiske Fakultet

Våren 2012

afgik barboer veien mit
to nummer -
sa gik solen mit

~~Den humulen blev pludselig blod~~
- og jeg faldt svedpæret af nummer
- ~~og jeg faldt svedpæret af nummer~~

Sjog skændte - lænke mig
Lid gæret hat Lid boken
om den blaavorte fjern og by
Lid skæper af ~~blod~~ rypens
Lid gæret hat

Lidene nummer gik videre og
Lid sig og ^{af den} mit et åbent is
i mit bryst - sig skændte af angreb

- og jeg faldt den gik et skridt
Lid sig og ^{af den} mit et åbent is
i mit bryst - sig skændte af angreb

Let me weep

Digitalt arkiv : Edvard Munchs tekster

Munch-museet MM N 615 : Notat

Datering : Ikke datert

Fysisk beskrivelse : På skrivepapir. Mål 181×225 mm (h×b)

Tekst :

Jeg gik bortover veien med
to venner –
så gik solen ned
Himmelen blev pludseli blod
– og jeg følte som et pust af vemod –
~~en sugende smerte under hjertet~~
{S}Jeg standset – lænet mig
til gjæret træet til døden
over den blåsvarte fjor og by
lå skyer af blod dryppende
{ ... }rygende blod
{ ... }Mine venner gik videre og
jeg sto igjen ^{skjælvende af} med et åpent sår
i mit bryst – ~~{ ... }skjælvende af angst~~
og jeg følte der gik et stort
uendeligt skrik gennem naturen

© Annette Gjerde Hansen

2012

Let me weep

Annette Gjerde Hansen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Takk

Først en stor takk til veileder Professor Kjetil Hafstad; en dyktig veileder og godt et menneske.

Takk til mine RESA kullinger – ma nerd herd, fin gjeng!

Takk til de som er involvert i RESA-programmet på TF. Disse to åra har jeg hatt en opplevelse av at dere virkelig vil oss vel.

Takk til venner og familie som har støttet, hjulpet og heiet på meg.

Takk til to flotte informanter som stilte opp og ga av både sin tid og sine refleksjoner.

Takk til Dr. Shane Clifton som var bestemt på å få kvinnelige studenter opp og frem, i et miljø hvor det kanskje ikke var så populært. Takk for at du trodde på meg. Takk for du lærte meg å tenke kritisk. Takk for ditt mot.

Takk til bestemor Margit som viste meg kunsten.
Takk til bestemor Kirsten som viste meg liv og tro.
Jeg savner dere.

Takk til bandet Muse for låta *Invincible*. Hadde vi fortsatt hatt kassett og walk-man hadde de begge vært slitt ut nå ettersom den har vært spilt et høyt antall ganger gjennom dette arbeidet.

Oslo, 5. august 2012

Annette Gjerde Hansen

”Å lage et eksperiment ut av sitt eget liv – *det* først er åndens *frihet*,
det ble senere til filosofi for meg...”

Friedrich Nietzsche

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn og tilnærming.....	1
1.2	Metode.....	1
1.3	Oppgavens oppbygging og valg underveis	3
1.3.1	Del 1	3
1.3.2	Del 2	4
1.3.3	Del 3	4
1.3.4	Refleksjoner rundt intervju som metode	6
2	Del 1: <i>Antichrist</i> – the Movie	8
2.1	Introduksjon til filmen fra en skuespiller	8
2.2	Synopsis	9
2.2.1	Logo	9
2.2.2	Innledning.....	9
2.2.3	Prolog	10
2.2.4	Kapittel én : Grief.....	11
2.2.5	Kapittel to : Pain (Chaos Reigns).....	14
2.2.6	Kapittel tre : Despair (Gynocide).....	17
2.2.7	Kapittel fire: The Three Beggars.....	20
2.2.8	Epilog	23
3	Rammene rundt filmen.....	24
3.1	Resepsjon	24
3.2	Tema.....	26
4	Filmhistorisk kontekst	31
4.1	Antikrist i kunsten	31
4.2	Sjanger.....	32
4.2.1	Counter cinema	32
4.2.2	Kunstfilmen	33
4.3	Oppsummering	36
5	Noen utvalgte eksempler fra bruken av antikrist i språket.....	37
5.1	Johannesbrevene i Det nye testamentet.....	37
5.2	Luther	37

5.3	Nietzsche	39
5.4	Politisk karakteristik	40
5.5	Apokalyptikk	42
5.6	Antikrist i dagens Norge	43
5.6.1	En betegnelse for ondskap	44
6	Del 2: <i>Antichrist</i> – en tolkning	46
6.1	Ondskap?	46
6.1.1	Oppsummering	48
7	Personene?	50
7.1	Han?	50
7.1.1	Psykopaten?	53
7.1.2	Svikerer?	54
7.1.3	Oppsummering	54
7.2	Hun?	55
7.2.1	Generelt kvinne eller bare sorgfull?	56
7.2.2	Et offer	58
7.2.3	En kritikk av psykoanalysens prosjekt?	59
7.2.4	Det moderne defineringsprosjekt	60
7.2.5	Oppsummering	62
7.3	Naturen	63
7.3.1	En dikotomi tegnes opp	64
7.3.2	Fornekter sin kroppslighet	65
7.3.3	Deretter tar kontroll	71
8	Død over de(t) kontrollerende prosjekt	73
8.1	Likhetstrekk	73
9	Del 3 – Sorg, kirke, samfunn	76
9.1	Skriket fra domkirken	77
9.2	22 juli. 2011, Oslo, Norge	78
9.3	Spontanritualer	79
10	Intervju: Domkirkerommet og 22. juli	81
10.1.1	Behov	81
10.1.2	Hvem kom?	83
10.1.3	Mottagelse	83

10.2	Fra kontrollerende prosjekt til tjenende aktør?	84
10.2.1	Religionskritikk	85
10.2.2	Kritikk av domkirken	86
10.2.3	“Imagine there's no heaven”	88
10.2.4	Oppsummering	88
11	Den sunne vreden	91
11.1	Rom for sorg	94
11.2	Sorg og samfunn	97
11.3	Oppsummering	100
12	Avslutning	102
12.1.1	Samfunnskritikk	103
12.1.2	Kroppen	104
12.1.3	Moderne religionskritikk	104
12.1.4	Domkirken og folket	105
	Litteraturliste	107
	Vedlegg 1: Intervjuguide	116
	Vedlegg 2 : Informasjonsskriv	117
	Figur 1:	9
	Figur 2:	10
	Figur 3:	10
	Figur 4:	11
	Figur 6:	12
	Figur 7:	13
	Figur 8:	14
	Figur 9:	14
	Figur 10:	15
	Figur 11:	16
	Figur 12:	17
	Figur 13:	18
	Figur 14:	19
	Figur 15:	20
	Figur 16:	21
	Figur 17:	22
	Figur 18:	22
	Figur 19:	23
	Figur 21:	28
	Figur 22:	35

Figur 23:	52
Figur 24:	56
Figur 25:	64
Figur 26:	65
Figur 27	65
Figur 28:	66
Figur 29:	68
Figur 30:	70
Figur 31:	71

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og tilnærming

Under bachelorstudiet mitt i Australia tok jeg et emne som het Theology and Film. Det var vel her jeg først fattet interessen for kombinasjonen religion, samfunn og film. Tilbake på norsk jord og etter å ha sett filmen *Antichrist* av Lars von Trier (en gang i 2010) satt jeg igjen med et inntrykk at denne filmen handlet om en sorg og et sorgarbeid som gikk fryktelig galt. Derfor undret jeg meg over hva tittelen 'Antichrist' kan ha med temaet sorg å gjøre. Spesielt i lys av studiet religion og samfunn, synes jeg dette virket interessant. Jeg hadde egentlig tanker om å skrive noe rundt religionskritikk i Skandinavisk film, men på bakgrunn av terrorangrepet 22.juli 2001 ble sorg mer og mer det sentrale tema for oppgaven og jeg valgte å bare jobbe med filmen *Antichrist*. 22.juli satt arbeidet mitt i et nytt lys, noe jeg synes var utfordrende, spennende og ikke minst relevant. Så jeg bestemte meg for at jeg ville undersøke hvilken relevans det jeg jobbet med kunne ha i en større religion og samfunnskontekst. Måten jeg valgte å starte på dette arbeidet ble derfor at jeg prøvde først å finne hvor i *Antichrist* finner vi antikrist for deretter å undersøke hvordan filmens tittel kunne ha mening med filmens tema. Derfor syntes jeg hermeneutisk teori og metode kunne være nyttig for denne type oppgave.

1.2 Metode

Ordet hermeneutikk kan føres tilbake til den greske guden Hermes, som var gudenes sendebud. Hermes kunne bevege seg fritt mellom sfærene til de dødelige og de udødelige og opptre som en slags tolk for gudenes språk, som var uforståelig for mennesket.¹ Hermeneutikk som fremmedord dukket for første gang opp i Tyskland i en bok skrevet av teologen Johann Conrad Dannhauer i 1654.² Den hermeneutiske operasjonen er i historien som kjent mest brukt innenfor fagfeltet teologi og dens tradisjon i å tolke, forstå og analysere bibelske tekster, for så å kunne komme med antydninger om hvordan den aktuelle teksten kan

---

¹ Lægneid, Sigrid. og Skorgen. Torgeir (red.), *Hermeneutisk lesebok*, Spartacus Forlag, Oslo, 2001, 14

² Ibid., 9

ha betydning for og hvordan den kan appliseres i en annen tidskontekst, det som kalles for eksegese. Lægred og Skorgen definerer hermeneutikk på følgende vis;

”I dag brukes begrepene ”hermeneutikk” og ”hermeneutisk” om den livspraksis som omfatter selve forståelsesakten som en mer eller mindre automatisk handling. Denne forståelsesakten utløses i forhold til språklige ytringer og andre meningsbærende strukturer som for eksempel billedkunst, gester, drømmer, handlinger og sosiale situasjoner.”³

Teologen og filosofen Fredrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768 - 1834) beskrev den hermeneutiske prosessen som en sirkel, ”en bevegelse fram og tilbake mellom tekstens enkelte bestanddeler og den bredere historiske og psykologiske meningsammenheng som tekstens deler blir forståelig gjennom”⁴. Andre kaller denne bevegelsen fram og tilbake mellom inntrykk og uttrykk for en spiral.⁵ Den hermeneutiske metode og teori er blitt utviklet videre av flere innenfor vitenskapen, men forståelse, søken etter mening og tolkning står fortsatt som dens DNA. Utfordringen ved å bruke hermeneutikk som metode er at, som Heidegger påpeker, forståelse ikke er noe vi kan ha eller disponere som fristilte subjekt, men forståelse er en del av det vi er *er* gjennom vår eksistensielt engasjerte måte å være til i verden på.⁶ ’In-der-Welt-sein’, på engelsk ’Being-in-the-world’, eller ’belonging’ som Gadamer valgte å kalle det.⁷ I hermeneutikken ligger det en teori om at en ikke kan se bort ifra det faktum at jeg som det fortolkende subjekt allerede har en viss form for forforståelse av det jeg ønsker å tolke og forstå. ”Every individual is enmeshed in her meaningfield, intentional in time and space. In other words, she is never free from preconceptions and preconceived meanings.”⁸ I min rolle i denne oppgaven er det derfor viktig at jeg som fortolkende subjekt er meg bevisst dette. På bakgrunn av dette har jeg valgt i mitt arbeid med tolkningen av filmen *Antichrist* å vektlegge min egen kontekst og samtid. Jeg dweler mindre ved historiske betydninger og bakgrunner, men trekker de frem for å demonstrere en bevissthet rundt det forhold at min kontekst er formet av disse tidligere historiske tolkninger og forståelser. Professor ved Universitetet i Lund og ved University of Queensland Business School, Mats

---

³ Lægred, Sigrid., og Skorgen, Torgeir (red.), *Hermeneutisk lesebok*, Spartacus Forlag, Oslo, 2001, 9

⁴ Ibid., 11

⁵ Ibid., 13

⁶ Ibid., 16

⁷ Alvesson, Mats. and Sköldberg. Kaj, *Reflexive Methodology, New Vistas for Qualitative Research*, SAGE Publications, London, 2009, 117

⁸ Ibid., 120

Alvesson og Professor ved forskningsavdelingen ved Stockholm Business School, Kaj Sköldbberg, beskriver en side av den hermeneutisk prosess som en ”privileged royal road to true knowledge of the world. This is achieved, not by laborious pondering, but rather at a stroke, whereby patterns in complex wholes are illuminated by a kind of mental flashlight, giving an immediate and complete overview. Knowledge is then often experienced as self-evident. Intuition implies a kind of inner ‘gazing’, separate from the more formal and non-perceptual kind of knowledge”.⁹ Sitatet over sier også litt om måten jeg har arbeidet på i denne oppgaven. I mitt arbeid og i det jeg lager en tolkning er jeg innom flere områder; analyser av tekst, bilde og film, samt begrepsbruk i språket vårt, refleksjon og kvalitativt intervju, derfor tenker jeg at hermeneutikk blir mest nyttig å bruke her. Intervjuene bærer litt preg av dialog. Det synes jeg er fint ettersom søken etter forståelse nettopp har dialogens form, et prinsipp i hermeneutikken.¹⁰ Gjennom mitt arbeid lar jeg meg belyse av flere teorier; i hovedsak filmteori og feministisk teori. Men på bakgrunn av oppgavens karakter, og at jeg trekker inn flere elementer i mitt tolkningsarbeid, er det hermeneutikkens metode og teori som er den overordnede.

1.3 Oppgavens oppbygging og valg underveis

1.3.1 Del 1

Oppgavens tekst har i hovedsak tre deler. I den første delen av oppgaven presenterer jeg filmen *Antichrist* gjennom en synopse. Deretter ser vi på rammene rundt filmen, og på bakgrunn av filmanalyser fra både inn og utland får vi et inntrykk av hvilken resepsjon filmen hadde. Videre ved hjelp av verktøy fra filmvitenskap, filmteori og filmanalyse kommer jeg frem til at sorg kan argumenteres for å være et sentralt tema i filmen. Da reiser spørsmålet seg om ’hva har tittelen *Antichrist* å gjøre med et tema som sorg?’ I søken etter svar på dette leter jeg først i en kort filmhistorisk kontekst, deretter gjennom sjangeranalyse før jeg leter i bruken av antikrist i språket vårt. Her velger jeg ut seks forskjellige steder i språket hvor ordet

---

⁹ Alvesson, Mats., and Sköldbberg. Kaj, *Reflexive Methodology, New Vistas for Qualitative Research*, SAGE Publications, London, 2009, 91

¹⁰ Læg Reid, Sigrid., og Skorgen, Torgeir (red.), *Hermeneutisk lesebok*, Spartacus Forlag, Oslo, 2001, 14

antikrist er tatt i bruk; Johannesbrevene, Luther, Nietzsche, apokalyptisk bruk i religiøse miljøer, betegnelse av politiske figurer og til slutt som en beskrivelse av/betegnelse for ondskap. Der finnes klart flere plasser i språket vår hvor antikrist er kjent brukt. Valget for begrensingen er basert først og fremst på oppgavens omfang, for det andre har jeg vurdert følgende; hvilken bruk av antikristbegrepet er det mulig å forestille seg at et publikum som i år 2009 går å ser filmen *Antichrist* kjenner til, allerede er kjent med?, har en forståelse av? Det er kanskje for mye å påberope en allmenn kjennskap til bruken av antikrist hos Nietzsche og Luther, og kanskje til og med i bibelen, derfor har jeg valgt å ta med bredden og legge meg på en middelvei ved å inkludere både bruken av antikristbegrepet i den offentlige tabloide sfære samtidig som jeg ser på bruken i den mer faglige omgang.

1.3.2 Del 2

På bakgrunn av egne analyser og andres filmanalyser, både faglige og fra kulturredaksjoner i større internasjonale og nasjonale aviser og tidsskrifter, og de seks utvalgte stedene for bruken av antikrist i språket, legger jeg i oppgavens del 2 frem fire mulige alternativer for hvor en kan finne antikrist i *Antichrist*. Områdene jeg tar for meg / undersøker er i ondskapen som fremstilles i filmen, deretter hos personene hvor jeg først tar for meg den mannlige protagonisten deretter den kvinnelige, før jeg tilslutt ser på de to protagonistenes forhold til naturen rundt seg. Her kan det argumenteres for at det kan tegnes opp en dikotomi lik den vi finner hos antikristverket til Nietzsche. Denne delen av oppgaven går jeg hermeneutisk til verks samtidig som jeg lar meg belyse av feministisk teori, kjønnsteori og igjen filmvitenskap. Gjennom å spørre hvor en finner antikrist i *Antichrist?*, kommer jeg frem til en måte denne filmen kan tolkes på.

1.3.3 Del 3

Det gjenstår ennå i oppgaven å svare på hvorfor eller hvordan en kan sette en tittel som *Antichrist* over et tema som sorg. Jeg ønsker å undersøke hvordan min tolkning av filmen kan forbindes til filmens tema som jeg hevder er sorg, ved å se på et annet materiale som ytterligere belyser temaet sorg. I del to kommer jeg frem til et begrunnet forslag om at vi kan søke ”antikrist” i *Antichrist* gjennom å lage en link til antikristverket til Nietzsche. Dette går gjennom den dikotomien (tanke fornuft versus kropp og natur) som begge verkene tegner opp (filmene *Antichrist* og *Antikristverket til Nietzsche*), og videre kritikken mot den imperialisme

og kontroll som de begge mener kroppen, instinktene og naturen blir utsatt for. Gjennom å gripe det an på denne måten, kommer sorg som sentraltema i fokus for min tolkning. I del 2 går jeg inn på hvordan sorgen i filmen blir fornektet av den mannlige protagonisten og forsøksvis erstattet med en fornuftig behandling, dette slår fryktelig feil. Den mannlige protagonisten stenger sorgen ute for kvinnen og for seg selv. I del 3 som også er siste del i oppgaven, vil jeg reflektere spørrende om sorgen som et fenomen ”krever” å komme til kroppslig uttrykk og også om hva som muligens kan være noe som forbinder de to; Nietzsches kirkekritikk og sorg/tragedie. Her velger jeg å trekke inn noen av erfaringene fra dagene etter 22. juli, og den bruk folk gjorde av Oslo Domkirke. Dette stoffet setter også Nietzsches Antikristverk i et noe annet perspektiv enn det som er kommet fram tidligere i oppgaven. På bakgrunn av at masterprogrammet er om religion og samfunn, bestemmer jeg meg for å velge ut dette eksemplet som kan være aktuelt i en religion og samfunnskontekst. Her håper jeg kan hente informasjon som kan gi meg noen mulige svar på sistnevnte spørsmål, eller ihvertfall hjelp til å belyse de ytterligere. Videre bør kriteriene for dette eksempelet foretas på bakgrunn av problemstillingen samt oppgavens karakter, altså; dette møtepunktet for religion og samfunn jeg velger meg må kunne si eller ha noe informasjon om, samt ha kapasitet til å føre en solid dialog om sorg og Nietzsches kirkekritikk. Derfor synes jeg at et naturlig sted å lete er Oslo Domkirke rett etter 22/7/2011. Metoden jeg har valgt å bruke er kvalitativt intervju. Kravene for utvelgelsen av informanter var basert på at for det første ville jeg at de skulle kjenne godt til domkirkens virke men også dens relasjon med byen rundt og folket. For det andre ville jeg at de skulle ha vært tilstede i domkirken mye av tiden de dagene og ukene etter 22/7. Også må de kunne ha en god kjennskap og forståelse av Nietzsches kirkekritikk, samtidig en solid erfaring og kunnskap om menneskelig sorg og opplevelse av tragedier. Valget faller da på Sognepresten i Oslo domkirke Elisabeth Thorsen og Cand. Theol Birthe Nordahl Sandum som meldte seg som frivillig og var tilstede det meste av tiden rett etter 22/7. De to intervjuene ble tatt opp på bånd. Materialet fra intervjuene ga meg perspektiver som bidro i drøftingen av hva som kunne være noe som forbinder delene Nietzsches kristendomskritikk og temaet sorg, og til å gi en videre samfunnsrelevans. Denne drøftingen i oppgavens del 3 reiser nye spørsmål rundt kirkens rolle i samfunnet, temaet offentlig sorg, men retter også spørsmål mot dagens bruk av moderne religionskritikk.

1.3.4 Refleksjoner rundt intervju som metode

En mulig svakhet ved intervjuet er avstanden fra den tiden som informantene spørres om. Intervjuene fant sted tidlig i mars, åtte måneder etter 22/7- 2011. Ting kan ha falt bort fra minnet til informantene, de står ikke midt oppi det, men ser tilbake på hendelsene og tiden i domkirken fra en kontekst som er en annen. Samtalene bærer preg av denne avstanden i tid, men da i den form av at denne tidsdistansen har gitt rom for refleksjon og flere perspektiver har fått slippe til, ettersom både jeg og informantene og samfunnet generelt (vår felles kontekst) har tilgang på flere opplysninger rundt den aktuelle hendelsen. Fra det informantene sier, opplever jeg detaljrike skildringer og beskrivelser som fremdeles står klart for begge to. Det er ikke en ren fakta beskrivelse om dagene rett etter 22/7 jeg er ute etter. Jeg trenger deres erfaringer og refleksjoner rundt sorg og tragedie i lys av kirkens perspektiv, ettersom det er kirken og dens praksis som Nietzsche kritiserer. Derfor er intervjuguiden min halvstrukturert, nettopp fordi jeg ikke var ute etter faktaopplysninger men informantenes fortellinger, refleksjoner og betraktninger. Jeg sendte de noen spørsmål via Mail noen dager i forkant av intervjuet. Dette ga informantene et visst inntrykk av hvilket område som var aktuelt for intervjuene, samtidig som det gav dem mulighet til å gjøre seg opp noen tanker før intervjuet dersom de ønsket det. Intervjuene er transkribert og informantene blir referert til gjennom sitat som er blitt noe renskrevet for å rydde bort muntlige små ord som "eeeh" "altså" osv. og for å gi klarere mening. Alt er selvsagt ikke like relevant for oppgaven, derfor der noe har uteblitt i det de forteller er markert med opphold i teksten i form av tre prikker "...". Dette gjelder mest for intervjuet gjort med Thorsen. Det at intervjuguiden var halvstrukturert og da i hovedsak spørsmålene som var såpass åpne og gjorde at jeg som intervjuer og observatør var med på å forme materialet gjennom spørsmål og kommentarer.¹¹ Samtidig gjorde jeg meg til gjest i deres kontekst og lokaler, da stedet for intervjuene var i domkirkens kontorlokaler hvor Thorsen har kontor, og intervjuet med Nordahl Sandum fant sted i domkirkens sakristi. Det å være i kirkens rom og lokaler kan igjen ha potensiale for å påvirke meg. Men slik er det tenker jeg, det er en del av denne form for forskning så vel som en del av hverdagen, vi er ikke immune mot påvirkning og vi har potensiale til å formes av både vitenskapelige artikler

---

¹¹ Fonneland, Trude A., *Kvalitative metoder: Intervju og observasjon* i Kraft, Siv Ellen., og Natvig, Richard J., (red.) *Metode i religionsvitenskap*, Pax forlag A/S, Oslo, 2006, 231

og andre mennesker. Og det gjør vi også; i følge hermeneutikkens teori, som bygger på prinsippet at mening kun kan gripes ut i fra den kontekst det man studerer befinner seg i.¹²

---

¹² Thagaard, Tove., *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*, Fagbokforlaget, Bergen, 2009, 37

2 Del 1: *Antichrist* – the Movie

2.1 Introduksjon til filmen fra en skuespiller

“Watching film is always a very personal experience for me; I understand the dangers mentally, emotionally and physically. The euphoria when the team achieves the "scene" in question, when the light is perfect, the words happen at the right time, the sound is like crystal, and everybody is happy to move on . . . It is hard to describe what happens when you're alone, the scene just performed and your skin and nerves are tingling as if you're cold turkeying from a drug. For this reason, I congratulate from the bottom of my heart Charlotte Gainsbourg's performance. The grief portrayed was of profound honesty. She had, when needed, a vulnerability that was heart breaking, and throughout her demise into madness she maintained integrity. Willem Dafoe amazed me with his tragic stillness and inner pain. The constant, intense battling of intelligent minds, mixed with the most horrific of circumstances, proved fascinating. A director (if they're worth their salt) will, and does, feel the pain of every moment of every character, be it behind closed doors or on set. A director pines over every shot, every inch of film, every breath of sound. Trying to communicate birth, fear, loss, death, religion, pain, love, desire, hate – the list goes on – is all encompassing to the point of insanity. Deciding to make the film (or the film guiding you to make it) is an act of bravery and vulnerability, and sometimes of loneliness. The writer/director speaks through every character, so this film must have been incredibly painful to make.

The cinematography here is breath taking, pushing the boundaries between emotion and technology, like the ancient vines that are photographed. Film is so important to me and for that reason I am glad I saw *Antichrist*. However, like I do with my life – and especially my mind – I take care. A bit like visiting a loved one who's going through some terrible, dark pain in the face of which we seem powerless, it can be emotionally crippling to watch. So for that reason, I say: take care viewing this. But if you can take the journey, take it.”¹³

Du er herved invitert.

---

¹³ Morton, Samantha., i The Guardian, "Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?" nettartikkel publisert 16.7.2009, URL:<http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato 12.11.2011).

2.2 Synopsis

2.2.1 Logo

Bildet som introduserer filmens tittel lyder; ”Antichris♀”, hvor t’en er omgjort til kjønntegnet for kvinne: ♀. Antichrist er skrevet i klar rød over en grønnfarget bakgrunn.

Figur 1:

2.2.2 Innledning

Filmen er delt inn i seks deler; Prolog, kapitler én til fire og til slutt en epilog. Sorg, smerte og fortvilelse er hva som i filmen blir kalt ”de tre tiggere” – eng; ”the three beggars”. Kapittel én har undertittelen ”Grief”, kapittel to ”Pain (Chaos reigns)” og kapittel tre ”Despair (Gynocide)”. Sorgen symboliseres med et dådyr i kapittel en. I kapittel to vises smertens tilstedeværelse i form av en rev, og i kapittel tre fortvilelse som en ravn. I kapittel fire er alle tre dyrene tilstede. Det er også i dette kapittelet at alt ender brutalt. I prologen ser vi de tre ordene ”Pain, Grief, Despaire” skrevet på tre kunstfigurer som er plassert på skrivepulten i stuen til dette paret. Deres lille sønn har våket fra nattesøvnen, og i sakte film tar han veien fra sengen sin ut til stuen i retning et vindu som står åpent. Kald vintervind blåser inn i rommet. Den lille gutten skyver en stol bort til skrivepulten ved vinduet og klatrer opp, deretter dytter han bestemt bort de tre figurene som står der, mens blikket hans er besatt på det åpne vinduet. Og det er her det hele begynner.

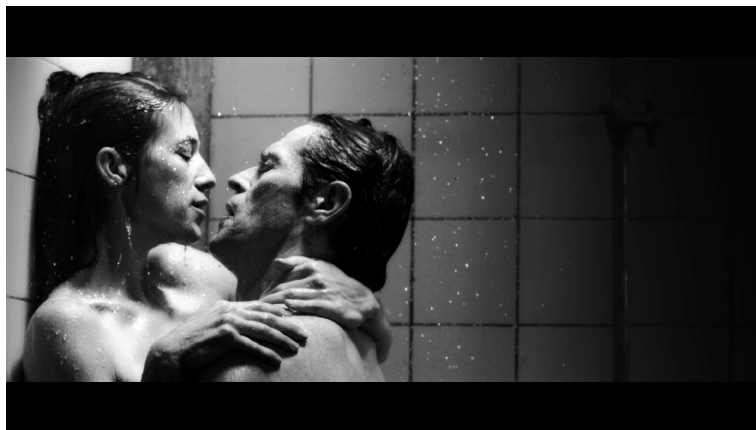
Figur 2:

2.2.3 Prolog

Gutten heter Nic og den kvinnelige og mannlige protagonisten er navnløs. Samtidig som vi følger denne lille guttens 'walkabout', følger vi også parets samleie. Kinematografien er satt i svart/hvitt.

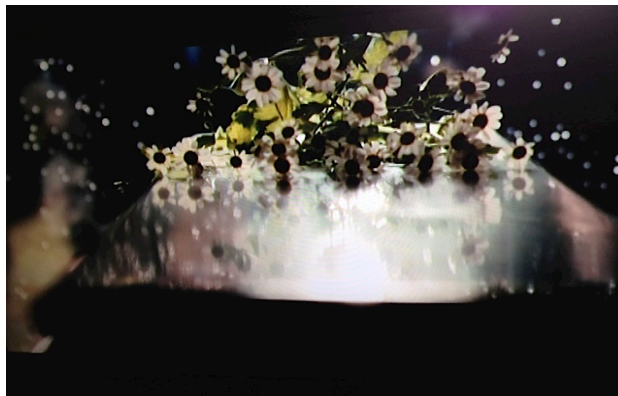
Figur 3:

Tempoet er i veldig sakte bevegelse, og bildene forstyrrende vakre. Det handler om dem to, hun og han. Omfavnet av hverandre. Kamera filmer veldig nært; hender, blikk, føtter, og en tydelig skildring som viser penis i bevegelse mot og inn i kvinnen. Innenfor filmsjangeren er det klare retningslinjer for hva som definerer en filmscene som pornografisk eller ikke. Nærmest enhver filmanalyse gjort av denne filmen trekker frem dette nærbildet av kjønnsorgan i bevegelse. Men de seks sekundene som viser dette virker ikke for å være satt

inn for å vekke opphisselse, det er filmet så ekstremt nært at en nesten er avhengig av bildekonteksten før for å se hva det er. Likevel, der er ingen tvil, det handler om kropp. Mye kropp. Der er ingen dialog, og det eneste i lydbildet er ”Let me weep” en arie av Händel (“Lascia ch’io pianga”) fra Operaen *Rinaldo* fra 1711, fremført av Tuva Semmingsen og Barokksolistene fra opptakene i Kastelskirken i København. Og mens paret er oppslukt i sexakten stiller den lille gutten seg i vinduet og fasineres av snøfnuggene som faller fra himmelen. Han faller.

Figur 4:

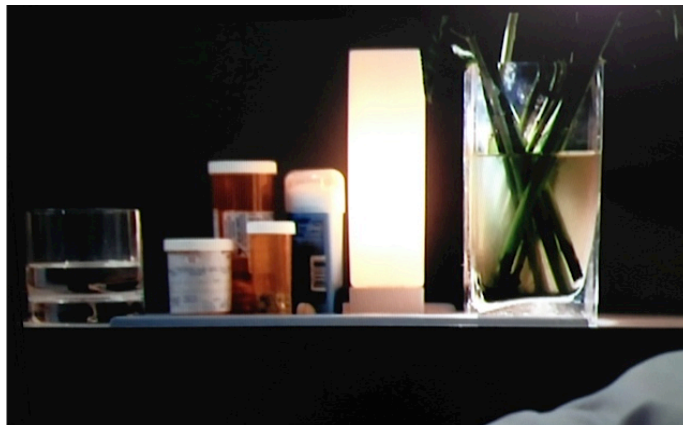
2.2.4 Kapittel én : Grief

En liten kiste blir trillet bort til sitt endelige hvilested. Bildet er nå i farger. Men alle deltakerne i begravelsen har fått hvasket ut ansiktet sitt, unntatt hun og han som er i bunnløs sorg. Det handler fremdeles bare om dem to. Hun kollapser.

Neste scene ligger hun til sengs på et sykehus. Han kommer med blomster og forteller at hun har vært der en måned, noe hun selv ikke har formening om ettersom hun blant annet har vært påvirket av sterke medisiner for å takle den tunge sorgreaksjonen. Bildene er fortsatt i close-up, avslørende nærme. Lyset er dunkelt på grensen til dystert. I dette kapittelet blir kvinnens skyldfølelse introdusert. Hun klandrer seg selv for det som hendte med sønnen. Mannens arroganse introduseres også. Han, som er psykolog av yrke, mener han vet bedre enn legene og psykiaterne som behandler hans kvinne, og bestemmer seg for å ta henne ut av sykehuset for å gjøre et behandlingsopplegg selv. Kvinnen nøler og sier klart fra at det ikke kan være særlig lurt. Men han trosser legens anbefalinger og råd, som han selv også kjenner så vel til, og slår fast at han vet bedre. Scenen på sykehuset avsluttes med et bilde som vokser nærmere

en vase med gamle blomster og blomstervann i. Denne signalscenen kan oppleves som et varsku om at vi nå går inn i gørra, inn i gromset.

Figur 6:

Når de er kommet tilbake i sitt eget hjem kvitter kvinnen seg lydig med medisinerne og tapper de ned i do. Det som skildres så er et angst/panikkanfall. En sorg som verker. "It hurts" sier hun. Hun er tydelig tynget av sorg, og sikkert mer, uten at jeg skal gjøre forsøk på å diagnostisere henne. Når hun sier "It hurts", svarer han; "I know." Hun spør om hvor lenge denne smerten vil vare og hvordan den vil utarte seg. Han svarer med terapi-svar rett i fra boken; "I told you there would be a change. You're still mourning, but you're in a new phase; Anxiety."

Dialogen fortsetter mellom de to, men det er tydelig at dette er ikke er en dialog slik den er mellom et par, for det som dominerer dialogen er et klart terapeut/pasient preg. Og dette skaper umiddelbart inntrykk av distanse. Dette inntrykket får jeg fordi kvinnen svarer i denne scenen med å lene seg over mannen og kysser han. Dette skjer gjentatte ganger og med økt intensitet gjennom hele filmen; at når han benytter seg av terapeutiske metoder, med andre ord kanskje til og med gjemmer seg bak dem fordi det er lettere enn "å være hos" sin kvinne, så hiver hun seg over han og vil ha sex; "Do you love me?", spør hun. "Never screw you therapist", svarer han. Nok en signalscene finner sted; lyden er sterkere enn den første signalscenen med vasen og det gamle blomstervannet. Her er det avbildet noen kvister og grener inn i en skog; fargene er borte. Situasjonen deres blir stadig mer gromsete.

Figur 7:

Et nytt angstanfall skildres. Det er ærlig gjort og fremført like ufint som et angstanfall kan være. Hun ligger på golvet og vrir seg i smerte samtidig som hun hiver etter pusten. I desperasjon skaller hun sitt eget hode mot toalettskålen. Han kommer henne til unnsetning og de har sex. Etterpå innser han at det at han skal være hennes terapeut ikke var noen god ide i det hele tatt.

”This wont do. This was the stupidest thing I could do to you.”

Men tross dette fortsetter han standhaftig mot sin egen beslutning om at han kjenner sin kvinne best og derfor er best egnet til å behandle henne. Metoden mannen mener er best å bruke for å hjelpe sin kvinnes sorg som virker for å ha utviklet seg over i en depresjon og angst, er exposure; eksponering av hennes frykt, å se frykten i hvitøye så dann. Hun sier hun er mest redd for skogen, så de bærer av sted til skogen hvor de har en hytte de kaller Eden for å fortsette terapien. En ny signalscene inntreer som ligner i lyd på de foregående, men denne gangen er den ikke et stillbilde, men i bevegelse, som om skogen og trærne raser forbi, og det er nettopp det de gjør, ettersom paret nå sitter på toget på vei innover i det grønne landskapet på vei inn i skogen. Innimellom bildet av skogen som passerer skimter vi ansikter som skriker, som minner om Skrik til Munch. Hos maleriet til Munch ser vi også det grønne rundt ansiktet som skriker. For å fange opp disse bilde må en se denne scenen i et veldig sakte tempo. Legg merke til bildet øverst til venstre hvor de to protagonistenes ansikter er satt sammen til ett skrik.

Figur 8:

2.2.5 Kapittel to : Pain (Chaos Reigns)

Fargene er klare og naturlige, solen skinner og vi hører naturlige lyder fra skogen; bekken som sildrer og lyden av føttene deres som beveger seg gjennom skogen på vei til hytten Eden. Etter et par terapeutiske øvelser nærmer de seg hytta. Det legges en skummel lyd til scenen og kamera er urolig, dirrende, nervøst – typiske trekk som vi finner i grøssersjangeren. Han passerer en slipestein og går ut igjen. En kan ane fare på ferde. Men brått skifter vinkelen og han blir filmet utenifra med vanlige skoglyder i bakgrunnen. Han finner henne liggende i sengen og pakker et varmt teppe om henne. Kvelden kommer og terapien fortsetter i sitt forsøk på å hjelpe kvinnen gjennom sorgen.

Figur 9:

Han har tegnet en frykt/angst-pyramide og han forsøker nå å finne ut hva som er hennes største frykt, hva som troner øverst i hennes fryktpyramide. Dette kapittelet beskriver et Eden som ikke bare er idyllisk og harmonisk slik den kristne tradisjonen har fremstilt den for oss. Døden er en del av den vidunderlige hagen. Eikenøttene faller fra det store treet ned på taket til hytten. Døden er en del av livets tre. Kapittelet viser en scene hvor den lille fugleungen som faller fra treet og blir revet i stykker og blir offer for sulten til en større fugl. Mannen fremstilles som mer ukomfortabel i denne skogen enn hun er, tross hennes angst. Når eikenøttene faller fra treet på taket opptrer han urolig, men hun i halv-søvn beroliger ham om at det bare er de dumme eikenøttene. Om morgenen når han våkner er ene hånden dekket av flått som har bitt seg fast i løpet av natten, han fjerner dem panisk og lukker vinduet til naturen utenfor. Den skumle lyden kommer tilbake og de billedlige virkemiddele gir oss inntrykk at han opplever seg truet av naturen.

Figur 10:

En scene midt i dette kapittelet er satt i narrativt retrospekt og viser kvinnen som jobber på skriveprosjektet sitt når hun plutselig hører klar barnegråt. Hun løper rundt på området i leten etter kilden til denne barnegråten. Hun finner sønnen sin, men han sitter blid og fornøyd og leker seg på gulvet. Barnegråten er der fremdeles, men den kommer ikke fra han. Neste klipp er et bilde av hele den grønne skogen med barneskrik som spilles over. Overgangsbildet til neste scene er bildet av skogen som går over i nærbilde av håret hennes. Et kinematisk virkemiddel som kan tolkes som en visualisering av at dette var hennes opplevelse, det er slik hun sanser naturen. Denne episoden blir tema i dialog sammen med mannen hvor han avfeier hennes opplevelse og forteller henne at hun hørte ikke sønnen gråte, men at det der var et panikkanfall og fastslår at gråten hun hørte ikke var rasjonell og dermed ikke virkelig. Når han sier dette reagerer hun med å angripe han voldelig i sinne over at han kan være så

arrogant. I neste klipp sitter paret rolig i sengen og kvinnen forteller hvordan *hun* forklarer det med opplevelsen av den barnegråten hun hørte:

Hun: - Oak trees grow to be a hundreds of years old. They only have to produce one single tree every hundred years in order to propagate. May sound banal to you, but it was a big thing for me to realize that while I was up here with Nic. The acorns fell on the roof then too. They kept falling, and falling. And dying, and dying. And I understood that everything that used to be beautiful about Eden, was perhaps hideous. Now I could hear what I couldn't hear before; the cry of all the things that are to die.

Han: - That is all very touchy, if it was a childrens book. Acorns don't cry. You know that as well as I do. That's what fear is. The thoughts distort reality, not the other way around.

Hun: - Satan's church. Nature is Satan's church.

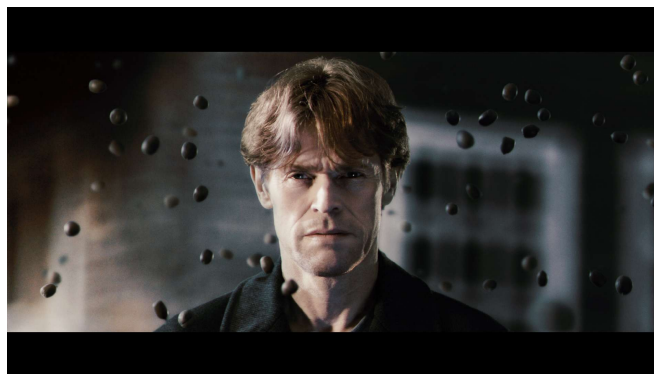
Han: - Jesus..., han himler med øyene til utsagnet hennes.

Morgenen etter er kvinnen mer opplagt, og sier selv hun har det mye bedre. Hun sover bedre nå. De sitter på terrassen utenfor hytta. Vi hører livlig fuglekvitring fra skogen rundt dem. Hun spør han,

- Did you have a good sleep?

Han nikker. Så forteller han at han har drømt så utrolig mye rart i det siste. Disse drømmene har vi som publikum fått sett i klippet før denne scenen på terrassen, "rare" scener som står mer som stillbilder av mannen med naturen rundt seg.

Figur 11:

- Dreams are of no interest in modern psychology. Freud is dead, isn't he?, slår hun fast.

Han smiler og tror hun spøker; - Yeah, svarer han. Tonen er munter og litt spøkefull dem imellom. Og hun vandrer lettet rundt glad over et hun nå er hun er kurerert. En skulle tro at endelig, nå snur det og går mot en happy ending, men nei.

Figur 12: - Freud is dead, isn't he?

2.2.6 Kapittel tre : Despair (Gynocide)

På loftet i hytten finner han alle bildene av kvinndrap hun har samlet til avhandlingen sin, fig og dette starter en dialog rundt menneskets natur, indre natur, om det gode og onde i mennesket. Han foreslår å gjennomføre et terapeutisk rollespill.

- I would like to do one more exercise, sier han. It's like role play. My role is all the thoughts that provoke your fear. Yours is rational thinking.
Hun nikker halvhjertet.
- I am nature. All the things you call nature, begynner han.
- Okay, mister Nature, svarer hun. What do you want?
- To hurt you as much as I can.
- How? spør hun.
- How do you think?
- By frightening me?
- By killing you.
- Nature cant harm me, svarer hun. You're just all the greenery outside.
- No, I'm more than that, insisterer han.
- I don't understand, hun skjønner ikke hvor han vil hen med dette.

- I'm outside, but also.... within!, forklarer han belærende. - I am nature of all human beings.
- Oh, that kind of nature. The kind of nature that causes people to evil things against women?, spør hun.
- That is exactly who I am, smiler han fornøyd over at hun spiller med på hans plan.
- That kind of nature interested me a lot while I was up here. That kind of nature was the subject of my thesis. But you shouldn't underestimate Eden.
- What did Eden do, spør han.
- I discovered something else in my material than I expected. If human nature is evil, then that goes as well for the nature of...
- Of the women? spør han. Female nature?
- The nature of all the sisters. Women do not control their own bodies. Nature does. I have it in writing in my books.
- The literature that you used in your research was about evil things committed against women. But you read it as proof of the evil of women? You were supposed to be critical of those texts, that was your thesis! Instead you're embracing it! Do you know what you're saying?
- Forget it. I don't know why I said it..
- I cant work anymore right now, han reiser seg og går.

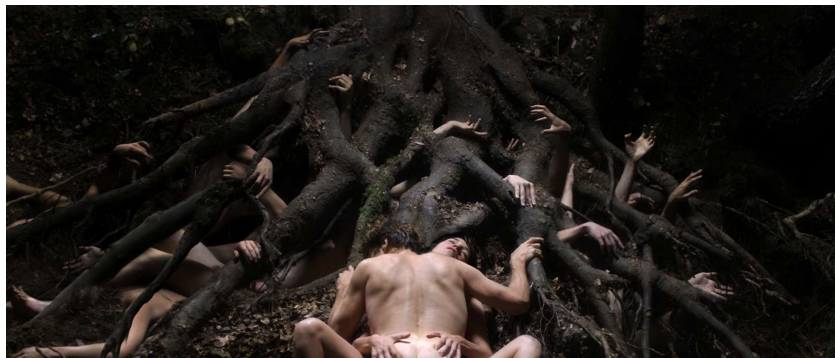
Figur 13:

Forsøket mislykkes og terapien har nå ført de til et farlig sted, to a point of no return. Hun har kanskje blitt bedre i den form at hun ikke kjenner angst når hun beveger seg rundt på steder som tidligere kunne fremkalle panikkanfallene. Men nå i scenen rett etter dialogen over har de

sex og hun ber han om å slå henne. Han sier først at han ikke vil, og hun svarer ”Da elsker du meg ikke”. ”Ja vel, kanskje jeg ikke elsker deg”, svarer han. Det er natt. Hun løper naken ut av hytten ut i skogen og legger seg ved roten av et tre og masturberer seg selv. Mannen kommer til henne. Han slår henne i ansiktet. Flere ganger. Hun ber han om å gjøre det igjen. De ligger nakne og har sex ved roten av treet. Bildet zoomer inn på hodet til mannen. Når det zoomer ut igjen fra bakhodet han, ser vi mange hender som stikker opp innimellom røttene på treet. En desperasjon vokser frem.

Figur 14:

I neste scene er det blitt dag. Han forklarer henne ettertrykkelig at den ondskapen hun snakket om i går er en tvangstanke.

Hun finner obduksjonsrapporten av sønnen som mannen har gjemt for henne. Den sier ”Eneste abnormalitet er en mindre misdannelse i fotknoklene som har oppstått tidligere. Dette tillegges ingen betydning.” Mannen viser henne bilder hvor sønnen sitter med skoa på omvendt. Hun har tatt på feil sko på feil fot. Her kan det virke som at mannen nå tenker at denne kvinnen er jo rett og slett gal. Han går ut av hytten og inn i skuret. På fryktpyramiden han har tegnet opp, skriver han øverst ”ME” mens han sier, ”her self”. Han blir avbrutt av at hun slår han hardt bakfra med en gjenstand, og roper ”You bastard! You’re leaving me, aren’t you?” Her eksploderer det. Filmen går nå fra å minne om Hitchcocks ”Psycho” og over i grøsser massakren ”Saw”s territorium.

- You bastard! You’re leaving me, aren’t you!?, hun angriper han voldelig.
- No, I’m not. I’m helping you, svarer han.
- You’re leaving me, slår hun fast.

Hun tar av han boksa og setter seg naken opp på han.

- I love you, sier han.
- I don't believe you, skriker hun.

Hun tar en ved stubbe og slår han hardt i skrittet. Han besvimer. Hun masturberer ham til han ejakulerer blod. Deretter fester hun en slipestein til den ene foten hans ved å skru den gjennom foten. Skiftenøkkelen gjemmer hun under et skur ute i hagen. Nå kan han ikke gå fra eller forlate henne. Mens hun er borte og gjemmer skiftenøkkelen, klarer han å kripe seg ut av huset og inn i skogen for å gjemme seg. Skogen som skildres nå er ikke den fine grønne leskende skogen men den brente døde stubbene av en skog som vi bare blikkvis har fått sett innimellom gjennom filmen. Tåken ligger tjukt gjennom skogen. Når hun returnerer og finner at han er borte skriker hun i desperasjon; "Where are you?". Hun springer bestemt rundt huset og inn i skogen, skrikene hennes skjærer gjennom det gråklede landskapet,

- Where are you?! You bastard?! How dare you leave me? You said you wanted to help me! Where are you?! Where are you?

Figur 15:

Imens kryper han inn i et revehi og gjemmer seg for henne der. En fugl som har forvillet seg inn i revehiet avslører han og hun henter en spade og graver mannen frem, mens hun vræler, "Kom ut!"

2.2.7 Kapittel fire: The Three Beggars

Det er helt mørkt og stille i skogen, bare et svakt lys fra månen over dem. Hun graver frem mannen. Stemmen hennes er rolig, hun gråter angerfullt og sier oppriktig unnskyld. Deretter

springer hun for å finne skiftenøkkelen, men hun vet ikke selv hvor hun har lagt den så hun finner den ikke. De hjelpes om å få mannen tilbake fra skogen og inn igjen i huset.

- Did you want to kill me?, spør han.

- Not yet. The three beggars are not here yet.

- The three beggars? What does that mean?

- When the three beggars arrive, someone must die.

- I see..

Hun legger seg over han og gråter. Hun siterer noen ord fra *Malleus Maleficarum*¹⁴ og kysser han. Hun tar av seg buksen, finner frem en saks, så ber hun han om å holde rundt henne i det hun klipper av sitt eget kjønnsorgan. Alt fulgt av kamera i nærbilde. Hylet hennes vekker de tre tiggerne, de tre dyrene, dådyret (grief), reven (pain) og raven (despair). Mannen ser opp på kvinnen som sitter sammnenkrøket i et hjørne.

- None of it is at any use, sier hun. Det nytter jo ikke, slår hun fast. "Ikke noe nytter", gjentar hun. Hun skriker "NOOOO!" det begynner å hagle.

Figur 16:

---

¹⁴ Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier's Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception I*, no. I (2011): 115 -144, 139 (Denne artikkelen er også tilgjengelig elektronisk ved å følge denne linken URL: <http://relegere.org/index.php/relegere/article/view/5> , (Lesedato: 1.8.2012).

Mannen tar et nytt blick bort på henne. Hun ligger nå på gulvet, naken fra livet og ned. Rundt henne står de tre tiggerne; dådyret, reven og raven. Disse var tilstede sammen med bakdelen til kvinnen allerede tidligere i filmen; under sexakten til paret løfter mannen henne opp på en benk og plasserer bakenden hennes opp på et puslespill som tilhører sønnen. Brikkene er en ravn, en rev og et dådyr.¹⁵

Figur 17:

Mannen finner skiftenøkkelen under plankene på gulvet. Han fjerner slipesteinen som er boltret fast gjennom foten. Men så stikker kvinnen en saks i ryggen hans. Kampen står nå om hvem av de to som skal dø. Brått sperrer han øynene ondt opp, bildet skifter over til å skildre en angst som bygger seg opp i han. Han tar tak i sin kvinne, stiller hun inntil veggen, og skviser livet ut av henne, ved kvelning. Så brenner han henne på bålet.

Figur 18:

---

¹⁵ Trier, Lars von., *Antichrist*, tid: 0:01:37 min

2.2.8 Epilog

Lydsporet spiller Händels "Let me weep" igjen, samme som i prologen. Bildet er i svart/hvitt lik som prologen. Mannen beveger seg haltende ut av Eden, ut av skogen men ikke i slow motion slik som i prologen, mens han støtter seg på en krykke. Han spiser av bær og det naturen byr han langs stien. Han reiser seg og ser ved bunnen av åsen kommer et mylder av kvinner komme gående mot han, han omringes av vandrende kvinner, viss ansikter er hvisket ut. Filmes siste bilde viser hele åssiden full av kvinner som beveger seg oppover.

Figur 19:

3 Rammene rundt filmen

3.1 Resepsjon

Lars von Triers ”Antichrist” ble sluppet som en bombe på den vakre Promenade de la Croisette under Film Festivalen i Cannes i 2009. Reaksjonene delte publikum i to; noen buet i avsky, andre klappet begeistret. Noen svimte av, noen jublet mens andre forlot salen i protest. Kritikerne er også delte; som regissør blir Trier fremstilt som både darling og scapegoat.¹⁶ Tross splittede meninger om verket (og kunstneren) er det ingen uenighet rundt det faktum at Trier er en provokatør. ”Von Trier throws us ideas, and we fight like dogs over them”, skriver Linda Ruth Williams Professor of Film ved Southampton University.¹⁷ For det er nettopp slik resepsjonen av denne filmen oppfattes når en analyserer filmanalysene om denne filmen. Om reaksjonene i kinosalen i Cannes ved første visning var skjøvet til de absolutte to ytterpunkt av lovprising og forakt, er ideene, tolkningene og analysene kuttet opp i et ytterligere mangfold. Noe som understreker det bruddet som denne filmen kan tolkes å være.

Ta for eksempel VGs anmeldelse av filmen. Den slaktet filmen;

”Lars von Trier går fullstendig amok i et sadistisk helvete, som umulig kan angå andre enn ham selv”,¹⁸ og ga den terningkast 1.

Men så var det de som leste noe mer utav denne filmen,

”Det er rett og slett en slik film man bare ikke klarer å forholde seg likegyldig til. Antichrist er et solid, gjennomført stykke film, praktisk talt fullkommen i all sin gru. Terningkast seks!”¹⁹

---

¹⁶ Scott, A. O., i The New York Times, ”In Satan’s Church, an Eden Besieged”, nettartikkel publisert 22.10.2009, URL:

<http://movies.nytimes.com/2009/10/23/movies/23antichrist.html>, (Lesedato: 12.11.2011).

¹⁷ Williams, Linda Ruth., i The Guardian, ”Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?” nettartikkel, publisert 16.7.2009,

URL:<http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>,

(Lesedato: 12.11.2011).

¹⁸ Selås, Jon., i VGNett, ”von Triers private helvete”, nettartikkel publisert 18.05.09, URL:

<http://www.vg.no/film/film.php?id=10551>, (Lesedato 12.11.2011).

Det endte med at VG måtte faktisk ha to anmeldelser på samme side for denne filmen. Ikke bare i Norge var kritikerne delte. Roger Eberts, vinner av The Pulitzer Prize for criticism, ”for his film criticism” i 1975, belyser de ulike reaksjonene fra Amerika og Europa, og forteller følgende om resepsjonen til Triers verk;

”I can understand why this confrontational film has so sharply divided its early critics. It is fascinating to me that there's a sharp divide between American, Canadian and British critics monitored by the Tomatometer²⁰, and a cross-section of French critics monitored by Le Film Francais, a French equivalent to Variety, which is published daily at the festival. Reflect that French critics are often noted for more intellectual, theoretical reviews, and American critics are more often populist. Which group hated or approved of the movie more? Think again. A surprising 44% of the early Tomatometer critics gave positive reviews. Le Film Francais asks its national panel to vote on every film in the Official Selection and the Un Certain Regard section. They can vote as follows: (1) Must win the Palme d'Or; (2) Three stars ("Passionately"); (3) Two stars ("Good"); (4) One star ("One likes it a little"); (5) "Pas de tout"--"not at all"). The French critical consensus for "Antichrist" is... pas de tout. I can't recall when another Official Selection by an important director has been disliked so strongly.”²¹

Tross tidligere erfaringer med lignende filmer, var det amerikanske publikum mer positive til filmen enn kritikerne fra Frankrike.

---

¹⁹ En lesers anmeldelse i VGNett, kommentar publisert 3.6.2011, URL: <http://www.vg.no/film/film.php?id=10551>, (Lesedato 12.11.2011).

²⁰ The Tomatometer measures the percentage of Approved Tomatometer Critics who recommend a certain movie -- or the number of good reviews divided by the total number of reviews. A good review is denoted by a FRESH red tomato. A bad review is denoted by a ROTTEN green tomato. In order for a movie to receive an overall rating of Fresh, the reading on the Tomatometer for that movie must be at least 60%. Otherwise, it is Rotten. Se URL: <http://www.rottentomatoes.com> og <http://flixster.desk.com/customer/portal/articles/62674>, (Lesedato 17.4.2012).

²¹ Ebert, Roger., i The Chicago Sun-times, “Cannes #6: A devil's advocate for "Antichrist" “ Blogg innlegg publisert 19.5.2009, URL: http://blogs.suntimes.com/ebert/2009/05/a_devils_advocate_for_antichri.html, (Lesedato 12.11.2011).

3.2 Tema

Her vil jeg ved hjelp av filmanalytiske grep legge frem det jeg mener kan tolkes som det overordnede tema for denne filmen. Når det gjelder bakgrunnen for denne filmen har Trier selv vært åpen om at manus for filmen ble skrevet i en dyp depresjon over en to års periode. The Independent gjorde disse betraktningene etter at Kaleem Aftab fikk intervju Trier om filmen:

“We still live in a world where depression is a subject that is almost taboo to talk about, with statistics highlighting that many more people than most of us suspect are on medication to combat depression. However, the director is unusually honest about his condition. The admission that: [Trier] "Two years ago, I suffered from depression. It was a new experience for me. Everything, no matter what, seemed unimportant, trivial. I couldn't work. Six months later, just as an exercise, I wrote a script. It was a kind of therapy, but also a search, a test to see if I would ever make another film.”²²

Dette kan forklare fortvilelsen og stemningen generelt i filmen. Per-Jørgen Olsen leverte i 2011 en filmvitenskapelig masteroppgave fra NTNU med følgende tittel; *I skyggen av Eden - En analyse av sinnsstemninger i Antichrist*. Han viser gjennom sin oppgave at filmen omhandler en beskrivelse, til tider en dokumentarisk beskrivelse av hvordan sorg, depresjon og angst oppleves. Videre viser Olsen hvordan vi som tilskuer gjennom filmens stilgrep tar del i denne sorgstemningen og til og med tar del i protagonistenes sinnsstemninger som skildres i filmen. Han støtter sine funn med kognitiv filmteori som ser tilskueren som tenkende individ og aktive meningskapere.²³ I motsetning til da psykoanalytisk filmteori, som definerer tilskueren som en passiv mottaker av filmen som visere på lerretet. *Antichrist* utspiller seg i et univers der skuespillet er meget realistisk og seriøst, Olsen kan fortelle at til og med lydbildet er realisme på høyt nivå;

”Musikken i *Antichrist* er en sammensetning av organiske lyder, og Andersen gjorde opptak direkte i naturen. Komponisten blandet sammen disse lydene og forandret frekvensen

---

²² Aftab, Kaleem., i The Independent "Lars von Trier – 'It's good that people boo'", nettartikkel publisert 29.5.2009, URL: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/films/features/lars-von-trier--its-good-that-people-boo-1692406.html>, (Lesedato 12.11.2011).

²³ Olsen, Per-Jørgen, *I skyggen av Eden – en analyse av sinnsstemninger i Antichrist*, Masteroppgave i Filmvitenskap, NTNU, Våren 2011, 39

for å skape en uvanlig og uhyggelige stemningen i lydbildet. Han svelget blant annet en mikrofon og gjorde opptak av lydene innsiden av kroppen lager. Kroppslydene brukte Andersen i hypnosescenen der kvinnen beveger seg gjennom skogen i tankene sine. Både Andersen og von Trier har uttalt at de ønsket å lage annerledes skrekkfilmmusikk, og var hele tiden opptatt av å bruke organiske lyder. De høyfrekvente pipene som gjentar seg i filmen stammer fra Andersen og von Trier som blåste på gresstrå, for senere å forandre frekvensen på opptakene. Uansett om tilskueren vet bakgrunnen for lydene i filmen eller ikke, skaper dette lydbildet en uhyggelig stemning, samtidig som musikken kan spores tilbake til det organiske landskapet filmen utspiller seg i.²⁴

Denne klare realismen, de virkelighetsnære beskrivelsene, fortsetter også inn i filmens skildring av angstanfall, og der er flere av de i filmen. ”Anxiety montage”²⁵ som Trier kaller de scenene hvor angstanfallene visualiserer og spilles ut av kvinnen i filmen, beskrives nærmest som tatt fra en lærebok om ”Hva er angst?”. I ord av Olsen vil jeg legge frem et eksempel på hvordan disse angstanfallene fremstilles filmanalytisk her fra det første anfallet;

”Rett før kvinnes første angstanfall, ser vi et utsnitt av skogen. Bakgrunnen er mørk og det er kun trærne i forgrunnen som er opplyste. Trærne og grenene er tynne og bøyer seg mot bakken. Utsnittet fades over fra en scene der mannen og kvinnen kysser hverandre på soverommet i leiligheten. Vi har ikke tidligere i filmen sett bilder fra skogen, og innstillingen virker i første omgang umotivert. De organiske lydene akkompagnerer bildet, og det høres ut som om vinden blåser, uten at trærne beveger seg. Den buldrende vindlyden stiger, før filmen gjør et raskt klipp til et nærbilde av et øye. Lyden stopper samtidig som innstillingen skifter, og det blir helt stille idet vi får se øyet. Nærbilder av ansiktet og kroppen til kvinnen vises og angstmontasjen er i gang. Beskrivelsen av det første panikkanfallet i *Antichrist* gjøres ved uskarpe nærbilder av naken hud, øyne, pulserende blodårer, svetteperler og tung pust. På ekstramaterialet til DVD-utgivelsen av *Antichrist* forteller von Trier at de brukte en ”lens baby”²⁶ for å filme disse sekvensene og skape den spesielle, uskarpe effekten. Med korte og

---

²⁴ Olsen, Per-Jørgen, *I skyggen av Eden – en analyse av sinnsstemninger i Antichrist*, Masteroppgave i Filmvitenskap, NTNU, Våren 2011,19

²⁵ Ibid., 45

²⁶ Lensbaby er en type linse for kameraet laget for å forvrenge bildene slik at en kan ha variabelt fokus i et bilde. Informasjonsvideo fra hjemmeside, URL: <http://lensbaby.com/videos-instructional> , (Lese dato: 1.8.2012).

raskt skiftende innstillinger går vi tett inn på den personen/kroppen som opplever anfallet. En høyfrekvent pipelyd trenger seg inn i lydteppet, før hurtige puls eller hjerteslag tar over. Rett før angstmontasjen avsluttes, hører vi pusten hennes og raske, men svake pulsslag, før filmen gjør et nytt hopp. Vi er tilbake i leiligheten og kvinnen ligger i sengen og puster raskt og høyt mens kroppen vrir seg. ... Mannen forteller henne at hun er i en ny fase i sorgprosessen – angst. Kvinnen sier at dette er fysisk, og mannen forklarer at symptomene på angst manifesterer seg fysisk. Mens han ramser opp diagnostikken for angst; svimmelhet, tørr munn og tung pust, ser vi igjen angstmontasjen. Terapeuten setter ord på bildene vi nettopp så, og den dokumentariske effekten i angstmontasjen understrekes.²⁷

Figur 21:

For de som nå eventuelt lurer på om jeg har skrevet meg bort fra en oppgave om religion og samfunn og inn i en psykologi oppgave, og som lurer på hva dette kan ha med religion og samfunn å gjøre, kan jeg fortelle at i følge en undersøkelse WHO gjorde i 2004 er angstlidelser den vanligste diagnosen i de fleste land.²⁸ Tydelige symptomer er intens tristhet og fortvilelse som tapper personen for mening og livskraft. Brown and Harris setter opp fire utløsende faktorer for depresjon og angstanfall

- loss: events such as death of loved ones, losses of means of livelihood;
- humiliation: events such as separations in which there has been infidelity, or the delinquency of a child, rapes, putdowns and public humiliations by loved ones and persons in authority that threaten core roles;

---

²⁷ Olsen, Per-Jørgen, *I skyggen av Eden – en analyse av sinnsstemninger i Antichrist*, Masteroppgave i Filmvitenskap, NTNU, Våren 2011, 62-63

²⁸ Moxnes, Paul., *Hva er angst*, Universitetsforlaget, Oslo, 2009, 12

- entrapment, in which a person is stuck in an adverse situation with no way out;
- danger, the likelihood of future loss, or of an event that has yet to realize its full potential.²⁹

Når det kommer til filmen så er det tydelig hvilken komponent som ligger til grunn for den følgende depresjon og angst som illustreres i filmen, nemlig den første; ”loss: events such as death of loved ones.” Men det kan også argumenteres for at nr. 2 og 3 kan være mulige pådrivere til den tilstand av angst som ligger oppå den sorgen som ligger til grunn. Det å miste et barn til døden er regnet som en av livets verste tragedier i dagens vestlige kulturer.³⁰ Sorg og krise er ord som betegner de følelsesmessige prosesser som oppstår hos mennesker som rammes av traumatiske hendelser. Det greske ordet traume betydde sår.³¹ For å lege dette såret etter de eventuelle tap og traumer et menneske har opplevd og vært igjennom virker det for å være en bred oppfatning i psykologiens fag at veien gjennom en sorgprosess består av fire oppgaver – et sorg arbeid. Disse fire oppgavene er ikke fire poster hvor man beveger seg kronologisk fra den første til den siste, men disse fire oppgavene er helst sammenflettet. Første oppgave er å *erkjenne hva man har mistet*. Andre oppgave er å *gjennomleve de følelsene som er forbundet med sorgen*. Fortvilelse og sinne er grunnfølelser som på samme måte som den *tredje oppgaven, de nye ferdigheter*, fletter seg sammen i sorgprosessen. Fjerde oppgave er å *reinvestere sin energi i nye forhold*.³² I den sunne sorgprosess ser man at det foregår et fleksibelt arbeid med de fire oppgavene. I den patologiske sorg unngår man enten oppgaven eller man kretser ustanselig om tapet uten at det på lengre sikt skjer noen lettelse. Patologisk sorg er noe som kan finne sted dersom mennesker ikke får forløst de følelsene som er forbundet med sorgen, de kan da ende opp med å bli pasienter.³³ Sorgarbeid er med andre ord nødvendig for at såret skal kunne forsvinne. Når det er sagt, tenker jeg det er viktig å presisere at sorg som tema er kompleks og tross denne generelle oversikt lagt frem her, kan sorg oppleves nokså forskjellig fra person til person.

---

²⁹ Oatley, Keith., *Emotions: A Brief History*, Malden, Mass, UK, Blackwell Publishing, 2004, 122

³⁰ Dijkstra, Iris Carolien., *Living with loss – Parents grieving for the death of their child*, Febodruk, Enschede, The Netherlands, 2000, 7 & 190 - 201

³¹ Brørup, Morten., Hauge, Lene., Thomsen Lyanger., Ulrik (Red)., *Psykologiboken*, Universitetsforlaget, Oslo, 1994, 281

³² *Ibid.*, 279 - 289

³³ *Ibid.*, 279 - 289

Går vi tilbake til filmen er jeg enig med Olsen i det han legger frem og begrunner en tydelig link mellom sorg og angst diagnostikken og det vi ser fremstilt i filmen. Om ikke tittelen, ved første øyekast, er relevant er i hvert fall temaet i filmen sorg og sorgprosess, som uttrykker seg gjennom angst og depresjon, høyst samfunnsrelevant, mener jeg på bakgrunn av WHO's forskning. Onsdag natt like før klokken 02.00 norsk tid den 3. mai 2012 ble Edvard Munchs akvarellutgave av *Skrik* (1895) ble solgt for 119,5 millioner dollar, tilsvarende 687 millioner norske kroner.³⁴ Dermed satte Edvard Munchs *Skrik* ny prisrekord i kunstverdenen. Oppmerksomheten rundt dette salget var enormt stor, både i inn og utland. Mennesket er kjent med angsten. Men angstens årsak kan være så mangt.

Men det å plassere en slik tittel, ”Antichrist” over et tema, som jeg her har presentert, er verdt et ekstra nøye blikk, tenker jeg. Et religiøst begrep over en samfunnsbeskrivelse; her er et sted hvor religion og samfunn møtes. Et lite og sært sted vil noen muligens hevde, men med et tema som berører de fleste. I en tid hvor deler av den akademiske verden og samfunnet generelt finner seg grublende over spørsmål som omhandler ko(relasjonen) mellom religion og samfunn, med hovedvekten på dets politiske utfordringer, lanserer Lars von Trier en film han har valgt å kalle *Antichrist*. Hva er det i filmen *Antichrist* som peker på antikrist?

---

³⁴ Aftenposten.no - ”Skrik solgt for 119,9 millioner dollar”, Nettartikkel publisert 3.5.2012, URL: http://www.aftenposten.no/kultur/Skrik-solgt-for-119_9-millioner-dollar-6819462.html, (Lesedato 3.5.2012).

4 Filmhistorisk kontekst

4.1 Antikrist i kunsten

Kunstneriske verk som beskriver og tematiserer antikrist er ikke nytt og ukjent. Den vestlige kunsthistorie florerer av kristen polemikk hvor antikrist tydelig er en av hovedaktørene, spesielt i middelalderen og tiden rundt korsfarerne, hvor militære ledere av en gitt hær til stadighet ble avbildet og forstått som antikrist³⁵, riktignok av de som opplevde seg undertrykt av makten til disse militære lederne. Dette forklarer Senior Lecturer ved University of St. Andrews, Rosemary Muir Wright, ved å peke på likheten mellom middelalderens kriger og apokalypselitteraturen fra Johannes Åpenbaring som også ble forstått som et slag, kampen mellom det vonde og det gode³⁶. Wright beskriver hvordan kunstnere gjennom denne tidsepoken tolket og fremstilte antikrist i sin samtid³⁷, og ikke minst hvordan deres tolkninger formet og påvirket de samtidiges oppfatning og språk rundt antikrist. Denne oppgaven jobber utifra en slik religionsforståelse preget av Feuerbachs at religion er menneskeskapt. Gjennom tolkninger, skaper og former mennesket sin/sine gud(er). Kunstneren har en viktig rolle, hun tolker, utformer og dermed definerer menneskers oppfatninger og forståelser av Gud og dermed seg selv, sin antropologi. Kunsten har ikke sagt seg ferdig med å illustrere, tolke og beskrive det religiøse som en del av det å være menneske, men fortsetter sitt prosjekt. Filmmediet er en forlengelse av kunsten og har vært brukt som illustratør for religiøse historier og ideer. Helt siden film første gang ble vist, ved at brødrene Auguste and Louis Lumière i 1895 fikk til å vise på storskjerm toget som rullet inn på perrongen; *L'Arrivée d'un Train À la Ciotat*, har religion vært et trofast innslag og tema opp igjennom filmhistorien, både eksplisitt og implisitt.³⁸ Allerede tidlig på 1900-tallet så amerikanske kirkeledere fordeler med å bruke film i kirkesammenheng,³⁹ mens andre selvsagt var åpenlyst skeptisk; djevelen bodde ikke bare i kortstokken og på dansehuset, men også på kinoen når den ble etablert her til lands.

---

³⁵ Wright, Muir Rosemary., *Art and Antichrist in Medieval Europe*, Manchester University Press, UK, 1995, 146

³⁶ *Ibid.*, 148

³⁷ *Ibid.*, 147-148

³⁸ *Ibid.*, 110

³⁹ Lyden, John., Ed. *The Routledge Companion to Religion and Film*, Routledge, New York, 2009, 17

4.2 Sjanger

Når vi skal analysere filmen *Antichrist* til Lars von Trier må vi først plassere den i en sjanger kategori. Det er kjent at noen av de største filmproduksjonene i historien er nettopp filmatiseringer av og rundt bibelfortellingene;⁴⁰ *The Ten Commandments* (1923, 1956), *Ben Hur* (1907, 1925, 1959), *Life of Brian* (1979) og *The Prince of Egypt* (1998). Men det er nok ikke riktig å stille *Anticrist* (2009) i rekken av disse. En annen sjanger som ofte har blitt koblet sammen med kristendommen er horror/skrekkinnsjangeren; ”en robust sjanger for å kombinere kristendom og film”, skriver forfatterne av *The Routledge Companion of Religion and Film*.⁴¹ Vi kan nevne Roman Polanskis *Rosemary’s Baby* (1968), *The Exorcist* (1973), *Angel Heart* (1987), *The Devil’s Advocate* (1997), *The Ninth Gate* (1999) og sist men ikke minst *The Exorcism of Emily Rose* (2005). Går vi til DVD-coveret til Triers film, er det *Thriller* som står i sjangervinduet. Dette vil jeg nå drøfte nærmere ettersom der er mye i denne filmens kinematografi som peker mot kunstsfilmsjangeren og countercinema.

4.2.1 Counter cinema

- sjangeren, ’motfilmen’, er kjent for sitt mot-prosjekt til Hollywoods underholdningssjanger. Filmskaperen Godard (regissøren av blant annet *Je vous salue, Marie*, 1987 (eng. Hail Mary)) blir betegnet som motfilmens far. Peter Wollen fremstiller han slik;

“Godard has developed a counter-cinema whose values are counterposed to those of orthodox cinema. I want simply to write some notes about the mean features of this counter-cinema. My approach is to take seven of the values of old cinema; Hollywood-Mosfilm, as Godard would put it, and contrast these with their (revolutionary; materialistic) counterparts and contraries. In a sense, the seven deadly sins of the cinema against the seven cardinal virtues. They can be set out schematically in the table as follows:”⁴²

---

⁴⁰ Lyden, John., Ed. *The Routledge Companion to Religion and Film*, Routledge, New York, 2009, 110

⁴¹ Ibid., 119

⁴² Wollen, Peter., in Ed. Catherine Fowler, *The European Cinema Reader*, Routledge, New York, 2002, 74

Engelsk:

Norsk:

Narrative transitivity versus Narrative intransitivity	Fortellingstransitivitet versus Fortellingsintransitivitet
Identification versus Estrangement	Identifikasjon versus Fremmedgjøring
Transparency versus Foregrounding	Usynlighet versus Fremheving
Single diegesis versus Multiple diegesis	Enkel klar beretning versus Mangfoldig beretning
Closure versus Aperture	Lukking versus Åpning
Pleasure versus Unpleasure	Behag versus Ubehag
Fiction versus Reality	Fiksjon versus Realisme

Triers *Antichrist* har helt klart elementer av mot-filmen i seg; ubehaget, vektleggingen på realisme, åpenheten ved at vi får ingen closure i filmen, selv om et drap begås. Filmen har både elementer av klar identifisering men kan også til tider virke fjern og vanskelig om ikke til tider umulig å identifisere seg med. Og den har en klar og enkel beretning, men en må spørre seg om det kan være en annen eller flere historier som blir fortalt her.

4.2.2 Kunstfilmen

som mot-filmen, fødes også av sitt opprør mot den klassiske fortellerfilmen fra Hollywood. Kunstfilmen kjennetegnes, i følge Bordwell, ved sitt sakte tempo og utleveringen og beskrivelsene av karakterenes psykologiske tilstand.⁴³

*“The art cinema motivates its narratives by two principles: realism and authorial expressivity. On the one hand, the art cinema defines itself as a realistic cinema. It will show us real locations (Neorealism, the New Wave) and real problems (contemporary ‘alienation’, ‘lack of communication,’ etc.). Part of this reality is sexual; the aesthetics and commerce of the art cinema often depend upon an eroticism that violates the production code of pre-1950 Hollywood.”*⁴⁴

Bordwell mener også at filmskaperens eget uttrykk dominerer i kunstfilmen;

---

⁴³ Bordwell, David., in Ed. Catherine Fowler, *The European Cinema Reader*, Routledge, New York, 2002, 96

⁴⁴ Ibid.,

“The art cinema foregrounds the author as a structure in the film’s system. Not that he author is represented as a biographical individual (although some art films, e.g., Fellini’s *Truffault’s*, and Pasolini’s, solicit confessional readings), but rather the author becomes a formal component, the overriding intelligence organizing the film for our comprehension. Over this hovers a notion that the art-film director has a creative freedom denied to her/his Hollywood counterpart”.⁴⁵

Med andre ord, hoved kjennetegnet for kunstfilmen er utleveringen og beskrivelsene av karakterenes psykologiske tilstand, i følge Bordwell. Og ser vi igjen på Triers *Antichrist*, får en som publikum et inntrykk at den er sterkt preget av psykologien mellom hovedkarakterene. Filmen *er* psykologien mellom de to, mener jeg. Samtidig signaliserer filmen at auteuren, her: Trier, har hatt klare tanker om hvordan han har satt sammen filmen. Så hvilken sjanger tilhører Lars von Triers *Antichrist*? Selv om DVD-omslaget til filmen kategoriserer filmen som thriller, støtter jeg meg til de som ser typiske sjangerkonvensjoner fra skrekkfilmen og kunstfilmen. Før filmen kom ut ble den av kritikere lansert som en skrekkfilm på bakgrunn av de typiske konvensjonene for skrekkfilmen som fysisk vold, blod og gørr. Mens andre igjen avskrev den umiddelbart som skrekkfilm ettersom anslaget i filmen ikke møtte de forventninger og ”kontrakten” en skrekkfilm skal gjøre med tilskueren.⁴⁶

Ser vi filmanalytisk på det ser vi at stilistisk blandes disse to sjangrene (skrekkfilm og kunstfilm) ved bruk av både håndholdt kamera og kunstneriske innstillinger. Per-Jørgen Olsen påpeker dette,

”I kontrast til svart/hvitt-bildene i sakte film, er store deler av *Antichrist* filmet med håndholdt kamera. *Antichrist* skifter aktivt og konsekvent mellom kunstneriske, stilistiske innstillinger og håndholdt kamera. De tidvis ustødige innstillingene filmet med håndholdt kamera blandes med europeiske kunstfilmtradisjoner der Andrei Tarkovsky kanskje er den mest innlysende inspirasjonen. Her sikter jeg for eksempel til de monumentale scenene der den kvinnelige karakteren beveger seg igjennom skogen i tankene sine. Kamera står stille og observerer kvinnen i sakte film. De saktegående innstillingene er stilistiske og estetisk vakre bilder hvor komposisjonen av bilde, lys og lyd smelter sammen. Det er som et bevegelig

---

⁴⁵ Bordwell, David., in Ed. Catherine Fowler, *The European Cinema Reader*, Routledge, New York, 2002, 97

⁴⁶ Olsen, Per-Jørgen, *I skyggen av Eden – en analyse av sinnsstemninger i Antichrist*, Masteroppgave i Filmvitenskap, NTNU, Våren 2011, 17

maleri blir tegnet opp for tilskueren. Monumentale og kunstneriske innstillinger er ikke like framtrepende i andre, mer typiske skrekkfilmer.”⁴⁷

Figur 22:

Ikke at Trier skal fungere som en fasit, men han har selv uttalt i et intervju med Huffington Post;

*”I don't really know where it came from. The idea was to make a horror film, which I know it was not really. ... The good things about horror films is they give you room for a lot of things; room for strange pictures or whatever. As with all other films, it has to do with the personality that you feel in the film. ... I think I started with that.”*⁴⁸

Horrorfilm (grøsserfilm) åpner opp for det surrealistiske som Trier never over, samtidig også vet vi at det horrorsjangeren er et sted hvor kroppens ytre som får gjennomgå, med er blod, splætt, sex, vold, gørr og gru. *“Horror shows that in our sex-saturated culture, the body, surrealism and the unconscious can still hold imaginative power.”*⁴⁹

---

⁴⁷ Olsen, Per-Jørgen, *I skyggen av Eden – en analyse av sinnstemninger i Antichrist*, Masteroppgave i Filmvitenskap, NTNU, Våren 2011

⁴⁸ Lars von Trier intervjuet av Brad Balfour i The Huffington Post, Intervju publisert, 9.10.2009, URL: http://www.huffingtonpost.com/brad-balfour/defiant-danish-director-l_b_315586.html, (Lesedato: 12.11.2011).

⁴⁹ Brooks, Xan., i The Guardian, “Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?” Nettartikkel publisert 16.7.2009, URL: <http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato: 12.11.2011).

Vi gjør derfor følgende observasjon; det kan argumenteres for at der ligger en dikotomi i selve sjangeroppsettet for denne filmen; det indre psykologiske drama på den ene siden (kunstfilmen) og horrorsjangeren på den andre hvor ”dramaet” foregår på eller med selve kroppen. Et sted hvor psyko møter soma.

”The very first this was the idea of doing a horror film. A kind of a little task. And then I know, by experience, that it does not become a real horror film. It becomes something in between some other genres.”⁵⁰

4.3 Oppsummering

Mye kan tyde på at det kan argumenteres for at denne filmen tilhører innenfor kunstfilmsjangeren med elementer fra skrekkfilmsjangeren. Der er flere regissører som snakker bedre ”thrillersk” enn det Trier gjør i denne filmen. Ja, der er en del blod og ekle scener, filmen er mørk, og så lite oppløftende som en film kan bli. Musikken og lydsporet har klare spenningsnotasjoner i seg, klassiske sjokklyd-effekter, men som mer *minner* om en thriller enn oppleves som en. Kameraføringen er ofte urolig og stresset, fargene dystre, og lyssettingen bidrar minimalt med nettopp lys. Men likevel, som tilskuer sitter man ikke og biter negler i oppslukt spenning over hva som skal skje. Publikum eksponeres mer for ubehag. Dette i tillegg til filmens sterke symbolikk mener jeg at denne filmen heller mer mot kunst – og counter cinema sjangeren. Men hva gjør vi da når vi kommer til filmens tittel? Hvordan forklarer man den? Antikrist. Hvordan forklarer man at noen gir tittelen ”Antikrist ” på verket sitt som ikke presenterer noe eksplisitt kristusbilde? Og hvor finner man antikrist i *Antichrist*? Som et steg videre på veien i et forsøk på å prøve å svare på det skal vi ta en enkel historisk oversikt over bruken av antikrist i språket.

---

⁵⁰ Lars von Trier intervjuet av Luke Goodsell i Rotten Tomatoes, ”I don’t Hate Women”: Lars von Trier on *Antichrist*”, nettartikkel publisert 23.11.2009, URL: http://www.rottentomatoes.com/m/1210830-antichrist/news/1856901/i_dont_hate_women_lars_von_trier_on_antichrist/, (Lesedato: 12.11.2011).

5 Noen utvalgte eksempler fra bruken av antikrist i språket

5.1 Johannesbrevene i Det nye testamentet

Antikrist er som nevnt en nøkkelfigur i den kristne lesningen av den europeiske historien. Antikrist representerer antitesen og motstykket til Kristus, samt verdens undergang; han er den grusomme lederen av ondskap, den mektigste i en lang historie av grusomme forfølgere av kirken.⁵¹ Johannesbrevene i det nye testamentet er de tidligste verker som bruker begrepet Antikrist.⁵²

Og hvem er løgneren, om ikke den som forneker at Jesus er Kristus? Han er Antikrist, han som forneker Faderen og Sønnen. (1. Joh. 2:22, Bibelselskapet, 2011).

Mine kjære, tro ikke enhver ånd! Prøv åndene om de er av Gud! For det er gått mange falske profeter ut i verden. På dette kjenner dere Guds Ånd: Hver ånd som bekjenner at Jesus Kristus er kommet i kjøtt og blod, er av Gud. Men enhver ånd som ikke bekjenner Jesus, er ikke av Gud. Det er ånden til Antikrist, som dere har hørt skal komme. Og den ånden er allerede nå i verden. (1. Joh. 4:1-4, Bibelselskapet, 2011).

I deres tilfelle virker det for å ha vært en indre intern kirkekonflikt⁵³ rundt Jesus' menneskelighet. Og også element av bedrag.

5.2 Luther

Wittenberg den 11 Oktober 1520 till Spalatin:

”Frid! Äntligen han den där bullan kommit. ---. Av allt mitt hjärta gläder det mig, att jag får lida för en så härlig sak, och jag känner mig ovärdig en så härlig prövning.

---

⁵¹ Wright, Muir Rosemary., *Art and Antichrist in Medieval Europe*, Manchester University Press, UK, 1995, 4

⁵² Jenks, Gregory C., *The Origins and Early Development of the Antichrist Myth*, Walter de Gruyter, Berlin, 1991, 328

⁵³ *Ibid.*, 328

*Jag känner mig nu mycket friare, sedan jag sett att påven är antikrist och at satan bor i hans hjärta. ---.*⁵⁴

Til paven selv skrev Luther;

”Brev fra Luther til pave Leo X, 1520

*Se hvor ulik Kristus er sine etterfølgere! De vil nok alle være hans stedfortredere. Og jeg er redd de fleste av dem på ramme alvor faktisk også er hans stedfortredere. Stedfortrederen representerer jo en fyrste som allerede er fraværende. Og hvis paven står for styret mens Kristus er fraværende og ikke bor i hans hjerte, hva annet er han så enn Kristi stedfortreder? Men hva annet er da Kirken enn en folkemengde uten Kristus? Hva annet er vel en slik stedfortreder enn en antikrist og en avgud? Hvor mye rikere det var av apostlene å kalle seg tjenere for den nærværende Kristus, ikke stedfortredere for den fraværende!”*⁵⁵

Konflikt lå også i kjølevannet da Luther i sitt reformasjonsarbeid mot den katolske kirke slo fast at det er Paven som er den virkelige Antikrist. Her fra traktaten fra 1537;

”Antikrists kjennetegn passer på paven. Det er et faktum at pavene i Rom sammen med sine tilhengere forsvarer ugudelig lære og ugudelig gudstjeneste-skikk. Og de kjennetegn som karakteriserer Antikrist ifølge Skriften, passer fullstendig på pavedømmet og dets tilhengere. For når Paulus i tessalonikerbrevet beskriver Antikrist, kaller han ham en Kristi motstander ”som opphøyer seg over alt som kalles Gud eller helligdom, så han setter seg i Guds tempel og gir seg selv ut for å være Gud”. Her taler Paulus altså om en hersker i kirken, ikke om noen av de hedenske konger, og han kaller ham en motstander av Kristus fordi han er en som utpønsker en lære som strider mot evangeliet, og fordi han på urettmessig måte anmasser seg guddommelig myndighet og guddommelig rett. Men nå er det for det første et faktum at paven regjerer i kirken, og under påskudd av å ha kirkelig myndighet og tjeneste har han opprettet et herredømme for seg selv. For han bruker som påskudd disse ord Mt. 16, 19: ”Jeg vil gi deg nøklene.” Dernest strider pavens lære på mangfoldige måter mot evangeliet, og han gjør på urett måte fordring for seg som pave på en tredobbel guddommelig myndighet. For det første, fordi han tar seg retten til å forandre Kristi lære og den gudstjenesteform som Gud har

---

⁵⁴ **Brev 60**, Albinsson, Håkan., *Luthers Brev*, Artos & Norma bokforlag, Skellefteå, 2004, 54

⁵⁵ Luther, Martin. i *Verker i utvalg – Bind II*, ved Inge Lønning og Tarald Rasmussen, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1979, 201

innstiftet, og vil at hans egen gudstjenesteform skal overholdes som om den var guddommelig. For det annet, fordi han tiltar seg makten ikke bare til å løse og binde i dette liv, men også tiltar seg retten til å løse og binde sjelene også etter dette liv. For det tredje, fordi paven ikke vil stille seg inn under verken kirkens eller noen annens dom, men tvert imot setter sin egen makt og myndighet over alle kirkemøter og hele kirkens dom. Men dette ikke å stille seg under kirkens eller noen annens dom, det er å gjøre seg selv til Gud. Endelig forsvarer han slike fryktelige villfarelser og denne ugudelighet med den største grusomhet, og han myrder dem som er uenig med ham.”⁵⁶

Luther var som kjent i klar opposisjon mot katolisismen og pavemakten. Konseptet for bruken av antikrist her er ikke så mye et vitne om parousia (Jesu gjenkomst) men mer en kirkekritikk hvor Luther mener pavene i Rom har gått for langt med sin makt, at kristendommen i Rom har utviklet seg bort fra den gudstjenesteform som Gud har innstiftet.

5.3 Nietzsche

Tiden der i mellom, fra Johannesbrevene til Luthers proklamasjon, har kunsten og tiden vært fasinert av kampen mellom det vonde og det gode, av det som er og det som skal komme. Der er mange steder vi kan stoppe opp og elaborere rundt antikrist begrepet, men det vil ikke tjene problemstillingen for denne oppgaven. Men et viktig stoppested jeg holder for å være helt sentralt for denne oppgaven er Antikristverket til Friedrich Nietzsche fra 1888. Det som står ut for meg i lesningen av *Der Antichrist. Fluch auf das Christenthum* i lys av filmen *Antichrist* av Lars von Trier er Nietzsches nådeløse kritikk mot kirkens fornektelse av kroppen, instinktet og de naturkrefter og drifter, og hvordan i følge Nietzsche, kirkens ledere bruker religionen som et kontrollerende prosjekt over kroppen.,

”Prester hersker gjennom oppfinnelsen av synden”⁵⁷

”Kristendommen ønsker å være herre over rovdyr.”⁵⁸

---

⁵⁶ Luther, Martin. i *Verker i utvalg – Bind II*, ved Inge Lønning og Tarald Rasmussen, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1979, 539

⁵⁷ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus forlag, 2008, Oslo, 60

⁵⁸ *Ibid.*, 24

”Lov mot kristendommen, Fjerde setning. – Formaningen til kyskhed er en offentlig oppfordring til anti-natur. Enhver forakt til kjønnslivet, enhver forurensing av det gjennom begrepet ”uren” er den egentlige synd mot livets hellige ånd.”⁵⁹

I sitt antikristverk viser Nietzsche blant annet hvordan kirken har gått mot seg selv, sin opprinnelige lære og teologi om Gud som selv ble kjød i Kristus, slik jeg påpekte ved å vise til 1. Johannesbrev. Denne kroppsfiendtlighet kobles ofte sammen med en lesning av platonske innflytelser, hvor Paulus så å si har gått i allianse med Platon i kampen mot kroppen.⁶⁰ Hos Nietzsche er det derfor selve (utviklingen av) kristendommen som er antikrist, slik jeg leser det. Antikrist hos Nietzsche, slik jeg leser han, er ikke en fiende utenifra, men kommer innenfra selve kristendommen, og i følge Nietzsche er antikrist kristendommen selv. Lars von Trier kan fortelle i et intervju at han hadde denne Antikristboken til Nietzsche liggende på nattbordet i over førti år.⁶¹ En kan derfor anta en muligens innflytelse her, uten at det vektlegges i denne oppgaven.

5.4 Politisk karakteristik

Reiser vi frem til moderne tid har antikrist-begrepet fått mer en politisk karakter, Saddam Hussein og Adolf Hitler er blant noen politiske ledere som har blitt stemplet med denne tittelen.⁶² Ser vi på vår samtid, virker det som at antikrist-begrepet er et fjernt konsept. Man har kanskje en definisjon av begrepet som noe som representerer ondskap, men antikrist-begrepet oppleves nok likevel ikke som det mest hyppige ord på leppene i vår vestlig filosofiske tjueførste århundrets hverdag i Norden, sammenlignet med for eksempel ”dialog”, ”globalisering” og ”finanskrise”. Men ser vi utover våre landegrenser, til det vestlige USA, putrer og koker dette begrepet på en og annen stekeovn i de amerikanske hjem. En

---

⁵⁹ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus forlag, 2008, Oslo, 84

⁶⁰ Sigurdson, Ola. *Himmelska kroppar – inkarnation, blick, kroppslighet*, Logos Forlag, Munkedal, 2006, 7

⁶¹ Lars von Trier intervjuet av Brad Balfour i The Huffington Post, “Defiant Danish Director Lars von Trier Tackles Antichrist”, Intervju publisert, 9.10.2009, URL: http://www.huffingtonpost.com/brad-balfour/defiant-danish-director-l_b_315586.html, (Lesedato: 12.11.2011).

⁶² Wright, Muir Rosemary., *Art and Antichrist in Medieval Europe*, Manchester University Press, UK, 1995, 1

spørreundersøkelse gjort i USA av Public Policy Polling i September i 2009,⁶³ viser at hele 10% av USA's befolkning tror at President Barack Obama er antikrist, 11% er usikker, og 8% vil gi antikristtittelen om tidligere President George W. Bush⁶⁴. I november i fjor (2011) ble en 21 år gammel mann tatt for å skyte med skarpt mot Det hvite hus fordi han ville tilintetgjøre President Obama som han mente var antikrist.⁶⁵ Gjør man et søk på internett finner en masser av sider som har innhold som omtaler antikrist; domenenavn som antichrist, raptureready, bibleprophecy, truechristian, calvaryprophecy, christiannews, satanrapture, freerepublic, godtube, og sist men ikke minst; who-is-the-antichrist.org med undertittelen "Shocking Facts about a Misunderstood Prophecy, and now the real truth...".⁶⁶ Dette kan tyde på at antikristkonseptet ikke er fjernt men høyst aktuelt, men da hos de særs interesserte, og gjerne med klare religiøse konnotasjoner.

Altså, det råder liten uenighet om at antikristbegrepet har tydelig en stor plass i språket i vår vestlige europeiske historie, da i hovedsak i den kristne polemikken, hvor antikrist er den ultimate merkelapp som ingen nåde kan frelse en fra, på det som oppfattes som motstander av den kristne kirke og dermed altså ondskap. Hvem motstanderen(e) er skiftes med tidens tann. Ettersom dette allerede er godt pløyd jord i forskerterrenget har vi her bare tatt noen stikk prøver. I det vi beveger oss hjemover ser vi at mens antikrist-begrepet virker lettere anvendelig for våre vestlig felles historiefilosofiske i USA, har jeg ikke kommet over at noen har kalt vår nåværende Statsminister Jens Stoltenberg antikrist i den offentlige debatten her i Norge. Men antikristretorikken og diskursen er likevel å finne i her til lands. La oss først se inn i de religiøse kretser, og da helst den kristne konservative sorten.

---

⁶³ Publicpolicypolling.com – "Is extremism becoming mainstream?" Nettartikkel publisert 23.9.2009, URL: <http://www.publicpolicypolling.com/main/2009/09/is-extremism-becoming-mainstream.html>, (Lesedato: 5.1.2012).

⁶⁴ Publicpolicypolling.com - Resultater fra spørreundersøkelse publisert 23.9.2009, URL: http://www.publicpolicypolling.com/pdf/2009/PPP_Release_National_9231210.pdf, (Lesedato: 5.1.2012).

⁶⁵ USA TODAY.com - nettartikkel publisert 17.11.2011, URL: <http://www.usatoday.com/news/washington/story/2011-11-17/obama-assassination-attempt/51271096/1>, (Lesedato 5.1.2012).

⁶⁶ Temabasert internetside, URL: <http://www.who-is-the-antichrist.org/>, (Lesedato: 5.1.2012).

5.5 Apokalyptikk

Dr. Aril Edvardsen (født 15. november 1938 i Kvinesdal, død 6. september 2008 i Mombasa i Kenya), startet misjonsmenigheten Sarons Dal, var pinsepastor, evangelist og ble etter hvert en kjent skikkelse blant religiøse ledere, og statsledere verden over, da særskilt i Midtøsten, Afrika, og den ”arabiske verden”.⁶⁷ Tidlig i sin karriere den 20. Juli 1969 holdt han en preken i Sarons Dal hvor Edvardsen kom inn på antikrist. Det spesielle med denne dagen er at Apollo XI skulle lande på månen, og Edvardsen refererer til månelandingen for de over syv tusen fremmøtte, og linker antikristens ånd opp mot nettopp denne begivenheten; og betegner det som ”Lucifers ånd som er i aksjon på ny”⁶⁸

”Anti-Krist betyr ”mot Gud”. Og hans ånd har alltid vært virksom, helt siden Jesu tid. Men den har blitt stadig sterkere og sterkere og sterkere. Anti-Kristens ånd har stadig åpnet sin munn høyere og høyere og høyere, og nå ser det ut som om Anti-Krist har lyktes i å slå Vårherre ut her på jorden, slik at det nesten ikke finnes en eneste regjering, nesten ikke en eneste statsmann, verken i De forente nasjoner eller andre steder, som regner med Gud i det hele tatt. Og jeg må si at disse gode politikerne i FN har oppnådd noe av en balansekunst, et fantastisk kunststykke. De har drøftet Midtøsten-krisen siden 1947. Og hele Bibelen taler jo om disse tingene i detaljer. Og jeg kan ikke tro annet enn at disse gode herrer i FN har lest Bibelens ord, for det hører jo med til allmennutdannelsen å lese Bibelen. Men de har klart med et mesterstykke siden 1947 å unngå og nevne Bibelen med et eneste ord. Eller om dette kunne ha noe med Bibelen å gjøre. Det er et mesterstykke. Det betyr de har satt Gud til side av politikken. De har satt Gud ut av bildet. De har kastet Gud av tronen. De forsøker å gjøre det. Men han er ikke kastet av tronen. Det er Anti-Kristens ånd som får lov å regjere en tid. Men det skal skje noe snart. Men nå, folk, er ikke Anti-Kristens ånd fornøyd med å herske på jorden heller. Det er for lite for ham. For denne ånde som reiser seg mot Gud ... nå vil Anti-Kristen også opp i himmelen, opp i planetene, på månen, til stjernene til Mars og til Venus. Og månen er ikke de endelige mål. Det er bare en etappe. Men Anti-kristens ånd vil opp og avsette Gud av tronen. Og når vi ser hans ånd så materialisert og så virksom, da må hvert

---

⁶⁷ Rem, Håvard., *Aril Edvardsen – Et selvopplevd portrett*, J.W. Cappelens Forlag, 2004, 202, 180, 174, 172, 82, 71, 62, 13

⁶⁸ *Ibid.*, 274-275

*forstandig menneske som leser Bibelen, spørre: Han kan nå ikke være langt unna sjøl? Det er Lucifer om igjen.”*⁶⁹

Tretti år senere, i boken *Antikrist, Israel & Jesu gjenkomst* fra 1999 er Edvardsen så å si nede på jorda, men antikristbegrepet er fortsatt av klar eskatologisk karakter, et endetidsprosjekt, mer konkret og nærmere knyttet opp til politikk og ikke minst landet Israel⁷⁰. En kan også komme over kommentarer og meningsytringer i kristne aviser og tidsskrifter som NorgeIDAG som omhandler antikrist. Men disse er som Edvardsens bok også preget av parousia og verdens/Norges forhold til Israel.

Det er verdt å presisere at tekstene til Luther og Edvardsen sitert her representerer to hovedstrømninger innenfor bruken av Antikrist-begrepet i vår vestlige historiske kontekst; kirkekritikk og apokalyptikk.

5.6 Antikrist i dagens Norge

Historisk, i den norske kontekst, har nok den religiøse bruken av antikrist preget den offentlige sfære slik den fremdeles virker å ha mer tendenser til i dagens USA, tenker jeg. Men går vi til dagens bruk av antikrist i den norske offentligheten ser vi først og fremst at det i det hele tatt er vanskelig å finne artikler eller oppslag med ordet ”antikrist”, og når det endelig dukker opp har antikrist-begrepet kookt ned til en betegnelse for ondskap eller en gruppes syn og betraktning av en person, slik jeg ser det. I en sportsartikkel i Dagbladet november 2010, uttrykker Joey Barton, en kjent utenlandsk fotballspiller, at han ikke vil sammenlignes med ”Antikrist, Mao og Hitler” etter at han hadde bokset en motspiller i mellomgulvet under en kamp.⁷¹ Den samme avisen har et oppslag som viser at det ble rabalder etter at Stephen Fry, en britisk programleder og komiker angivelig uttalte under et intervju at

---

⁶⁹ Edvardsen, Aril., *Antikrist, Israel & Jesu gjenkomst – Profetisk historie fra Abraham til tusenårsriket*, Logos Forlag, Skjetten, 1999, 268 - 269

⁷⁰ Ibid., 156

⁷¹ Dagbladet.no – ”Jeg er ikke engang en rollemodell for meg selv”, nettartikkel publisert 12.11.2010, URL:

http://www.dagbladet.no/2010/11/12/sport/fotball/premier_league/joey_barton/newcastle_united/14262560/, (Lesedato: 5.1.2012).

”kvinner går kun til sengs med menn fordi sex er prisen de er villige til å betale for et forhold.”⁷²

Det stormet rundt Fry og til slutt tok han til motmæle (via nettjenesten Twitter) og skrev følgende:

”Noen jævla aviser feilsiterer et humoristisk intervju jeg ga, som i seg selv feilsiterer meg, og nå er jeg antikrist.”⁷³

Til og med i en musikkartikkel fra Aftenposten fra juni 2011 omtales bandet Linkin Park som antikrist ettersom de har blandet hiphop og metalsjangeren.⁷⁴

5.6.1 En betegnelse for ondskap

Så hva ser vi her? Når det gjelder det offentlige rom trenger en ikke gjennomføre store forskningen for å oppfatte at der finnes knapt ”tags” for antikrist og at begrepet kjennetegnes ikke som et historisk trekk for dagens samtid. Men når de først dukker opp, bærer den en klar ikke-religiøs diskurs, og virker for å bli brukt for å betegne/beskrive ondskap, en ondskap som oppleves som ondskap fordi den bærer en opposisjon i seg, og det er gjerne den part som føler seg truet som står for navnedåpen. Men bud om verdens undergang eller parousia bærer den i hvertfall ikke. Med andre ord, selv om antikrist har en lang og rik historie i vår vestlige kirkehistorie, er den langt mindre vigør i vår kontekst og han har krympet fra ’A’ til ’a’. Til og med innad i noen kristne kretser er det nesten ikke lenger snakk om antikrist. Dette kan være fordi det i særskilt nyere pentekostale menigheter bærer en markedsføring og en måte å gjøre menighet på hvor det vektlegges at uttrykket skal være relevant, ungt, mer ”lights, camera, action”, et sted hvor rock and roll møter prosperity theology – fremgangsevangeliet. Denne form for preken og teologi kan minne mer om et coaching-kurs i selvrealisering, men da i Jesu navn riktignok. Tonen er lett og retorikken sterkt positiv, og ettersom da antikrist

---

⁷² Fry, Steven., sitert i Dagbladet.no – “Kvinner liker egentlig ikke sex”, nettartikkel publisert 1.11.2010, URL: http://www.dagbladet.no/2010/11/01/nyheter/stephen_fry/twitter/harry_potter_and_the_deathly_hallows/feminisme/14091725/, (Lesedato: 5.1.2012).

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Osloby.no – anmeldelse publisert 30.6.2011, URL: <http://oslopuls.aftenposten.no/musikk/article564638.ece>, (Lesedato: 5.1.2012).

bærer en negativ ladning, er det sjeldent han får plass i ”hvordan-lykkes-her-på-jorden – terminologien”. Eller det vil si, dersom han skulle omtales så vil det eventuelt være som en betegnelse på det som vil hindre/hindrer deg i å bli suksessfull, rik og vellykket, og i beste fall berømt. En kan gjøre seg refleksjoner over hva som skjer når en tar helvetet ut av et samfunn.

Så hvilken av de over gjelder for filmen ”Antichrist”? Er det kirkekritikk som hos Luther? Eller apokalyptikk med bud om verdensundergang og Jesu komme som hos Edvardsen? Er filmen en skildring av en politisk skikkelse? Eller er det en symbolikk for ren ondskap som antikrist diskursen bærer preg av i dagens tabloide offentlige debatt? Eller er det kritikk i perspektiv av Nietzsche, hvor kristendommen får gjennomgå ettersom deres ledere iherdig forsøker å kontrollere og dempe naturen, kroppen og instinktet hos mennesket? Kristendommen er antikjødet, sier Nietzsche, her blir legemet foraktet, og derfor er kristendommen selv antikrist.⁷⁵ Hvor finner vi antikrist i *Antichrist*?

---

⁷⁵ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, oversatt av Bjørn Cristian Grønner, Spartacus, 2003, 23, 24, 31

6 Del 2: *Antichrist* – en tolkning

På bakgrunn av egne analyser og andre filmanalyser, både faglige og fra kulturredaksjoner i større internasjonale og nasjonale aviser og tidsskrifter, og antikristverket til Friedrich Nietzsche, skal jeg nå legge fram fire mulige alternativer for hvor en kan finne antikrist i *Antichrist*

6.1 Ondskap?

Ved første lesning (øyekast) kan det argumenteres for at *Antichrist* er en fremstilling av ren ondskap lik den som antikristdiskursen bærer preg av i dagens tabloide offentlige debatt, demonstrert tidligere i oppgaven. Enkelte anmeldere holder at den ondskap som er skildret i filmen er så visuelt grusom til tider at det er på grensen til å virke tåpelig.

“The film was so appalling to some in its graphic, sexual violence that is prompted uproar and even a special “anti-humanitarian” prize from the jury”,

forteller den kjente filmanmeldersiden *Rotten Tomatoes.com*.⁷⁶ I sin analyse av filmen tolker Joanna Bruke, Professor i Historie ved Birkbeck College, følgende;

”Von Trier simply presents cruelty as ”there”, serving no liberation function of the audience. Pain – its infliction and its suffering – is integral to life. Von Trier has admitted that, of all his films, *Antichrist* ”comes closest to a scream”. It exposes us to an untamed erotic and aggressive aesthetic without redemption. It jolts us out of a passive voyeurism and, in despair, leaves us (in the words of Handel) crying over cruel fate.”⁷⁷

---

⁷⁶ Goodsell, Luke., i Rottentomatoes.com – “I Don’t Hate Women’: Lars von Trier on *Antichrist*”, nettartikkel publisert 23.11.2009, URL: http://www.rottentomatoes.com/m/1210830-antichrist/news/1856901/i_dont_hate_women_lars_von_trier_on_antichrist/, (Lesedato: 12.11.2011).

⁷⁷ Bruke, Joanna., i The Guardian, “*Antichrist*: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?” nettartikkel publisert 16.7.2009, URL: <http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato: 12.11.2012).

Men er det her vi finner antikrist? Dersom vi bruker den antikristdefinisjonen vi finner i populærkulturen og den tabloide offentlige sfære i dag, at antikrist er beskrivelsen for pur ondskap, så kan vi ut ifra dette svare ja på det. Julia Bindel, forfatter og aktivist,⁷⁸ linker sin analyse av *Antichrist* til denne definisjonen nevnt over, og tolker filmen deretter som nytteløs faenskap;

“Watching this film was like having bad sex with someone you loathe – a hideous combination of sheer boredom and disgust. I hated it, and I hate the director for making it. So, Von Trier was depressed a while back, had nightmares and decided to write the script of this atrocity as a form of therapy. Couldn't he have kept it to himself? No doubt this monstrous creation will be inflicted on film studies students in years to come. Their tutors will ask them what it "means", prompting some to look at signifiers and symbolism of female sexuality as punishment, and of the torture-porn genre as a site of male resistance to female emancipation. It is as bad as (if not worse than) the old "video nasty" films of the 80s, such as *I Spit On Your Grave* or *Dressed To Kill*, against which I campaigned as a young feminist. I love gangster movies, serial killer novels and such like. But for me they have to contribute to our understanding of why such cruelty and brutality is inflicted by some people on others, rather than for the purposes of gruesome entertainment. If I am to watch a woman's clitoris being hacked off, I want it to contribute to my understanding of female genital mutilation, not just allow me to see the inside of a woman's vagina. If there is any justice in the world, this film would sink into oblivion. Aside from the risible script and potty plot, we have rubbish acting. Having previously loved Willem Dafoe and Charlotte Gainsbourg, I will now cross the street to avoid watching anything with them in. Apparently, both read the script and couldn't wait to be in it. That makes them almost as bad as Von Trier. If you see this film you will be putting your money into something which deserves to bomb – and give a grain of validity to the sickest general release in the history of cinema.”⁷⁹

Denne kritikken kan muligens legitimeres gjennom skrekkfilm-sjangeren, men på grunn av det filmatiske filmspråket i *Antichrist* preget av en europeisk kunstfilmtradisjon, de stilistiske komposisjonene av både kamera og lyd, den sterke symbolikken, de bildene von Trier maler

---

⁷⁸ Bindel, Julia., i The Guardian, “Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?”, nettartikkel publisert 16.7.2009, URL: <http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato: 12.11.2011).

⁷⁹ Ibid.

frem med sin regi, gjør at vi som tilskuere (i hvert fall noen) sitter med alle sanser i høyspenn i det vi *senser* gresset under føttene sammen med protagonistene i filmen. Som jeg har lagt frem i kapitlene foran; her er det mer som foregår. Derfor klarer ikke jeg, sammen med mange flere, å slå meg til ro med at dette ”bare” er en meningsløs skildring av menneskets ondskap. Jeg mener, og er enig med Olsen, i at tematikken ikke bygges opp rundt de få eksplisitte voldsscener, men at stemningen filmen igjennom bør veie tyngre enn enkeltscener, som forklart tidligere under kapitlet vedrørende temaet for filmen (3.2).

Siri Erika Gullestad Professor i klinisk psykologi, Universitetet i Oslo, er en av de som leser filmen som en kritikk mot terapi;

”Etter min oppfatning har filmen nok et budskap, om terapi. Den tydeliggjør at den terapeuten som skal kunne tre i reell dialog med pasienten må kunne evne å romme intense og irrasjonelle følelser. Først når terapeuten møter pasienten der hun er følelsesmessig, samtidig som hun opprettholder en observerende distanse, skapes mulighet for en åpnende samtale. Altfor ofte opplever pasienter at de møtes av korrigerende holdninger uten respekt og sans for deres subjektive opplevelsesverden. Det er von Triers store fortjeneste å billedliggjøre terapeutisk vold, forkledd som hjelp, som i sin tur avføder aggresjon og hevnlyst.”⁸⁰

Ser vi denne filmen som en beskrivelse av terapi kan de grusomme eksplisitte vold og sex scenene, som er hovedargumentet for tolkningen av denne filmen som bare ren ondskap, forklares ved at disse scenene uttrykker og viser konsekvensene av en terapi som har gått grusomt galt.

6.1.1 Oppsummering

Definerer vi antikrist med ondskap slik det fremstilles i den offentlige tabloide sfære, står vi ovenfor et kristologisk problem. For dersom motstykket til Kristus er slik filmen fremstiller den, hvordan defineres da Kristus? En stille og snill ånd som lister seg på tå over vannet mens den unnskylder seg for å være til? Vi vet fra bibelfortellingene i det nye testamentet at Jesus slett ikke bare bar rundt på et lam med en skinnende Osram 60watts glorie over hodet. Den

---

⁸⁰ Gullestad, Siri Erika., i Morgenbladet.no, ”Antichrist: Aggresjon og terapeutisk avmakt”, nettartikkel publisert 11.9.2009, URL: http://morgenbladet.no/debatt/2009/antichrist_aggresjon_og_terapeutisk_avmakt, (Lesedato: 12.11.2011).

mannen kunne virkelig bli sint, ha emosjonelle utbrudd og til og med være voldelig (Matteus 21:12), og det ikke ute i en gudsforlatt skog, men midt i Guds eget tempel. Vi sletter noe av menneskeligheten ved Kristus ved å plassere han på et fjell med en sau under armen og en glorie over hodet, og ikke ta alvorlig den menneskelige desperasjonen bibelen forteller at han også måtte leve gjennom. Og Gud Fader selv fikk hele verden til å gå i svart da han uttrykte sin vrede over Kristus/all verdens synd på korset. Lukas forteller at det ble mørkt, midt på dagen (Luk. 23,44f. cfr. Matt27, 51f.). Dersom vi sier at antikrist i filmen er ondskaperen i menneske, vil det da si at Jesus også hadde denne ondskaperen i seg? Nei, han var menneske men han var syndfri. Da blir neste spørsmål igjen, hva er da synd? Er sinne og aggresjon synd? Ja, men hva da med Guds vrede? Å ta denne debatten videre er ikke hensiktsmessig i denne oppgaven. Poenget er å vise noen kristologiske, teologiske og antropologiske utfordringer som etterfølger en slik definisjon av antikristbegrepet. Utilfreds med denne konklusjonen beveger jeg meg videre på jakt etter antikrist i *Antichrist*.

7 Personene?

Oppgaven har tidligere vist at en måte antikrist er brukt i språket er ved navngiving av personer; politiske skikkelser som Stalin, Hitler, Obama, eller en fotballspiller som har vært litt for høyt oppe med albuen. I denne delen skal vi se om der er karakterer/personskildringer i filmen som kan være hvor vi finner antikrist i *Antichrist*. Og siden handlingen i filmen utspiller seg bare med to personer, den lille sønnen avskriveres umiddelbart som aktuell kandidat, gjenstår bare han og hun. I tiden rundt utgivelsen av filmen rullet det opp store debatter, både utenlands og her til lands om hvem av de to som ”fortjente” tittelen antikrist. Noen dro det lengre og argumenterte for at han og hun symboliserer alle menn og alle kvinner av menneskeheten. Klare meninger ble ytret, og hver enkelt debattant var overbevist om at deres konklusjon var den riktige.⁸¹ Fra et akademisk ståsted kan debatten til tider virke mindre fruktbar. Det jeg ser etter er en mulig fortellerstemme i filmen som kan kobles opp mot filmens tittel.

7.1 Han?

Vi begynner med Han.

Kaleem Aftab i **The Independent** beskriver den mannlige protagonisten slik;

“The criticism of this paternalistic attitude that is borne out in the horror sequences that follow is what makes Dafoe a modern day Prince Myshkin. It's no coincidence that when the director talks of the character called "He" in the credits, he says, "'He' is an idiot." He then goes even further and states, "We are all idiots." The director states, "I think I've always been the female characters in all my films, you know, the men tend to just be stupid... to have theories about things and destroy things."⁸²

---

⁸¹ Morgenbladet.no – “På sporet av Antikrist i Antichrist”, nettartikkel publisert 4.9.2009, URL: http://morgenbladet.no/debatt/2009/pa_sporet_av_antikrist_i_antichrist, (Lesedato: 12.11.2009).

⁸² Lars von Trier intervjuet av Aftab, Kaleem., i The Independent “Lars von Trier – ‘It’s good that people boo’”, nettartikkel publisert 29.5.2009, URL: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/films/features/lars-von-trier--its-good-that-people-boo-1692406.html>, (Lesedato 12.11.2011).

Men fortjener dumskap og arroganse noe antikrist-tittel? Joanna Bruke, Professor of History, Birkbeck College, in The Guardian, legger han frem slik;

”*Antichrist* circles relentlessly around acts of transgression. The violence is defiantly excessive and beautiful. It is gendered, but more misanthropic than misogynistic. The man’s violence is the heartlessness of rationality. Patronisingly, he sneers at the woman’s research project on gynocide. He is a rationalist cognitive therapist, who bullies her into exposing her inner demons.”⁸³

Sant nok, men av de fem utvalgte måtene å bruke antikrist begrepet i språket vårt på, passer denne med den samme bruken som på Hitler og Obama? Ja, har noen av feministene frimodig villet påstå. Måten Willem Dafoe bokstavelig talt behandler sin kvinne, som får frem ”demonene” i henne og gjør at han tilslutt dreper henne, kvalifiserer helt klart til tittelen antikrist, hevder flere. En kan si seg enig i at når han parkerer kvinnens ærlige utleveringer av hennes egne opplevelser, med en arroganse og ignoranse kunne en kjenne sinne koke. Jeg velger videre å nevne at enkelte i sin tolkning/opplevelse av filmen ikke har greid å skille verket fra auteuren, dette er et fenomen som går igjen spesielt hos mange feministers tolkning av filmen, og dermed har konkludert med at von Trier er misogyn og dermed er han verdig av antikrist-tittelen. Filmens logo som vises helt innledningsvis i filmen kan styrke opp om denne tolkningen, men vi skal komme tilbake til logoen lengre ut i oppgaven. Samtidig har vi vist tidligere i oppgavens del 1. at dette ikke er noe særegent Trier-univers, men en universal (om vi skal driste oss til å være så (positivistisk / essensialistisk) opplevelse av det å være menneske, ifølge WHO’s undersøkelse i 2004. Tilbake til den mannlige protagonisten. Som en kritikk av feminister som kaller filmen (og Trier) for misogyn på bakgrunn av de scenene hvor kvinnen kastrerer seg selv, hun klipper av klitoris, disse bildene sammen med Gainsbourgs virkelighetsnære skuespill kan få selv den mest hardbarka skrekkfilmtilskuer til å snu seg vekk, men Kaleem Aftab bemerker følgende;

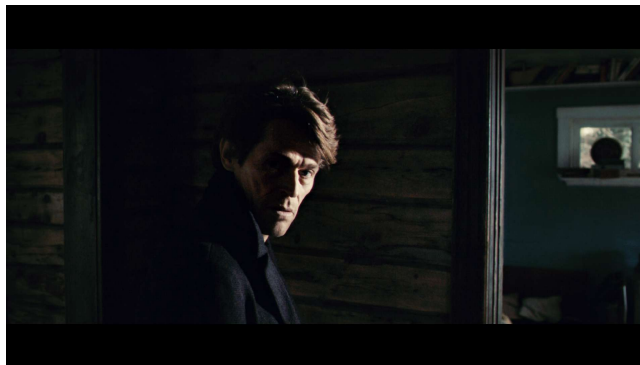
⁸³ Bruke, Joanna., i The Guardian, “Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?” nettartikkel publisert 16.7.2009, URL: <http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato: 12.11.2011).

”These are extreme moments that are visualisations of events that are taking place in the wife’s mind. Clearly these scenes only make sense if you feel that her husband is an idiot; but see him as passionate and, all of a sudden, it's easy, albeit mistaken, to see the film as misogynistic.”⁸⁴

Noen kan altså, i tråd med å bruke antikristbegrepet om ondskap, om noen som er slemme, finne antikrist i både den mannlige protagonisten og filmskaperen selv. Mannen, fordi han utfører psykisk og fysisk overgrep og vold mot kvinnen, og Trier, fordi han lager en film som viser en kvinne som utsettes for dette, og tilslutt blir drept - av en mann. En kan da videre se den mannlige protagonisten som antikrist i lys av Luthers beskrivelse av Paven, som han igjen mente var antikrist:

”For det tredje, fordi paven ikke vil stille seg inn under verken kirkens eller noen annens dom, men tvert imot setter sin egen makt og myndighet over alle kirkemøter og hele kirkens dom. Men dette ikke å stille seg under kirkens eller noen annens dom, det er å gjøre seg selv til Gud. Endelig forsvarer han slike fryktelige villfarelser og denne ugudelighet med den største grusomhet, og han myrder dem som er uenig med ham.”⁸⁵

Figur 23:

---

⁸⁴ Aftab, Kaleem., i The Independent ”Lars von Trier – ‘It’s good that people boo’”, nettartikkel publisert 29.5.2009, URL: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/films/features/lars-von-trier--its-good-that-people-boo-1692406.html>, (Lesedato 12.11.2011).

⁸⁵ Valen-Sendstad, Olav. *Konkordieboken – De Lutherske Bekjennelsesskrifter*, A.S Lunde & Co. S Forlag, Bergen, 1957, 539

7.1.1 Psykopaten?

Gitte Buch-Hansen, Professor ved Det Teologiske Fakultet i København, viser i sin artikkel ”Lars von Trier’s *Antichrist*, the Bible, and Docetic Masculinity”⁸⁶ til et annet sted i filmen hvor en kan tolke den mannlige protagonisten som antikrist. Hun går ikke til de eksplisitte voldscenene slik som de fleste andre feminister gjør, men går filmvitenskapelig til verks og ser på filmens estetikk og da konkret kameraets bruk i filmen. Gjennom en analyse av Lacans psykoanalytiske forskjell mellom ”*gaze and seeing*”, hvor ”in the thriller and the romance, meaning origins from the scenes which are only implied by the cinematic gaze, but not shown and seen. In splatter movies and in pornography, the opposite is the case. Here everything is shown and there is no meaning apart from the fact that someone is watching the screen. In porn and splatter movies, the cinematic real belongs to the real time viewer.”⁸⁷ Videre blir disse to forskjellige måtene å se på, satt opp som en kjønnedifferensiering. ”According to Lacan, the psyche that characterizes the healthy person is capable of managing the small scale schizophrenia, in which a person sees him- or herself as the object of another’s gaze. The continuous negotiation of one’s own seeing with the other’s gaze constitutes the make-up of the socially healthy person. Whereas the psycho identifies the gaze of the other with *his* own seeing, the imbalance is changed in the perverse psyche who cannot but mirror *herself* in the gaze of the other. The gendering is intended, since psychopathy is a predominantly male malfunction while the neurotically perverse psyche is a predominantly female failure. Yet, the logo-centric seeing without the other’s gaze is the privilege of the omnipotent and omniscient divine. The psychopathic seeing who cannot imagine that a different perspective on the world exists, aspires – however falsely – to the godly way of seeing.”⁸⁸ Derfor, ettersom det er flere scener i filmen *Antichrist* som har blitt karakterisert som pornografiske og fra grøsser sjangeren, kan det argumenteres for at vi som publikum blir tvunget (Buch-Hansen bruker faktisk ordet voldtatt) til å se filmen gjennom perspektivet til psykopaten ”the omnipotent male gaze”.⁸⁹ Basert på dette spør Buch-Hansen om antikrist i *Antichrist* kan være den logosentriske, psykopatiske måten å relatere og forholde seg til ’den andre’ på. Den som ikke klarer å betrakte andre perspektiver enn sitt eget, som kanskje ikke er klar over at der finnes

---

⁸⁶ Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier’s Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception* I, no. I (2011): 115 -144, 123 - 125

⁸⁷ *Ibid.*,123

⁸⁸ *Ibid.*,123 - 125

⁸⁹ *Ibid.*,123

flere – andre – perspektiver i verden, eller som ikke vil være klar over det eller ta det i betraktning. Dette er en måte å orientere seg i verden på som vi alle, uavhengig av hvilket kjønn, kan falle i synden for å gjøre, og kanskje filmen viser hvilke tragiske konsekvenser det kan få, tenker jeg.

7.1.2 Svikeren?

Det jeg ikke har funnet særlig mye om, som er nærmest fraværende i anmeldelsene og analysene av denne filmen, som jeg ser, er parallellen til personifiseringen av antikrist som er beskrevet i det nye testamentet, da særskilt i Johannesbrevene, som løgneren (1. Joh. 2:22), forførereren (2. Joh:6), falsk profet (1. Joh. 4:1), han som fører vill (2. Joh. 7). Filmen *Antichrist* viser en mann som overtaler/forfører en kvinne til å la han hjelpe henne, sier han **kan** hjelpe henne, sier han **hjelper** henne, for så å snu seg rundt å svikte henne, på det mest brutale; ved å drepe henne. I tråd med den bibelske nytestamentlige lesningen og forståelsen av antikrist, kan dette leses som den subtile bedrageren. I den kristne tradisjonen hvor antikrist personifiseres er når han fremstår som lik Kristus, fremstår som frelseren, men viser seg å være falsk. Sånn kan Dafoes karakter i *Antichrist* ligne på denne fremstillingen av antikrist; han er frelseren som skulle hjelpe henne men ender med å drepe henne, og brenne henne på bålet. Slik repeterer historien om kvinnedrap seg. Likevel, som jeg har påpekt og begrunnet tidligere så har ikke denne filmen sin tygde i dens narrativitet, men i sin stemning. Og for å kunne stemple mannen som antikrist må vi vektlegge fortellingen i filmen, men ettersom den narrative delen er såpass svak, så åpenlyst lite vektlagt, er det ikke det narrative som verken driver eller bærer filmen, derfor velger jeg å ikke gi den særlig vekt fremover. Det er for eksempel brukt mer tid på å beskrive mannens forhold til naturen rundt seg, noe jeg kommer tilbake til etter å ha undersøkt den kvinnelige protagonisten og hennes eventuelle link til antikrist.

7.1.3 Oppsummering

For å oppsummere; mannen i *Antichrist* er blitt tolket som svaret på gåten om hvem/hva er antikrist i *Antichrist*, på bakgrunn av måten han utfører sin terapi, sin arroganse og sine handlinger hvor han dreper og brenner sin kvinne. Det ligger helt klart noe her, samtidig, på bakgrunn av filmens tema, mener jeg det er mer sammensatt enn som så. Jeg har ennå ikke sett på hvordan den mannlige protagonisten forholder seg til naturen rundt seg, hvor en kan

ane en mann som i møte med sorgen og tragedien opplever at han “stands between nature and God, flesh and Word, body and speech.”⁹⁰ Det vi kan se her i dette aktuelle kapittelet er dersom vi setter de to sammen, den forestående kritikken av terapi nevnt over, samt karakteristikken av han, får vi en kritikk av hans måte å utføre terapien på. Det virker som vi nærmer oss en kritikk av den moderne tenkningens møte med sorgens ansikt.

7.2 Hun?

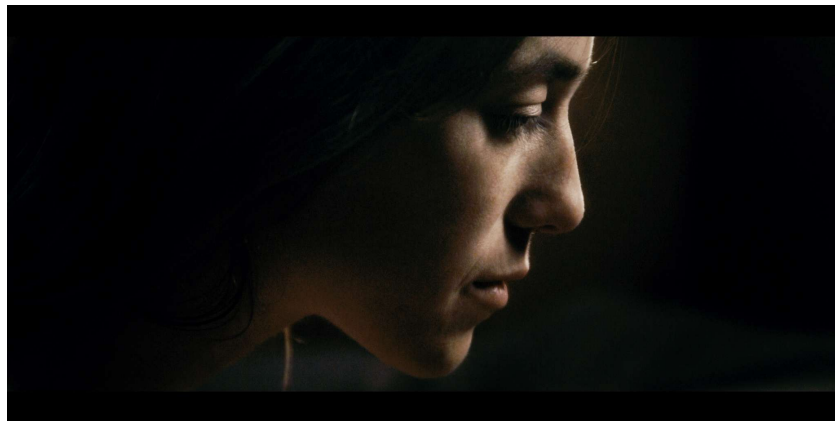
Denne karakteristikken, opphøyelsen av seg selv som Luther snakker om i sin betegnelse av paven som antikrist finner vi ikke hos den kvinnelige protagonisten i filmen. Snarere tvert i mot. Noe hint om parousia som er konseptet rundt Edwardsens bruk av ordet antikrist er heller ikke å finne, verken i filmen generelt eller i symbolsk forstand rundt noen av protagonistene, i det jeg kan se. I avsnittet over diskuterte jeg om en kan finne antikrist i *Antichrist* i lys av den antikristdiskursen en ser i dagens tabloide sfære, nemlig den hvor noen som har utøvd ondskap, eller oppfattes av noen andre for å ha gjort noe ondt, får betegnelsen antikrist. Denne definisjonen sammen med den som blir brukt om tidligere politiske skikkelser som Hitler og Stalin, er nok det som kan nærme seg en eventuell bruk av begrepet på den kvinnelige protagonisten, samme som for mannen, lagt frem ovenfor. For når en ser på de handlinger, uttrykk og reaksjoner utført av kvinnen i filmen kan det lett argumenteres for at ”denne kvinnen må være gal”. Men som Kaleem Aftab bemerket over, å konkludere at kvinnen er stein stakk gal er bare mulig dersom en sympatiserer og kun holder perspektivet til den mannlige protagonisten i filmen. For i de scenene jeg har lagt frem i synopsisen, hvor kvinnen er voldelig mot mannens penis, skrur fast en slipestein til foten hans og kastrerer seg selv, må tolkes symbolsk mener jeg, som resten av filmen. Denne argumentasjonen trekker jeg på bakgrunn av det som tidligere er påpekt i oppgaven; tematikken i filmen bygges ikke opp rundt de eksplisitte voldsscenene, heller ikke rundt det narrative, det er stemningen filmen igjennom som veier tyngre enn enkeltscener og fortellingen. Ser vi filmen i lys av kunstfilmsjangeren, er disse svært ubehagelige scenene en sterk beskrivelse av psykologien i

---

⁹⁰ Irigaray, L., 'When the Gods are born', in Morny Joy (ed.), *French Feminists on Religion. A reader*, London og New York: Routledge, 2002, 40-58, i kompendium for Moderne Religionskritikk, RESA4203, Universitetet i Oslo, Det Teologiske Fakultet, Høsten 2010, 52

interaksjonen mellom de to. Og kanskje mest synliggjøringen av hennes frykt for å bli forlatt og den desperasjonen som følger. I lys av dette igjen gir det mening til de bildene som mannen fant av sønnen deres, hvor kvinnen har tatt på han skoa feil vei. Her kan den samme frykten ligge til grunn, frykt for at sønnen skal forlate henne. Med feil sko på feil fot er det vanskeligere for han å gå fra henne. Dette handler ikke om en kvinne som er besatt av ondskap, men de siste kapitlene i denne filmen beskriver to ting slik jeg ser det; det første er hennes frykt for å bli forlatt og den sorg og desperasjon som følger. En frykt som er så sterk at kanskje bare få kan kjenne seg igjen i den. Så mye av hennes eksistens er knyttet til han at om han skulle forlate henne ville det bety slutten på henne.

Figur 24:

7.2.1 Generelt kvinne eller bare sorgfull?

Den belgisk-fransk psykoanalytiker, filosof og lingvist, Luce Irigaray⁹¹, en av de viktigste feministiske teoretikerne i Frankrike, beskriver i et kapittel hun har gitt navnet 'Divine Women' nettopp dette at kvinners identitet, at kvinnene har hentet sin identitet utenfor seg selv, og liketil latt seg diktere sin egen identitet av de (menn) rundt seg;

---

⁹¹ I flere bøker hevder hun at tenkningen og språket i den vestlige verden bygger på en fortrenkning av kvinnelig erfaring og virkelighet. Denne tendensen kan følges fra Platon til Freud. Hun forsøker å komme frem til en ny forståelse av kvinnelig seksualitet og en utopisk visjon av et nytt samfunn bygd på en forening av kvinnelige og mannlige verdier. Hun har også vært opptatt av religionsvitenskap i et feministisk perspektiv. Verker bl.a. *Speculum de l'autre femme* (1974), *Ce sexe qui n'en est pas un* (1977), *Éthique de la différence sexuelle* (1984) og *Je, tu, nous. Vers une culture de la différence* (1991). Store norske leksikon, definisjon Luce Irigaray. URL: http://snl.no/Luce_Irigaray (Lesedato 12.3.12).

“Are you a virgin? Are you married? Who is your husband? Do you have any children? these are the questions always asked which allows us to place a woman. She is constituted from outside in relation to a social function, instead of to a female identity and autonomy. Fenced in by these functions, how can a woman maintain a margin of singleness for herself, a non-determinism that would allow her to become and remain herself?”⁹²

Inspirert av Feuerbachs religionsforståelse stresser Irigaray derfor viktigheten av at kvinner former sin egen guddom som de kan speile seg i, slik at de kan situere sin identitet hos seg selv. Liksom menn har laget seg den hellige treenighet; Faderen, Sønnen og Den Hellige Ånd som de igjen kan skape sin identitet fra. Her i Irigarays egne ord:

”Our goal has always come to us women from outside: from man, child, city. We have failed to place our goal inside as well as outside ourselves, failed to love, failed to will ourselves and one another. Because this can only be a divine project. God conceives and love himself. That part of God has always been denied us. Thus we women have become weak, formless, insecure, aggressive, devoted to the other because unaware of ourselves, submissive to the other because we were unable to establish our own order.”⁹³

Vi ser i dette sitatet at det her ligger en kritikk av kvinnene selv, samt en oppfordring fra Irigaray om å ikke legge vår identitet og hele vår eksistens i ’den andre’, men å ’ville seg selv’ – ’oss selv’.⁹⁴ Dersom en ser / tolker kvinnen i filmen som representativ for kvinner generelt kan det ligge en kritikk mot kvinner der i lys av Irigaray. Men ettersom vi har lagt til grunn tidligere i oppgaven at temaet for denne filmen er sorg og holder vi oss til tolkningen av filmens som en fremstilling av stemningen av sorg; kan de som har gjennomlevd en sorg og et angsthelvete, uavhengig av kjønn, kjenne seg igjen i den avhengigheten av å ha de nærmeste rundt seg. En avhengighet på nivå med et spedbarn, behovet for nærværet og sikkerheten. Med andre ord, vi bemerker at kvinnens reaksjoner i filmen, hennes desperate frykt for å bli forlatt, kan forklares i lys av det Irigaray beskriver i ’Divine Women’, men velger å se bort fra det på bakgrunn av at vi har lagt til grunn for at temaet i denne filmen er sorg og at dermed kvinnens handlinger og rekasjoner i filmen, (vi snakker her særskilt om en forklaring på de voldscenene utført av kvinnen hvor hun skrur en slipestein fast i mannen) må tolkes som

---

⁹² Irigaray, L., ’Divine Women’, in Morny Joy (ed.), *French Feminists on Religion. A reader*, London og New York: Routledge, 2002, 40-58, i kompendium for Moderne Religionskritikk, RESA4203, Universitetet i Oslo, Det Teologiske Fakultet, Høsten 2010, 48

⁹³ *Ibid.*, 45

⁹⁴ *Ibid.*, 45

symbolske beskrivelser for følelser som kan akkompagnere en sorgprosess; fortvilelse, desperasjon, håpløshet, hos både kvinner og menn, og ikke en feministisk beskrivelse av kvinners situasjon i den vestlige historie generelt. Triers egne meninger og ytringer om Antichrist har jeg valgt å ikke skulle fungere som en fasit. Men vil likevel nevne at

“von Trier has admitted that the *Antichrist* is – although he personally hates the genre – a symbolic film.”⁹⁵

7.2.2 Et offer

Før vi går videre til den andre voldsscenen som omhandler mannens penis vil jeg kort adressere den kritikken som kommer fra mange feminister, nemlig det at kvinnen i filmen blir fremstilt som et offer⁹⁶. Ser vi filmen i lys av det blir kvinnen mer en Kristus enn en antikristus, liksom Kristus ble offer for Guds – Faderens – den øverste i det patriarkalske systems vrede, og derfor drept. Denne debatten om at ”kvinner alltid blir fremstilt som offer i det patriarkalske system” vier jeg liten plass for videre elaborering i denne oppgaven. Jeg er enig med Buch Hansens bemerkning som igjen observerer følgene fra Bodil M. Stavning Thomsen;

”However, the condemnation of von Trier’s film is not unison. In her 2009 article “Antichrist – Chaos Reigns: the event of violence and the haptic image in Lars von Trier’s film,” the Danish scholar of Scandinavian literature and culture, Bodil M. Stavning Thomsen, on the one hand, agree that the film’s link between victimization and the female character is problematic, but then, on the other, suggests that the *Antichrist* – as well as von Trier’s other films – should be seen as diagnostic and analytical rather than prescriptive:

“... that (as almost always in patriarchy) the victim is female, is what is most unsupportable about the film. This is without any doubt also the most important cause for the feminist criticism, which has arisen in many countries. But it might also be regarded as Trier’s commentary to our times, when women as well as other manifestations of the Other are killed

---

⁹⁵ Von Trier has been exceptional open about this film – cf. the Danish scholar of Media, Cognition and Communication, Peter Schepelern’s interview in the Danish film magazine *Ekko*, May 2009, sitert i Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier’s Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception* I, no. I (2011): 115 -144, 120

⁹⁶ *Ibid.*, 115

and sacrificed, just like in the time of the witch trials – without any new order of society arising to replace it”.⁹⁷

Altså, utfordringen rundt det at kvinner fremstilles som offer; jeg legger det ikke vekk, men velger å se den i en enda bredere sammenheng, fordi jeg mener filmen taler om noe mer, her anes det en samfunnskritikk som er større.

7.2.3 En kritikk av psykoanalysens prosjekt?

Vi går videre til den andre scenen som blir sett på som litt vanskelig, for å si det forsiktig, som er når den kvinnelige protagonisten smeller en kubbe i skrittet på den mannlige og deretter masturberer han til han ejakulerer blod. Denne scenen kan tolkes og forklares gjennom så mangt; 1) den må være med for å kunne legitimere horror-sjangeren, 2) den er med bare for ren provokasjon, 3) sjokkfaktor, eller for å demonstrere en kvinnes umettelige syke begjær. 4) gjør hun dette bare fordi hun er steinstokk gal? Dersom vi holder fortsatt fast på at dette er et symbolsk uttrykk for konsekvensene av en usunn og destruktiv terapi, må vi ikke glemme at premissene for en tilsynelatende sunn, fruktbar og hjelpsom terapi ble brutt helt først i filmen, ved mannes arroganse som gikk i mot seg selv og sine kollegers råd, samt fagets tradisjons lære. Dette igjen kanskje som en reaksjon på hans egen sorg som tydeligvis stimulerer et behov for å kontroll, tenker jeg. For han gir oss ikke noe uttrykk for sorgen sin slik man ville ”normalt” ha gjort, han er mer opptatt av å fikse henne. Buch-Hansen observerer følgende;

“However, her husband refuses to accept his own corporeality and share the emotions that origin with it – including the guilt. Symbolically, but quite effectively and physically, the woman sets him on a par with her by erasing the source of all difference: she mutilates the genital of both. The male reviewers have seen a nymphomaniac. But from a deconstructive and post-colonial point of view the case is much more complicated. Seemingly, the fascination with the forbidden fruit has prevented the reviewers from seeing what truly happened in the Garden of Eden. ... The therapy that takes place at Eden is an exorcism that

---

⁹⁷ Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier's Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception* I, no. I (2011): 115 -144, 121

has the idea of pure reason as its beginning and the purification of the masculine λόγος as its ultimate goal. From the beginning to the end, the therapy is a male project”.⁹⁸

Det Buch-Hansen sier her, som jeg selv også har lagt frem over, er at filmen viser en mann som først forneker sin kroppslighet før han deretter forsøker å ta kontroll over både sin egen, men også hennes kropp og de sorgreaksjoner som kroppen hennes uttrykker. Videre er Buch-Hansen her innom det samme vi drøftet over ved 7. 1. 1, det med å ikke se verden gjennom flere perspektiver. Terapien i filmen favoriserer fornuften og tanker foran kroppen og dens språk og instinktive uttrykk for den sorg hun kjenner på. Mye kan derfor tyde på at der ligger en kritikk mot terapi i filmen, en kritikk av psykoanalysens prosjekt. Denne terapien gjør noe med kvinnen, men med mannen også. Det går så galt. På alle måter. Det fremstilles så destruktivt. Nytteløst. Hva er det som er galt?

7.2.4 Det moderne defineringsprosjekt

’Kvinnens onde begjær’, er overskriften på en artikkel Filosof Morten Lyngeng skrev i Dagbladet oktober 2009 etter filmens utgivelse her til lands. Lyngeng diagnostiserer kvinnens sorg over sønnens død i filmen som å ikke være avmakt, men morens (kvinnens) ubevisste ønske om å skade ham.⁹⁹ Dette begrunner han ut fra en teori om at *Antichrist* filmen til von Trier (egentlig) handler om Jouissance; et begjær som søker sin egen selvutslettelse i den ultimate ekstatiske ytelse.¹⁰⁰ ”Jouissance manifesterer seg som en grenseoverskridende appetitt for ødeleggelse”.¹⁰¹ Lyngeng legger så videre frem at grunnen til sønnens død er fordi kvinnen har et umettelig begjær,

”Tvert i mot utgjør barnets tragiske død grunnlaget for et begjær som er så uendelig mye mer komplisert enn mannens. Hennes begjær har ikke opphav verken i kjærligheten til sin partner, eller i mannen som seksualobjekt, men i et aggressivt ønske om å ødelegge og

---

⁹⁸ Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier’s Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception I*, no. I (2011): 115 -144, 139

⁹⁹ Lyngeng, Morten., i *Dagbladet.no* ”Kvinnens onde begjær”, nettartikkel publisert 22.10.2009, URL: http://www.dagbladet.no/2009/10/22/kultur/film/antichrist/lars_von_trier/8682710/, (Lesedato: 26.3.2012).

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

destruere relasjonene hun har rundt seg. Antikrist er i denne sammenhengen hennes dødelige jouissance.”¹⁰²

Ved å bruke denne teorien, legger Lyngeng ansvaret for hennes (og sønnens) død på kvinnen selv. Han legger ut om at der enda ikke finnes et språk for denne heksas begjær og derfor

”så lenge hennes begjær ikke kan knyttes til et felles med menneskelig språk, har ikke hennes ondskap noen plass i denne verden. Det nærmeste mannen kan gjøre for å gi kvinnens handlinger mening, er å la hekse dø.”¹⁰³

Det ironiske er jo at Trier fremstiller i filmen en kvinne som lider under en manns ovenfra og ned bruk av psykoterapien, som definerer og plasserer kvinnen, men som bommer fatalt, slik som filmen tydelig forteller. Det at Morten Lyngeng diagnostiserer kvinnen via Jacques Lacan er nettopp kritikken til von Trier; vil jeg hevde, kritikken mot den moderne tenkning som definerer kvinnen og mennesker generelt. Det sørgelige (og igjen høyst ironiske) er at Lyngeng med sitt innlegg bare bidrar i forlengelsen av den moderne defineringsprosjekt som setter begrensninger på mennesker, og det offentlig på norsk media-jord. Med dette bare understreker og setter to streker under von Triers kritikk, mener jeg. Hva er det jeg mener med bidrag i forlengelsen av den moderne defineringsprosjekt? Hva er det som forlenges? Luce Irigaray forklarer det slik;

“Defined as the often dark, even occult mother-substance of the world of men, we are in need of our subject, our genealogy”.¹⁰⁴

Vi er altså tilbake til det identifiserings- og defineringsprosjektet vi forklarte over; hvor Irigaray legger frem en teori om at kvinner har fått diktert sin identitet utenifra og at dette fra langt tilbake i historien har vært et mannlig prosjekt. Som vi forklarte videre, mener derfor Irigaray at vi (kvinnene) trenger en guddommelig horisont som vi kan speile oss i for igjen å kunne skape vår identitet og vår subjektivitet, av oss og i oss selv.

---

¹⁰² Lyngeng, Morten., i Dagbladet.no ”Kvinnens onde begjær”, nettartikkel publisert 22.10.2009, URL: http://www.dagbladet.no/2009/10/22/kultur/film/antichrist/lars_von_trier/8682710/, (Lesedato: 26.3.2012).

¹⁰³ Ibid.,

¹⁰⁴ Irigaray, L., 'Divine Women', in Morny Joy (ed.), *French Feminists on Religion. A reader*, London og New York: Routledge, 2002, 40-58, i kompendium for Moderne Religionskritikk, RESA4203, Universitetet i Oslo, Det Teologiske Fakultet, Høsten 2010, 46

“Current theory, even theological theory, makes women out to be monsters of hatred and thus makes us submit to an existing order. Does respect for God made flesh not imply that we should incarnate God within us and in our sex: daughter – woman – mother? Yet this duty is never imposed upon us – quite the contrary. What a strange error in human ethics! By our culture, our religion. This error is portrayed and encouraged by the spiritual technicians: the psychologists, psychoanalysts, etc.”¹⁰⁵

Her slår Irigaray fast at dette definerings- prosjektet jeg drøftet over i henhold til Lyngengs diagnostisering nettopp blir vedlikeholdt og videreført av psykoterapien. Premissene er skeive, lik som Nietzsches definisjon av religionen i sitt antikristverk , som sier at religionen; her kristendommen, vil gjøre seg til herre over rovdyr ved å elevere ”den rene fornuften” som det sanne hellige over den syndige og dødelige forgjengelige kroppen (dokerismen) bare fortsetter og forlenger psykoanalysen dette kontrollerende prosjektet, og denne filmen viser hvor brutalt galt det går. Men jeg vil legge til at dette betyr ikke bare ”døden” eller ”kvelningen” av kvinner. Jeg sier meg enig med de som mener denne filmen retter en kritikk mot de prosjekt som myrder og kveler ’den andre’, gjennom blant annet at de blir definert, diagnostisert, diktert som objekter; ’den andre’ i samfunnet, slik som Bodil M. Stavning Thomsen påpekte over.

7.2.5 Oppsummering

De anmeldelser og artikler gjort om denne filmen er inne på alternativet at kvinnen, på grunn av de eksplisitte voldsscenene, er der vi finner antikrist i *Antichrist*. Det er derfor mange feminister raser mot denne filmen, og mot han som laget den. Noe som kan argumenteres for dersom vi ser denne filmen i lys av horrorfilmsjangeren hvor voldsscenene blir betraktet eksplisitt for det de er, så kan kvinnens voldelige handlinger i filmen kvalifisere henne som en antikrist i følge den begrepsbruken fra både den offentlige tabloide sfære samt den bruken av begrepet som blir brukt om politiske skikkelser både i fortid og nåtid. Men så har vi sett i dette kapittelet at det er de feminister som ser noe mer, som ser noe annet. De mener voldsscenene hvor kvinnen skrur en slipestein fast i foten til mannen og deretter ødelegger

---

¹⁰⁵ Irigaray, L., ‘Divine Women’, in Morny Joy (ed.), *French Feminists on Religion. A reader*, London og New York: Routledge, 2002, 40-58, i kompendium for Moderne Religionskritikk, RESA4203, Universitetet i Oslo, Det Teologiske Fakultet, Høsten 2010, 47

både hans og hennes kjønn kan forklares ved at de scenene er en symbolsk skildring og beskrivelse av konsekvensene til et diagnostiserings, definierings og dikteringsprosjekt som har pågått helt siden mannen skapte sin Gud i Eden og satte seg selv som subjekt og gjorde kvinnen til et objekt av seg selv. Dette prosjektet har som grep og verktøy å elevare ”den rene fornuften” høyt over kropp, natur og instinkt, for bare på den måten kan de opprettholde kontroll over nettopp instinkt, kropp og natur. For denne filmen handler ikke om kvinnens galskap eller ondskap, eller begjær, men i så fall om menns dikotomi som har gått fullstendig galt.¹⁰⁶ Holder vi oss videre til denne lesningen og tolkningen av filmen ser vi at filmen ikke bare har sorgen som tema, men sorgen fungerer som en ramme for et annet drama; avslører en kamp mellom kropp og tanke, hvor tanken vil ta kontroll over kroppen, fornuften over instinktet. Dette kommer enda tydeligere frem når vi ser på filmens fremstilling av de to protagonistenes forhold til naturen, som er siste område skal gjennomgås og også hvor jeg mener vi finner antikrist i *Antichrist*.

7.3 Naturen

Jeg har lagt til grunn for i denne oppgaven at tyngden til filmen ikke ligger i det narrative men i dens stemning, og nærmere; sinnsstemning; en fremstilling av hvordan sorg oppleves for de to, og da særlig skildres kvinnes sorgreaksjoner i form av angst anfall og episoder, etter tapet av hennes sønn, mens den mannlige protagonisten skildres som en som griper etter kontroll i sin sorg, slik vi har sett over. Mange anmeldelser av film generelt faller ofte for fristelsen i å henge seg opp i enkeltdetaljer eller scener, og overser da det som får mest ”sendetid”/”airtime” og dermed dominerer filmen. *Antichrist* viser seg å være en slik film, i hvert fall på bakgrunn av de mange filmanmeldelser gjort av filmen både nasjonalt og internasjonalt, noe som også kommer frem i denne oppgaven.

---

¹⁰⁶ “... a masculinity that has gone astray – or with a term from the biblical discourse about the Antichrist: has become docetic.” Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier’s Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception I*, no. I (2011): 115 -144, 115

Figur 25:

7.3.1 En dikotomi tegnes opp

Filmskaperen har valgt å la 'det grønne' svøpe de to hovedkarakterene filmen igjennom. Dette tydeliggjøres da de to reiser tilbake til Eden. Første bildet i filmen, etter at Trier har introdusert seg selv, er ordet "Antichrist" skrevet i rødt over en klar grønn bakgrunn. (Fig) Symbolikken er enkel, man får en klar følelse av kontrast, som at noe ("Antichrist") skiller seg fra og står i kontrast med 'det grønne', naturen, kanskje til og med en opposisjon. Hva er det grønne? Hva er "Antichrist"? Det grønne symboliserer naturen, og "Antichrist" kan tolkes som noe som er i kontrast med dette. Sorg, som er lagt til grunn som tema for denne filmen, skaper et rom i filmen som viser publikum hvordan de to reagerer i møte med naturen inne i seg selv, altså den naturlige reaksjonen / instinktet som sorg er på et dyrebart tap. Parallelt og flettet sammen med dette vektlegges det mye kinematografisk arbeid i å få frem hvordan protagonistene opplever og forholder seg til Eden, skogen, det grønne, naturen rundt seg, samt stemningen rundt dette. For eksempel den oppriktigheten som er lagt ned i fremstillingen av lydbildet, gjennom en realisme hvor de lydene vi hører er opptak av ekte lyder fra naturen, ja til og med fra et menneskets indre, i følge forskningen til Per Olsen (se 3.2). Samtidig brytes denne realismen med drømmeaktige sekvenser, hvor bildene på skjermen nærmest ligner et maleri.

Figur 26:

Med andre ord; det kan nærmest virke som at naturen har fått sin egen rolle i denne filmen, mulig en tredje hovedrolleinnhaver. I denne delen av oppgaven skal jeg hvordan de to forholder seg til naturen. Jeg bruker eksempler fra synopsisen.

7.3.2 Fornekter sin kroppslighet

Som sagt, mens den andre delen av filmen viser hvordan de to opplever og forholder seg til naturen rundt seg, gir den første delen av filmen et inntrykk av hvordan de to forholder seg til seg selv og sin egen kropp, sin egen natur om du vil, i denne sorgen de opplever. Det første kapittelet i filmen viser en kvinne som reagerer fysisk på sin sorg; angstanfall, hun sier det selv; "this is physical". Videre fremstiller kapittelet en kvinne som er mer i ett med naturen enn mannen. Når hun snakker om og beskriver naturen og skogen rundt Eden og når vi ser naturen gjennom hennes øyne ser vi noe vakkert, noe "naturlig". Hun blir fremstilt som å ha et mer avslappet forhold til naturen.

Figur 27

Hun sanser, litt barnslig i følge mannen, personligheter i treet. Når vi ser skogen gjennom hans øyne ser vi ekle og rare ting, død og fordervelse.

Figur 28:

Det ironiske for meg blir derfor når denne filmen fremstiller en kvinne som til stadighet henvender seg til mannen for tillatelse til å handle, gjøre og leve. Hun henvender seg til han for å få hjelp til å få bukt med de naturlige kreftene som herjer i henne i det de vitner om en bunnløs sorg. Noe forteller meg at det kanskje burde vært omvendt. Hvordan hadde det sett ut dersom hun kunne finne frimodighet og komme gjennom til han, om hun kunne fortelle han om hvordan det er å være mer i ett med naturen istedenfor å skulle prøve å kontrollere den hele tiden? Eller i ord av Luce Irigaray fra *When gods are born*;

”The other has yet to enlighten him. To tell him something. Even to appear to him in her irreducibility. The impossibility of overcoming her. And if, to the whole of himself, he says ‘yes’ and also asks her to say ‘yes’ again, did it ever occur to him to say ‘yes’ to her? Did he ever open himself to that other world? For him it doesn’t even exist. So who speaks of love, to the other, without having even begun to say ‘yes’?”¹⁰⁷

Som påpekt over, mannen nekter å akseptere sin kroppslighet.¹⁰⁸ Han forlanger at hun skal ’stå i det’, bli eksponert for det, mens han selv leter etter verktøy som kan tjene til kontroll over situasjonen. Hodet kan kontrollere kroppens sorgreaksjoner, kroppens angst, i følge han; ”Remember what the mind can conceive and believe it can achieve.” Vi ser en dikotomi tegnet opp i de to karakterenes reaksjon på sorgen, for etter hvert som det første kapittelet i

---

¹⁰⁷ Irigaray, L., 'When the Gods are born', in Morny Joy (ed.), *French Feminists on Religion. A reader*, London og New York: Routledge, 2002, 40-58, i kompendium for Moderne Religionskritikk, RESA4203, Universitetet i Oslo, Det Teologiske Fakultet, Høsten 2010, 58

¹⁰⁸ Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier's Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception I*, no. I (2011): 115 -144, 138

filmen rulles opp ser vi en favorisering av 'reason' fornuften, hvordan den settes over de naturlige instinkter fra kroppen. Dette prosjektet opprettholdes hele filmen igjennom.

For å ta det med å fornekte sin kroppslighet først. Dette vet vi er langt fra noe nytt fenomen. Kristendommens historie, eller Platonismen som Nietzsche kaller det i sitt verk *Antikrist* fra 1888, har i følge Nietzsche gått i mot seg selv og proklamert kroppen som uvesentlig, kun et oppholdssted for sjelen og som skal frakte sjelen inn i det virkelige livet, det hinsides. Og dette på tross av at de første som vi kaller kristne gjorde et internt opprør mot de som ikke tok kroppen seriøst, altså de som ikke mente at Jesus kom i kjød, som det står i Johannesbrevene, vist til tidligere i oppgaven. Nietzsche legger frem en kristendom som har utviklet seg i mot seg selv og sin egen lære, kristendommen selv er antikrist, og dermed en forbrytelse mot livet.¹⁰⁹

”Når man *ikke* legger livets tyngdepunkt i livet, men i det ”hinsidige” – i *intet* – , så har man fratatt livet tyngdepunkt overhodet.”¹¹⁰

Som kjent er Nietzsche sterkt kritisk til en kristendom som forkynner at det viktige og virkelige er ikke livet her på jorden men nettopp i det ”hinsidige”, himmelrik, kan vi vel kalle det.

”Det kristelige gudsbegrep – Gud som sykegud, Gud som edderkopp, Gud som ånd – er et av de mest korrupte gudsbegreper som er blitt frembragt på jorden; kanskje fremstiller det lavmålet av gudetypenes nedadgående utvikling. Gud, utartet til *motsigelse mot livet*, istedenfor å være dets forklaring og evige *Ja!* I Gud ble det erklært fiendskap mot livet, naturen, viljen til liv. Gud som formel for enhver bakvasking av det ”dennesidige”, for enhver løgn om det ”hinsidige”! I Gud ble Intet guddommeliggjort, viljen til Intet kanonisert!”¹¹¹

”Enhver naturlig skikk, enhver naturlig institusjon ... enhver fordring inngitt av livsinstinkt, kort sagt alt som har sin verdi *i seg selv*, blir gjennom prestenes parasittisme (eller ”den moralske verdensorden”), gjort grunnleggende verdiløst... Presten *tømmer* naturen for verdi, han *vanhelliger* den.”¹¹²

---

¹⁰⁹ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus forlag, 2008, 57

¹¹⁰ *Ibid.*, 49

¹¹¹ *Ibid.*, 20

¹¹² *Ibid.*, 31

Som en konsekvens av dette syn på livet ble naturligvis også kroppen - 'legemet foraktet'.¹¹³ Dersom en står under Michelangelos himmelhvelv i det Sixtinske kapell og ser opp på det ikoniske maleriet som illustrerer Gud som skaper mennesket (fig), er dette en god illustrasjon på det som Nietzsche beskriver og kritiserer. Mannen (Adam) ligger på berget på jorden mens Gud svever over (utenomjordisk) i noe som kan ligne et romskip formet som en hjerne. Andre tolkninger av dette maleriet utfordrer den gamle tradisjonen som sier at rammen rundt Gud er en hjerne. Ser en etter legger en merke til at Adam er malt med en navle. Og navler får vi mennesker som en konsekvens på at vi er født ut av en kvinnes kropp. Derfor synes noen at "rammen" rundt Gud på dette maleriet kan også tolkes til å være formen på en livmor. Uansett, dikotomien er tydelig; der er en klar distanse mellom himmel og jord, mellom Gud og mennesket, mellom kroppen og den svevende hjerne, dersom en velger å tolke Michelangelos bilde dithen, fornuft og intelligens. Og kritikken til Nietzsche ligger i den europeiske tradisjonens tenkning som favoriserer dette utenomjordiske, det svevende, det hinsidige. Et interessant spørsmål for videre drøfting er hva om tradisjonen hadde videreført tolkningen om at det er en livmor som rammer Gud og hans hærskere i maleriet til Michelangelo? Hadde det hatt noen virkning på kirkehistorien? Men det tar vi ikke videre i denne oppgaven.

Figur 29:

Bjørn Christian Grønner forklarer Nietzsches prosjekt i *Antikrist – Forbannelse over kristendommen*, slik;

---

¹¹³ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus forlag, 2008, 23

”Nietzsches prosjekt er å sette spørsmålstegn ved den europeiske kulturens grunnlag, først og fremst Platon og kristendommen. Kristendommen er, sier Nietzsche, platonisme for folket. Den som kjennetegner Platon, er at han snudde tyngdepunktet fra livet og verden og opplevelsen av den, til det han kalte for den virkelige verden, ideenes verden. Når livets høyeste verdi ikke lenger er livet, men noe som er hinsides livet, er det skjedd en omvurdering av hele verdigrunnlaget. Livet selv blir degradert i forhold til dette ”virkelige” livet.”¹¹⁴

Mye kan tyde på at Triers prosjekt går på det samme. For å vise hvordan dette kommer frem i filmen kan en benytte seg av den filmanalytiske teknikken om haptisk og optisk bildebruk. Haptiske bilde skaper nærhet i det at kameraet oppfører seg ”nærsynt”. Optiske bilder er typiske orienteringsbilder som viser store områder og gir oversikt. Optisk visualitet brukes også i film når en skal dokumentere en hendelse fra fortiden, mens haptisk visualitet gir tilskueren en sanseropplevelse hvor tilskueren nærmest kan kjenne, føle og berøre det hun/han ser på skjermen. Haptiske bilder etterlater på denne måten et inntrykk på kroppen til tilskueren – det er fysisk, skriver Buch-Hansen.¹¹⁵

“With its haptic images, the *Antichrist* mediates the feeling of being touched by nature – by decay and death. The film makes it audience extremely aware of their own embodiment – and of the limitations of being. The *Antichrist* is first and foremost a film about the male experience of his own bodily nature and the processes of life and decay which it is beyond his cognitive capacity to control. ... The *Antichrist* is a film about masculinity and about everything that the male subject must abject in order to identify with the divine λόγος of pure rationality: his bodylines, which determines his particularity; his procreating body, which relates him emotionally with other beings; his desiring body, which betrays his interdependency. In the therapeutic session, the man introduced a dichotomy between human nature and rationality and suggested that the couple switched roles. The exercise presupposed the hierarchy and gendering of the two positions: in order to become a sound human being, man’s bodily nature – his particularity, his emotions, his desire – must be overcome. Addressing the man’s *phobia*, the woman prophetically states: “Nature is Satan’s Church!”¹¹⁶

---

¹¹⁴ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus forlag, 2008, 92

¹¹⁵ Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier’s Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception I*, no. I (2011): 115 -144, 127

¹¹⁶ *Ibid.*, 131

Figur 30:

Jeg vil trekke frem et par punkt her fra sitatet over. Som jeg har nevnt tidligere kommer det frem i filmen hvordan de to opplever naturen forskjellig. I sine skildringer av Eden ser han naturen som død, en trussel. Hun hører skriket gjennom naturen, men ser død som en del av livet. Fra synopsisen har jeg beskrevet en scene i filmen hvor hun forteller om en barnegråt hun hørte tydelig ute i skogen men som hun ikke klarte å lokalisere. Og poetisk forteller hun hvordan hun opplevde denne episoden, sanset den og hvilke åpenbaringer hun fikk;

Hun: “- Oak trees grow to be a hundreds of years old. They only have to produce one single tree every hundred years in order to propagate. May sound banal to you, but it was a big thing for me to realize that while I was up here with Nic. The acorns fell on the roof then too. They kept falling, and falling. And dying, and dying. And I understood that everything that used to be beautiful about Eden, was perhaps hideous. Now I could hear what I couldn’t hear before; the cry of all the things that are to die”.

Han respons til henne er at han fnyser av hennes poetiske sansing.

Han: ”- That is all very touchy, if it was a childrens book. Acorns don’t cry. You know that as well as I do. That’s what fear is. The thoughts distort reality, not the other way around”.

I lys av Nietzsche; ”...kristelig er hatet mot *sansene*, mot de sanselige gleder, mot gleden overhodet.”¹¹⁷

Hun svarer: “- Satan’s church. Nature is Satan’s church”.

---

¹¹⁷ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus forlag, 2008, 24

Han: ”- Jesus...,” han himler med øyene til utsagnet hennes. Uvitende at det er på hans vegne hun profeterer, slik Buch-Hansen fremhever.

7.3.3 Deretter tar kontroll

Det andre steget, når den mannlige protagonisten kjenner på sin kroppslige sårbarhet og begrensning, at det finnes andre krefter som hans kognitive kapasitet ikke klarer å kontrollere, når han fra sin side opplever et kaos, er at griper han til kontroll. I scenen beskrevet over ser vi at regissøren Trier tar kvinnens versjon alvorlig i det hun sanser poetisk, men fremstiller mannen som; ja, en arrogant, og ignorant, bedrevitende idiot, i det han desperat griper etter kontroll. Men hva ”svarer” naturen i denne filmen? Et par scener senere i kapittel to går mannen alene tur i skogen og plutselig kommer han over et dyrekadaver, en rev som snur seg til ham og sier ”Chaos reigns”. Naturen svarer ”Chaos reigns” – ”kaos hersker”, til menneskets forsøk på å kontrollere naturen og instinktet.

Figur 31:

Men naturen og dens krefter oppleves som kaos for den som kjenner det som en trussel etter å ha erfart sin egen kroppslige sårbarhet og begrensning. Og i dette tilfellet er det mannen. Samme når kvinnen i kapittel to i filmen profeterer ”Nature is Satan’s church” er det ikke en mening hun selv har, men som mannens perspektiv proklamerer. Og her menes ikke en kjønnsgeneralisering, men på bakgrunn av det jeg har lagt frem i 7. 3. 2 om mannen som først benekter sin kroppslighet satt sammen med det vi ser at han deretter tyr til og utøver en kontroll over både sin egen og hennes kroppslige reaksjoner på den sorgen og tragedien de står ovenfor, kan det derfor argumenteres for at det tolkes at mannen representerer den dikotomien som Nietzsche beskriver som har dominert den europeiske tradisjon og historie.

For å si det enkelt: slik Nietzsche beskriver det, er naturen den store stygge ulven for kristendommen, i hvert fall den kristendom han kritiserer. Og det er her, ved å se på opplevelsene til de to og deres forhold til naturen at vi finner antikrist i *Antichrist* mener jeg. Ikke den Lutherske bruken av antikrist, eller den som vitner om parousia som Edvardsen og andre kristne menigheter både nasjonalt og internasjonalt venter på, heller ikke den antikrist vi finner i dagens offentlige sfære, eller hos karakteristikken av historiske eller aktuelle politiske skikkelser, men hos antikristverket til Nietzsche. Vi kan se noen likhetstrekk fra filmen mellom Nietzsches kritikk over det kontrollerende prosjekt (her: kristendommen) hvor kristendommen ønsker å være herre over rovdyr, over naturen, over kroppen, og måten den mannlige protagonisten håndterer sin korpps reaksjoner på tapet av sønnen, som også går gjennom et kontrollerende prosjekt. Det kan argumenteres for at det ligger en kritikk i filmen *Antichrist* som holder at psykoanalysen ikke er annet en et mer sofistisert versjon av religion, i den form at den er nok et menneskeskapt redskap, lik som religion, til prosjektet som håper på å få kontroll over det tilsynelatende ukontrollerbare; naturen, kroppen og instinktene.

8 Død over de(t) kontrollerende prosjekt

Likesom Nietzsches antikristverk kritiserer religion, kritiserer von Triers *Antichrist* den moderne terapi og kroppsløse tenkemåte. Problemet de peker på, er en dikotomi mellom hode og kropp, fornuft og drifter, hvor et kontrollerende prosjekt har foregått av hodet for å kontrollere kroppen. Altså, likedan som Trier i sitt antikristverk viser hvordan mannen i filmen tyr til psykoanalysen og kognitiv terapi i sitt ønske om å gjenerobre kontrollen i møte med kvinnens kroppslige reaksjoner på en endeløs og smertefull sorg, viser Nietzsche i sitt antikristverk hvordan kristendommen ønsker å gjøre seg til herre over rovdyr.¹¹⁸ I følge Nietzsche utfører kristendommen denne imperialisme gjennom å ha funnet på synden. Kristendommen blir dermed et kontrollerende prosjekt. Bjørn Christian Grønner forklarer at

”For Nietzsche er dette innledningen til en 2000-årig baktalelse av livet, som resulterer i menneskets skam over mennesket, mistrøstighet og vemmelse ved seg selv. Nietzsche ser sin oppgave som gjennom sin kritikk å snu verdiene tilbake, omvurdere dem; de står på hodet, de må snus tilbake til de igjen står – på kroppen”.¹¹⁹

Det å tale kroppens sak, for å si det litt banalt, har vi sett i antikristverket til Trier også. Det å gi kroppen en stemme, eller i filmens tilfelle kanskje heller gi kroppen et rom som åpner opp for at den kan få la sorgen og fortvilelsen komme trygt til uttrykk. Dersom det er behov for det.

8.1 Likhetstrekk

Det disse to antikristverkene har felles er kritikken mot; for det første fornektelsen av kroppen og uttømmingen av naturens verdi, deretter kritikken mot de prosjekt som ønsker å ta kontroll over kroppen og naturen på en måte som er destruktiv og hindrer selve livet. Nietzsches angrep rammer ethvert statisk sannhetsregime, kristent eller antikristent.¹²⁰ En kan si det samme om Trier; eller i hvert fall er det mye som tyder på at det i filmen *Antichrist* ligger en

---

¹¹⁸ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus forlag, 2008, 24

¹¹⁹ Ibid., 92

¹²⁰ Ibid., 96

kritikk mot den videreføring av det kontrollerende prosjekt som fremdeles ligger i dagens vestlige kultur, som for eksempel psykoanalysen.

Et annet eksempel hvor disse to verkene møtes er i fortvilelsen over tingenes tilstand, situasjonene en befinner seg i. Fra antikristverket til Nietzsche først;

”Hele den antikke verdens arbeid *forgjeves*: Jeg har ingen ord som uttrykker mine følelser om noe så uhyrlig. – Og tatt i betraktning at dette arbeidet var et forarbeid, at nettopp fundamentet til et årtusenlangt arbeid var lagt med en granittsterk selvbevissthet, hele den antikke verdens *mening* forgjeves! ... Hva vi i dag med usigelig selvbetvingelse – for alle har vi de slette instinktene, de kristelige, på en eller annen måte i kroppen – har tilbakeerobret oss, det frie synet på realiteten den varsomme hånd, tålmodigheten og seriøsiteten inn i det minste, hele erkjennelsens *rettskaffenhet* – det var der allerede! – allerede for mer enn to tusen år siden! Og i tillegg den gode, fine takt og smak! *Ikke* som hjernedressur! *Ikke* som ”tysk dannelses” med tølpermanerer! Men som kropp, som oppførsel, som instinkt, som realitet med ett ord ... *Alt forgjeves!*”¹²¹

Og slik som Nietzsche fortviler over den europeiske kulturs tilstand, viser *Antichrist* filmen kvinnen som på sitt mest desperate, etter en kamp mot sorgen, gjennom angsten, under terapiens prosjekt og alle dens metoder, ved slutten av filmen oppgitt slår fast ”None of it is at any use!”, før hun vræler et fortvilelsens skrik, en protest som skjærer gjennom publikums marg og bein; ”Noooooooooooo!” (se figur nr. 16).

Dersom vi holder oss til tolkningen hvor den mannlige protagonisten i filmen representerer den europeiske tradisjon og tanke/kultur som fosterer og viderefører en dikotomi født av kristendommen, hvor for det første kroppen og naturens instinkter fornektes til fordel for fornuften og hvor viten videre kjører et imperialistisk prosjekt mot denne kroppen – alt dette som Nietzsche fordømmer hos kristendommen, kan vi si at den kvinnelige protagonisten i filmen representerer stemmen til Nietzsche; den som ikke forfekter eller vanhelliger naturen, som gir en stemme til instinktene. Buch-Hansen begrunner det same på denne måten;

“As already mentioned, von Trier has revealed that Nietzsche’s *Antichrist* was on his bed-side table while working on the film’s manuscript. Inevitably, this suggest that the spelling of the film’s title *Antichris*♀ with the sign for the female instead of the ‘t’, in line

---

¹²¹ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus forlag, 2008, 78

with Greek thinking, associates the female with the Dionysian forces, but also that, in line with Nietzsche's analysis, this is meant as something positive. In the film's female protagonist "Nature's excess in joy, sorrow, and knowledge become audible" – "even in piercing shrieks" as her desperate scream brought forth a hailstorm – while the man as "the Delphic god exhibited itself as more rigid and menacing than ever" (Nietzsche 1995, 12)."¹²²

Antikrist i filmen *Antichrist* er i lys av antikristverket til Nietzsche den som sier JA! til livet, naturen, kroppen og instinktene, og ikke setter bånd på eller utøver en imperialisme over det. Men fra hvem sitt perspektiv? Det kontrollerende prosjekt; den kristendom og tradisjon som Nietzsche kritiserer, og som den mannlige protagonisten i filmen representerer. Det kan derfor argumenteres at liksom Nietzsche kritiserer en religionsdefinisjon som opphøyer fornuften og tanken, og ignorerer og kontrollerer kroppen og naturens drifter – kirkens kontrollerende prosjekt, der ligger Triers kritikk også hos de kontrollprosjekt i dagens vestlige kultur.

Gud er død, proklamerer Nietzsche.¹²³ Freud er død, sier Trier.

De begge proklamerer død over de(t) kontrollerende prosjekt.

---

¹²² Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier's Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception* I, no. I (2011): 115 -144, 143

¹²³ Ikke i hans antikristverkt riktignok, denne frasen stammer ordrett fra teksten «Der tolle Mensch» fra 1889 («Det vanvittige menneske») men fremsettes også i kapittel to av *Also sprach Zarathustra* (1883–85). Men likevel, det er stort sett denne frasen folk flest assosierer med når de hører navnet Nietzsche.

9 Del 3 – Sorg, kirke, samfunn

Vi har i denne oppgaven argumentert for at Triers tittel *Antichrist* ikke er en personkarakterisering av verken hun eller han i filmen. Videre har jeg forsøkt å vise hvorfor eller hvordan en kan sette tittelen *Antichrist* over en film viss tema er sorg. Jeg har kommet frem til et begrunnet forslag om at vi kan søke antikrist i *Antichrist* gjennom linken til antikristverket til Nietzsche. Dette går gjennom den dikotomien som begge verkene tegner opp, og videre kritikken mot den imperialisme og kontroll som de begge mener kroppen, instinktene og naturen blir utsatt for. En av de tingene jeg opplever filmen *Antichrist* viser, er en samfunnskritikk som sier at 'Ja, Nietzsche, Gud er muligens død, men det kontrollerende prosjekt blir nok dessverre fremdeles utført, til tider like bestialsk og forbrytersk, men kanskje i en mer sofistikert drakt.' Jeg ønsker å prøve min tolkning, ved å sette sammen de to; temaet for filmen, nemlig sorg, sammen med kirkekritikken til Nietzsche. I filmen *Antichrist* ble sorg og tragedie satt som en ramme som fikk frem den dikotomien og den forskjellen de to protagonistene reagerte på tragedien over å miste sitt mest dyrebare - sin sønn. Jeg har gått inn på hvordan sorgen i filmen blir fornektet av den mannlige protagonisten og forsøksvis erstattet med en fornuftig behandling, som slår fryktelig feil. Den mannlige protagonisten stenger sorgen ute for kvinnen og for seg selv, som også går fryktelig feil. Gjennom å gripe det an på denne måten, kommer sorg som sentraltema i fokus for min tolkning. I denne delen skal jeg forsøke og reflektere spørrende om sorgen som et fenomen "krever" å komme til kroppslig uttrykk og også om hva som muligens kan være noe som forbinder de to; Nietzsches kirkekritikk og sorg/tragedie. Jeg synes at et naturlig sted å lete er Oslo Domkirke rett etter 22/7/2011, og jeg velger å trekke inn noen av erfaringene fra dagene etter 22. juli, og den bruk folk gjorde av Oslo Domkirke. I denne siste delen av oppgaven ønsker jeg altså å drøfte min tolkning av filmen i lys av de håndteringer av tragedien 22. juli som kom til uttrykk i og utenfor Oslo Domkirke i dagene umiddelbart etterpå. Til å hjelpe meg å kaste lys over hva Nietzsches kritikk (som han legger frem i sitt antikristverk) kan ha med sorg å gjøre, trenger jeg informasjon fra noen som kjenner godt til domkirkens virke men også dens relasjon med byen rundt og folket. For det andre tenker jeg at det ville være en helt klar fordel om de hadde vært tilstede i domkirken mye av tiden de dagene og ukene etter 22/7. Også må de kunne ha en god kjennskap og forståelse av Nietzsches kirkekritikk, samtidig en solid erfaring og kunnskap om menneskelig sorg og opplevelse av tragedier. Jeg har derfor

innhentet materiale gjennom et kvalitativt intervju med Elisabeth Thorsen, Sogneprest i Oslo Domkirke og Birte Nordahl Sandum, Cand. theol. som stilte opp som frivillig i dagene rett etter 22/7.

9.1 Skriket fra domkirken

I siste del av filmen *Antichrist* vises kvinnen som på sitt mest desperate i sin sorg og fortvilelse vræler et skrik, som beskrevet tidligere i oppgaven. Forfatteren Karl Ove Knausgård skrev ned sine inntrykk fra de første dagene etter 22. Juli i fjor, og noe av det han bet seg merke i var et skrik som steg opp fra benkeradene, da statsminister Jens Stoltenberg navnga ett av ofrene under gudstjenesten i Oslo Domkirke to dager etter katastrofen, ”Det var et skrik som bar med seg hele verdens fortvilelse”, sa han.¹²⁴ I mitt intervju med Nordahl Sandum kan hun fortelle om episoder i domkirkerommet hvor slik fortvilelse, sinne og sorg kom til uttrykk.

”Folkemengden kom inn hovedinngangen, gjennom et slags slusesystem og ut igjen ved sideinngangen. Der var de som gikk samme runda om igjen og om igjen, inn hovedinngangen og ut ved sidene for så å komme tilbake inn hovedinngangen igjen. Det var enormt med mennesker og strømmen gikk bare én vei. Altså, gikk du av en eller annen grunn feil vei ble du bare skvisa inn igjen også måtte du da bare følge strømmen videre. Men på et tidspunkt, jeg tror vi snakker mandagen (25 Juli), det var ihvertfall ikke de aller første dagene, så står jeg nesten midt i kirkerommet og får øye på at folk begynner å trekke seg til siden, den strømmen som går innover lager rom for noe, men jeg ser ikke hva det er. Og siden vi har hatt tilløp til brann i stearinen og noen andre små episoder så tenkte jeg at jeg måtte komme meg bort dit så fort jeg kunne. Og da ser jeg det kommer en mann krabbende på alle fire opp trappa. Ingen som sa noe, folk bare intuitivt skjønnte at her måtte de bane vei for noe, lage vei for han. Tårene hans trillet og øynene var hovne, det var tydelig at han hadde grått mye. Krabbene opp alle trappetrinna. Når han kommer inn forbi den innerste glassdøra, inn i kirkerommet, så skriker han. Ikke et lite skrik, men et sånn ”primal” urskrik. Et brøl,

---

¹²⁴ Knausgård, Karl Ove., i Vg.no ” Knausgård snakket om terror på svensk radio”, nettartikkel publisert 14.8.2011, URL: <http://www.vg.no/rampelys/artikkel.php?artid=10081313>, (Lesedato: 14.2.2012).

som jeg tror gikk gjennom alle marger og bein på de som var der i rommet det øyeblikket, det sekundet. Det var hjerteskjærende. I ordets virkelige forstand. Da var det mange som kom til og hjalp ham, ville støtte han. Det kommer jeg aldri til å glemme. Han skreik for seg selv, men han skreik for alle oss også på en måte.”

Domkirken ble i dette tilfelle vitne til en mann som ikke ignorerte sin kropp og sin sorg, men likedan som kvinnen i filmen vræler et fortvilelsens skrik .

Ansiktet er rødt av gråt,
det svartner for øynene,
enda hendene ikke er merket av vold
og min bønn er ren.
Å jord, skjul ikke mitt blod,
legg ikke mitt skrik i grav!

Jobs bok 16:18

Det er dette vi nå skal bevege oss inn i.

9.2 22 juli. 2011, Oslo, Norge.

Fredag den 22. juli 2011 kl. 15.26 gikk en bilbombe av i Regjeringskvartalet, midt i hjertet av Oslo by. Åtte mennesker ble drept. Mange ble skadd. De materielle ødeleggelsene var enorme. Situasjonen overveldende. Noen timer etterpå gikk en etnisk norsk mann (32 år) i land på Utøya i Tyrifjorden og skjøt og drepte 69 mennesker. Det var denne masseorderen som også hadde laget bomben som drepte de åtte ved Regjeringskvartalet. Norge stod overfor en nasjonal terrortragedie som vårt land ikke har opplevd siden 2. verdenskrig. Det jeg vil se på var reaksjonen til menneskene som befant seg i Oslo. Det er grunn til å tro at på grunn av hendelsenes omfang og karakter så vil folk over hele landet si de opplevde sorg som følge av denne nasjonale tragedien. Reaksjonene til menneskene i Oslo ga seg til uttrykk ved at de

allerede natt til lørdag vandret til domkirken i Oslo og la blomster på plassen utenfor kirka. Dette økte raskt i omfang, og Sognepresten i domkirken Elisabeth Thorsen kan fortelle at i løpet av de fire første ukene post 22/7 hadde det vært over én million mennesker inne i domkirken, og det er ikke medregnet alle de som besøkte plassen utenfor kirka.

9.3 Spontanritualer

Gateprest Carl Petter Opsal skrev i tidsskriftet *Kirke og Kultur* (1/2012) om de spontanritualene som oppstod umiddelbart etter 22/7. Om spontanalterene utenfor kirka og ved regjeringskvartalet skriver han at,

”Ritualene hadde en dobbel funksjon, ofrene ble minnet, samtidig var det en klar sosial og politisk dimensjon med vekt på samhold og demokrati i kamp mot politisk ekstremisme og vold. ... De er private handlinger samtidig som de åpner for deltagelse langt utover kretsen av pårørende. Spontanalterets sted gir nye dimensjoner til fortolkningen. Her er vi ikke i et rom avgrenset for religiøse eller offentlige rituelle handlinger, men midt i det pulserende bylivet, omgitt av trafikk, kafeer, butikker og kontorlokaler.”¹²⁵

Om aktiviteten inne i selve domkirken forteller Opsal at

”Mange mennesker kom, tusenvis av lys ble tent. Representanter fra ulike muslimske menigheter kom inn i kirken og ga uttrykk for sorg og solidaritet: «Vi sørger også, vi er også rammet.» Domkirkens store rom, liturgiske tyngde og rike referanser til en guddommelig virkelighet gir en opplevelse av hellighet, en større sammenheng det kan være godt å hvile seg mot i dype kriser.”¹²⁶

På grunn av oppgavens karakter og tema begrenser jeg meg til å se på selve domkirkens funksjon og virke i forhold til den enorme folkemassen som valfartet til domkirken etter 22/7. Nietzsche ga flengende kritikk av kirke og kristendom i 'Antikrist – Forbannelsen over kristendommen'. Mange har sett det berettigede ved kritikken, til og med enkelte steder i kirken selv. Mot denne bakgrunn av kirkekritikk og med sviktende oppslutning om kirken i de

---

¹²⁵ Opsahl, Carl Petter., “En by fylt av blomster”, fagartikkel i *Kirke & Kultur* 1/2012, Universitetsforlaget, Oslo 2012, 9 - 10

¹²⁶ *Ibid.*, 6

siste tiårene spør jeg hvorfor i alle dager vil folk (likevel) komme til domkirken, hva er det som gjør at menneskene strømmet til dette rommet?

10 Intervju: Domkirkerommet og 22. juli

På spørsmål om hva hun trodde var årsaken til at så mange kom til domkirken rett etter 22/7, svarte Sogneprest Thorsen at hun trodde det skyldtes sammensatte faktorer. Den ene at domkirken har en lang tradisjon med det de kaller Åpen Kirke hvor kirken fysisk har hatt dørene åpne for publikum. Folk kan komme inn å tenne lys, be eller ha en stille stund. Videre har de hatt en tradisjon med nattåpen kirke fra fredag til lørdag, hvor de har i gjennomsnitt 840 besøkende, forteller Thorsen. Og 22. juli hendte på en fredag. Noe annet som kan være årsaken til at så mange vandret til domkirka er dens beliggenhet, nært regjeringskvartalet som ble bombet i stykker. Thorsen kan fortelle at det er en tradisjon blant menneskene i Oslo å søke til domkirken i når livet er vanskelig. Men nå var det ekstremt, én million mennesker var her de fire første ukene. ”Vi er ikke helt sikre på hvor mange som var innenfor og utenfor. Da vi hadde gudstjenesten én måned etterpå så var det i nyhetene at det hadde vært én million mennesker i domkirken. Men det tallet kom ikke fra oss. Så har vi gjentatt det da”, forteller Thorsen.

10.1.1 Behov

Hva opplevde du det var mest behov for blant de besøkende?, spør jeg.

”Det største behovet var helt klart å komme seg inn i kirken, eller komme seg ved kirken. ... Det eneste folk krevde av oss var at vi var der. At det var åpent. At det var mulig. Der var folk som kom å sa sånn ’takk for at dere gjør dette for det norske folk’, det var litt sånn veldig store ord da”.

Sogneprest Thorsen forteller følgende om hvordan de valgte å håndtere den folkemengden som kom,

”Da jeg dro fra domkirken om natten, natt til den 23. juli, hadde vi ennå ikke fått lov til å åpne. Men vi åpnet så tidlig vi kunne på lørdag morgen. ... Det er plass til 1000 mennesker når man sitter i kirken, men menneskene stod som sild i tønne klokken halv elleve den 23 juli, som ville tenne lys. Så vi lagde et slags slusesystem hvor de kom inn hovedinngangen og gikk ut sideinngangen. Også hadde vi vakter. Men da mandagen kom tok det fyr i stearinen, så da fikk vi hjelp av brannvesenet til å stenge én time og få

brannrutiner. Etter det slapp vi inn 100 til 150 av gangen. Og da fikk vi også ordentlig telling på det. Så hadde vi Hans Majestet Kongens Garde som holdt vakt, og frivillige fra Frelsesarmeen, Kirkens bymisjon, Røde Kors og våre egne frivillige og folk som meldte seg spontant. Da vi hadde kveldsgudstjeneste på kvelden den 24.juli så kom jeg meg nesten ikke inn i kirken for å holde gudstjeneste. Jeg måtte ta det på engelsk i mikrofonen; ”We are soon going to have a service here”, de som vil kan være med på den og de som ikke vil kan gå hvis de vil det. Men alle ble. ... Og de stod som sild i tønne for å få være med på gudstjeneste.”

- Det som beskrives her er et stort maskineri for å tilrettelegge for at folk som kommer inn blant annet kan få tenne lys. Hva er det som foregår mer i det stille? Hva opplevde du de som kom inn hadde behov for?, spør jeg.

”Vi snakket jo med mange. Det var samtaletilbud. Det var alltid minst to prester inne i kirkerommet med rundsnipp (for at de besøkende kunne kjenne prestene igjen), og så var det to her (her vil si inne i lokalene til kirkekontoret og administrasjonen). Så det ble mange samtaler inne i kirken og her. Noen fortalte at de orket ikke være alene i leilighetene sine, de måtte være sammen med andre mennesker, og opplevde at de bare driftet til domkirken uten å tenke seg om. ... Flere sa at de måtte være sammen så det ble liksom bare til at de søkte hit. Så var det en del som lurte på om de hadde pårørende som hadde omkommet, som kom hit for å snakke med prester. Etter hvert så kom det overlevende fra Utøya hit, så satt også hele Arbeiderpartiets ledelse i våre kontorer for de hadde jo ikke kontor lenger. Slik at på hvert kirkekontor så var vi minst to. Og vi lånte ut maskinene våre til dem. Og det var mye behov rundt det også. Så var det mye presse, internasjonal presse som skulle snakke med oss.”

- Hva lurte de på da? spør jeg.
- De lurte jo på hvorfor folk kom til kirken. Og hvorfor folk var så religiøse i Norge. De trodde det var et sekulært samfunn, og hva var da dette for noe? ... De lurte på hva vi forkynte og snakket om inne i kirken. Om tilgivelse.

10.1.2 Hvem kom?

For å få et inntrykk av hvem de besøkene var de første dagene spør jeg Elisabeth Thorsen om hvilket inntrykk hun hadde av alder, kjønn, kultur, og religions demografien av de som var inne i domkirka?

”Alle moskeene i Norge var representert med besøk hvor de la ned blomster, hilste på en representant fra kirken og ga en kondolanse. Enten skrev de i en kondolanseprotokoll som vi lagde eller leverte ett eller annet, la ned noe som en krans på en måte. Mange humanetikere var her også, det har i hvert fall de andre prestene sagt som hadde samtale, jeg har ikke snakket med noen, men jeg har tatt imot mange muslimer. Jeg har tatt i mot mange sikher. Sikhene ønsket egentlig å lage en seremoni inne i kirken, en slags støtte seremoni i kirkerommet, men det var jo umulig fordi vi valgte å ha åpen kirke uten så mye seremoni. Etterhvert har det vært veldig mye statsbesøk. Alle kongehusene i Europa har vært her. Statsledere, også fra Sør-Amerika og Sør Afrika. Ledere fra veldig mange land. Dette varte helt til jul. Aldersmessig tror jeg det var få gamle, det kan jeg i hvert fall si. Det hadde vel noe med trøkket som var her og tettheten, som kunne være en utfordring dersom en var litt skral. Det var mange unge. Mange på min alder. Og mange barn. Uke to etter 22/7 hadde vi en egen gudstjeneste for barn om kvelden. Jeg vet ikke hvor mange plastsekker med barnetegninger vi har levert til riksarkivet. Og utrolig mange bamser som ble hentet, mange plastsekker med bamser. Og mange sånne typiske ungdomstegninger, altså slike som er typiske for hvordan ungdommer uttrykker seg, som ble lagt ved sølvalteret, og ute. Jeg tror nok gjennomsnittet var under 40 år, det tror jeg.”

10.1.3 Mottagelse

For å få vite mer om hvordan domkirken tok i mot de menneskene som hadde behov for samtale, spurte jeg om hvordan samtale ble utført og hva de formidlet.

”... De samtale vi har er basert på lytting og nærvær. At vi forsøker å tydeliggjøre hva kirken kan gjøre og være, og ikke spre falske forhåpninger om andre ting. Min oppgave (under tiden rett etter 22/7) var å skaffe prester, frivillige prester. Og det jeg var opptatt av var å spørre de som jeg visste at jeg kunne stole ordentlig på, som hadde gode holdninger. Og det samme måtte jeg stole på at Bymisjonen og Frelsesarmeen

gjorde med sine folk, for det er klart at vi ikke hadde råd til å gjøre noe store feil. Det ble sikkert gjort og sagt dumme ting av prester og andre her, men ingen kan stå i et slik press og forventes og være helt feilfri, man er bare menneske. ... Men i alt vi gjorde så sa vi at skal gjøre det som vi vanligvis gjør. Vi får prøve å skaffe de resursene som skal til når det nå er så mange som kom hit. ... ”

Når det gjaldt en eventuelt formidling og om eventuelt hvilket gudsbilde hun jobbet ut ifra svarte Thorsen blant annet følgende,

”... Jeg mener at en av kirkens viktigste oppgaver er å minne mennesker om at vi er mennesker, vi er ikke guder, vi er mennesker, verken mer eller mindre, og det er som det skal være, og det er ikke noe å skamme seg for. Mennesker med begrensinger og problemer og kvaliteter og lyster og gleder og alt; alt det som er å være menneske. Og vi skal ikke prøve å gjøre oss til guder ved å undertrykke andre eller forstrekke oss, eller tro at vi har den fulle og hele sannhet. vi skal tvert i mot bøye oss for Gud som er større enn oss og som vi ikke forstår. Men som alltid er kjærlighet. ... Gud er en som rommer. Gud er en som tåler. Og Gud er en som står der. Og det tenkte jeg at kirken skulle være også; romme, tåle og stå der. Også i møte med det vi ikke forstår. Eller kanskje ikke selv kunne tåle. ...”

Når vi samtaler rundt det å møte mennesker i sorg spør jeg;

- Forstår jeg deg riktig at det kirken ønsker å kommunisere, det dere som jobber i domkirken ønsker å fremstille til de sørgende er en Gud som tar mennesket på alvor?, spør jeg.

- Ja det er det jeg prøver, svarer sognepresten.

10.2 Fra kontrollerende prosjekt til tjenende aktør?

Så langt i det jeg har sett etter å ha intervjuet sognepresten i Oslo domkirke Elisabeth Thorsen, har jeg vanskelig for å se en kirke slik Nietzsche beskriver den. Jeg har vanskelig for å se et presteskap som utnytter situasjonen, den nasjonale katastrofen som fant sted den 22. juli, og som utøver en imperialisme over de menneskene, over de én million, som har funnet

veien inn i dette kirkerommet. Domkirken utøvde riktignok kontroll i den forstand at de lagde slusesystem for å lede trygt alle de menneskene gjennom kirkerommet, og kontroll i form av å leie inn vakter som kunne passe på det var trygt for de besøkende, og hadde klare brannrutiner for å hindre skader på både rommet og de besøkende. Men jeg finner ikke et kontrollerende prosjekt slik Nietzsche beskriver det, men jeg ser heller en tjenende aktør. Der er tydeligvis et arbeid som er blitt gjort. Først og fremst av kirken selv men også i samfunnet parallelt, vil jeg anta. For når krisen treffer, når marerittet er et faktum, når døden pirker borti oss med sin brodd, da kommer altså alle disse én million menneskene til domkirken, til den institusjonen som før drev et destruktivt kontrollerende prosjekt over andre, over mennesket, men som nå står der som en tjenende aktør.

Jeg formidler noe av dette til Thorsen og hun responderer følgende;

”Jeg husker et tv-intervju som jeg gjorde etter 22/7 med tysk fjernsyn. De var veldig opptatt av hvorfor folk kom til kirken. Og da sa jeg noe om at kirken også hadde vært en kontrollerende aktør i historien, og at det var på en måte et under at de hadde tillit, ettersom kirken har holdt mange nede og undertrykt mange. Hun journalisten var så opptatt av at jeg faktisk sa nettopp dette da. Men dette er noe jeg har prøvd veldig bevisst på her (domkirken) å si noe om den maktfulle kirkens overgrep. Vi har hatt gudstjenester hvor det med å si unnskyld og erkjenne overgrep har vært en del av liturgien. Og jeg har holdt prekener hvor jeg har sagt at når kirken gjør sånne ting så er den ikke lenger kirke, altså da er kirken et annet sted; da er kirken hos de som lider eller hos dem som gjør godt eller dem som skaper fred. Jeg har prøvd å snu på det. Når kirken blir en overgriper så er den ikke lenger en kirke.”

10.2.1 Religionskritikk

Jeg forteller at jeg jobber med Nietzsche og kristendomskritikk i denne oppgaven, og kommenterer at dette kan bety at noe av den religionskritikk som blir utøvd i dag ikke er ”up to date”.

Thorsen svarer;

”Det som jeg tenker om Nietzsche og religionskritikken det er at de har gjort et fantastisk opprydningsarbeid for oss. Fordi vi har fått kriterier til å avsløre maktmisbruk, og vi kan se og skjelne og velge annerledes. Og det har jo også åpnet for

helt andre type prester og en helt annen type maktforvaltning i kirken. ... Samme med Bjørneboe; han lukker så mye som er destruktivt, og som må lukkes, som må dø. ... Men jeg tror folk som kommer til Åpen Kirke i domkirken har tillit at vi skjønner hvordan kirken ikke kan være. Jeg opplever at folk kommer med en veldig stor tillit. Det er veldig sjeldent de tror at jeg er en sånn fundamentalist, en sånn som Nietzsche vil ha vekk.”

10.2.2 Kritik av domkirken

I ettertid har det blitt rettet kritikk mot den gudstjeneste som ble holdt i domkirken den 24. juli 2011. I kritikken som kom fra blant andre Jens Bruun Pedersen heter det;

”Da Norge ble hvitt og kristent - Søndagen etter angrepet ble de som først fikk mistanken rettet mot seg, ikke inkludert i det som skulle manifestere samling i sorgen. Muslimer og humanister var ikke invitert og mange av dem ville neppe følt det naturlig å delta i den flotte gudstjenesten i Domkirken dersom de hadde blitt invitert.”¹²⁷

Jeg trekker frem noe av denne kritikken og Thorsen som responderer følgende;

”Domkirken har i lang tid hatt folk fra andre religioner i gudstjenester, altså for eksempel så har vi hatt en homofil Imam som leste fra Koranen under en gudstjeneste under Skeive Dager. Og hvorfor har vi det? Jo, det er fordi en homofil Imam ikke kan snakke i moskeen. Mange homofile muslimere kommer til domkirken for å snakke med en prest som kan høre på hvordan det er å være religiøs og homofil. Og vi syns at det var riktig å gjøre. Etter Tsunamikatastrofen i 2004 hadde vi også folk fra andre religioner inne. Jeg kan si litt om grunnen til at gudstjenesten den 24. juli ble satt sammen slik den ble. Dette var ikke en minnegudstjeneste eller seremoni, det var en høymesse for håp og sorg som da tilfeldigvis var to dager etter en nasjonal katastrofe, og hvor kongeparet fant ut at de gjerne ville gå til kirke, og hvor regjeringen fant ut at de ville gjerne gå til kirke, og når regjeringen var rammet av et terrorangrep så synes vi det var veldig fint. Og at statsminister Jens Stoltenberg ville komme med en hilsen,

---

¹²⁷ Bruun Pedersen, Jens., i Dagbladet.no – ”Da Norge ble hvitt og kristent”, nettartikkel publisert 18.8.2011, [URL:http://www.dagbladet.no/2011/08/18/kultur/debatt/kronikk/terror/sorg/17725517/](http://www.dagbladet.no/2011/08/18/kultur/debatt/kronikk/terror/sorg/17725517/), (Lesedato: 18.8.2011).

hvor han for første gang fortalte noe om hvem som var drept, synes vi var veldig fint som passet veldig godt med sånn som vi lager gudstjenester, med den målsetning om å være inkluderende og åpne, og invitere menigheten til å delta. Og kongehuset og regjering de er en del av vår menighet. Dette var ikke **den** nasjonale gudstjenesten, det var ikke **den** nasjonale minnemarkeringen, men NRK hadde lyst å overføre denne gudstjenesten som et håpsteget i en periode hvor vi ikke hadde begynt å minnes, fordi vi visste ikke hvem som var døde. ... Det kom tidlig inn en ide om å ha med en representant fra den katolske kirke, og det fikk vi. Så var da den andre tekstlesningen, der er bare to tekstlesninger, for den tenkte jeg det var naturlig å spørre en fra AUF. Da satt jo de allerede på kontorene våres. Så da ble det en fra AUF som hadde en andre lesningen. Det var ikke en med mørk hudfarge, men det var en som hadde vært på Utøya, det var en som hadde mistet mange, og det var en som hadde lest kristne tekster før, så han følte det var bekvemt å gjøre. Sånn sett ble det en realistisk gudstjeneste. Det ble de som vanligvis hjelper til; de ble de to eksterne representantene. Og jeg kunne ønske at vi hadde frivillige her med mange hudfarger, men det har vi ikke, men vi kan kanskje få det, slik at de kan være synlige en annen gang. Jeg synes det er viktig når vi snakker om disse tingene at vi tar i betraktning tidsspenn og funksjonen gudstjenesten skulle ha, samt muligheter og ressurser. Hadde katastrofen skjedd på en mandag og vi hadde hatt seks dager å lage gudstjeneste på, så hadde det blitt annerledes, men nå satt jeg og skrev på denne natt til søndag, langt over midnatt.”

Mens domkirka var opptatt av å tjene, tilrettelegge og ta i mot alle de muslimer, Sikher, turister, sørgende, etterlatte, fortvilte pårørende, presse, inkludere og tilrettelegge for alle som ville inn, uavhengig av alder, kjønn, kultur, hudfarge eller religion, feilet Bruun Pedersen i å inkludere den tilstand vårt land var i samt det faktum at Norge var fremdeles i kriseberedskap og sjokk da denne gudstjenesten fant sted under to døgn etter at det først smalt. Og med tanke på det trøkket som de ansatte i domkirken stod ovenfor og midt i, slik Thorsen beskrev over, og tilstanden til regjeringen som hadde fått sine arbeidskontor og lokaler ødelagt, så var der andre ting som kom i første rekke, foran det meste. Og domkirka viste den 22. juli 2012 at når de har god tid på seg til å lage en **minnegudstjeneste** så deltar mørkhudede som lyshudede i liturgien.

10.2.3 “Imagine there's no heaven”

Jeg går tilbake til dette med at kirkehistorien har hatt en klar tendens til å være et kontrollerende prosjekt, men ettersom jeg ikke kunne se det i denne spesifikke kirken under denne helt unike katastrofen, spør jeg Thorsen hva hun tenker rundt det at der finnes noen sterke stemmer i samfunnet som ønsker religionen helt bort fra det offentlige torg?

”Jeg tenker at hvis det er sånn at religion blir borte fordi at vårt syn på mennesket blir så humanistisk og vi finner veldig gode måter å overføre menneskeverdet på uten religion, så høres jo det kjempesint ut hvis vi klarer det. Hvis alle mennesker kan bli enige om det å legge vekk religion. Det sier jeg fordi hva er det Jesus vil? Hva handler det om? Det handler om å se dette mennesket. Det er derfor Gud ble menneske, det er derfor Jesus ble korsfestet for at vi skal se dette mennesket, som lider, og vise nestekjærlighet. Lide når andre lider. At vi viser barmhjertighet, skaper fred og slutter å drepe. Hvis Jens Bruun Pedersen, eller hvem som helst, får det til, eller hvis det skjer så tror jeg den Guden jeg tror på vil være veldig glad. I mellomtiden så vil jeg gjerne være en kirke som beskytter menneskeverdet, møter mennesker i sorg og som bruker det språket som også kristendommen er; som bruker den materialrikdommen og den arven til å skape håp. Å være et rom å komme i med vår sorg. Og det tenker jeg at hvis man elsker mennesker og derfor er humanist så tenker jeg at vi er på samme parti, vi driver med det samme. Og det tenker jeg vi får gjøre, og så får vi se hva som skjer når vi har gjort det en stund.”

10.2.4 Oppsummering

Den praksis og den tilretteleggingen i denne *nødstilstand* som dette intervjuet forteller om, kan dette være bare nok et eksempel på det Nietzsche sier om kirken, at den lever av nødstilstander for å forevige seg selv?¹²⁸ I Nietzsches egne ord,

”Jeg fordømmer kristendommen, jeg fremsetter mot kristendommen den frykteligste av alle anklager som en anklager noensinne har tatt i munnen. ... Den kristne kirke lot ikke noe være uberørt av denne sin fordervelse, den har gjort enhver verdi til en anti-, enhver sannhet til en løgn, enhver rettskaffenhet til en sjelsnederdrettighet. Man

---

¹²⁸ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus, 2008, 82

vokter seg vel for å tale til meg om den ”humanitære” velsignelser! Å *avskaffe* nødtilstander gikk imot dens egen dypeste nytte, - den levde av nødtilstander, den *skapte* nødtilstander for å forevige seg selv. Syndens orm for eksempel: Og der var først kirken som beriket menneskeheten med denne nødtilstanden!”¹²⁹

I et kirkehistorisk perspektiv er det hold i Nietzsches kritikk; mange overgrep har kirken gjort mot menneskeheten i guds navn, og dessverre foregår det fremdeles den dag i dag. Men i denne kirken, i Oslo Domkirke, og i denne nødtilstanden som landet Norge var i den 22. juli var det ikke kirken som orkestret menneskene til å komme dit. Folket tok selv bena fatt, og som sårede pilgrimer vandret de til kirken for å komme under hvelvingen til domkirkerommet. Og nå, rundt markeringen av ’ett år etter’, gjør de det igjen. Og Thorsen forteller om en kirke som tok åpent imot. Den krevde ingenting, men la til rette. Informant Birte Nordahl forteller om hvordan de lå på alle fire og skrapet vekk stearinhauger fra gulvet, og kjørte i større og større sirkler rundt Oslo for å få tak i nok stearinlys, for dersom det ikke var nok lys ble folk rastløse og dypt fortvilet.

”Vi var tjenere. Folk kom og vi holdt åpent. Folk slutta ikke å komme og vi utvidet åpningstidene. Her var det ikke noe sånn strategisk planlegging. Eller, vi kunne planlegge at i kveld holder vi åpent til kl 21, men så slutta ikke folk å komme så vi ble holdende åpent til over 02 på natta. Dette var en situasjon hvor vår eneste oppgave var å lage rom, tilby rom, et rituel rom. Dette var det overordna, å tilrettelegge. Og det spesifikke var å åpne, skaffe nok lys, sørge for at folk fikk tenne lys, sørge for at de som trengte det kunne få samtale. Sørge for at de som knakk sammen i gråt med en gang i kom inn døra ble møtt og plukket opp. Passe på sikkerheten”, forteller Nordahl Sandum.

Mye kan altså tyde på at på individplan var det mange mennesker som hadde behov for, og det betydde mye for mange å få komme inn i domkirken for å markere sin støtte, tenne et lys, få hjelp i sin sorg, komme sammen eller hvilke andre grunner vi hadde for å gå dit. Det hadde vært interessant å gjort en undersøkelse som så på hvilke årsaker eller grunner og behov som gjorde at enkeltindividet ville inn i domkirken. Videre, hva med det større samfunnsplan? Det at én million mennesker i løpet av én måned oppsøker dette kirkerommet, dette å tilrettelegge

---

¹²⁹ Ibid., 82

for sorgen og de sørgende slik at den kan trygt få utløp, kan det ha noen større samfunnsmessig betydning eller konsekvenser?

11 Den sunne vreden

Judith Butler har skrevet en liten bok kalt ”*Precarious Life – The Powers of Mourning and Violence*”. Denne boken består av essays hun skrev i respons på USAs reaksjoner etter 11. September 2001.

“The five essays collected here were all written after September 11, 2001, and in response to the conditions of heightened vulnerability and aggression that followed from those events. It was my sense in the fall of 2001 that the United States was missing an opportunity to redefine itself as part of a global community when, instead, it heightened nationalist discourse, extended surveillance mechanisms, suspended constitutional rights, and developed forms of explicit and implicit censorship.”¹³⁰

Slik jeg leser det påpeker hun hvordan USA valgte å gripe til kontroll og stramme hardere til på samfunnet til et mer strengere og lukket samfunn. Men hva savnet hun da?

”That we can be injured, that others can be injured, that we are subject to death at the whim of another, are all reasons for both fear and grief. What is less certain, however, is whether the experiences of vulnerability and loss have to lead straightway to military violence and retribution. There are other passages. If we are interested in arresting cycles of violence to produce less violent outcomes, it is no doubt important to ask what, politically, might be made of grief besides *a cry* for war.”¹³¹

Med andre ord, slik jeg leser henne så er hun kritisk til den lille plassen sorgen fikk i USA på nasjonalt plan, og mener at det å ty til vold bare vil generere mere vold. Der må finnes en annen passasje og utløp for sorgen enn å ty til krig. Et spørsmålet videre da kan være om der er noe som samfunnet og nasjonen tjener på ved å gi større rom for sorgen? Og i så fall, hva da? Butler kritiserer daværende President George W. Bush Jr. som allerede den 21. september, bare ti dager etter selve angrepene 11. september 2001, annonserte for hele landet

---

¹³⁰ Butler, Judith., *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*, Verso, New York, 2004, Preface

¹³¹ Ibid., XII in preface

at de nå var ferdig med å sørge og at resolutte handlinger skal nå ta over plassen for sorgen.¹³² Jeg tenker en bør være meget forsiktig i sine analyser å sammenligne 9/11 med 22/7, både selve handlingene og responsen i etterkant. Samtidig kjenner jeg på at det kan være riktig å trekke frem hvordan statsminister Jens Stoltenberg adresserte sorgen. Han bemerket at den hadde flere faser og uttrykk, samt at den kan ha ulik varighet. Her er et utdrag fra hans tale på rådhusplassen mandag den 25.juli under det som har fått navnet rosetoget, hvor en folkemengde på rundt 200.000 møtte opp på Rådhusplassen med roser.

*”Etter angrepene i Oslo og på Utøya har vi vært forent I sjokk, fortvilelse og sorg. Slik vil det fortsatt være, men ikke bare slik. Sakte vil de første av oss begynne å bli klare til å møte en hverdag igjen. Andre vil trenge mer tid. Det er viktig at vi respekterer ulikhetene. Alle matter å sørge på er like normale.”*¹³³

Informant fra domkirka i Oslo, Birte Nordal Sandum trekker også frem Judith Butler i sine refleksjoner rundt det som fant sted i domkirken og den rolle domkirka spilte i dagene og ukene etter 22/7.

”Judith Butler skriver om hvordan fraværet av sorg i Statene etter 11. september gjorde at premissene for vold og krig ble veldig lett. Hvor hun går inn og jobber med sorg, eller sørging som et verb, som et fellesskapsprosjekt som er helt avgjørende for ikke-vold. Jeg tror det er sånn, jeg tror at nordmenn sin reaksjon på 22. juli hadde så mye kjærlighet i seg, nettopp fordi vi sørget sammen. Så da Kronprinsen stod på Rådhusplassen den 25. juli og sa at gatene fylles med kjærlighet så kunne folk kjenne seg igjen i det. Det var ikke en sviske, det var ikke en tullete greie han sa, jeg tror folk kjente seg igjen i det. Noe av det dypeste i kjærlighetens vesen er ikke-vold. Fraværet av vold; det som vil fellesskapet kjærlighet, og ikke destruksjon og vold. ”

---

¹³² Butler, Judith., *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*, Verso, New York, 2004, 29

¹³³Jens Stoltenberg’s tale sitert i Aftenposten.no – ”Statsminister Jens Stoltenbergs tale på Rådhusplassen”, nettartikkel publisert 25.7.2011, [URL:http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Statsminister-Jens-Stoltenbergs-tale-pa-Radhusplassen-5015012.html](http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Statsminister-Jens-Stoltenbergs-tale-pa-Radhusplassen-5015012.html), (Lesedato: 25.7.2011)

Jeg tenker at ved å sammenligne 9/11 med 22/7 blir de lett satt opp som to mot-poler i reaksjonene etter en nasjonal katastrofe. Den ene, løfte om hevn gjennom å gå til krig, altså ty til vold, den andre løfter hendene i været, hever roser mot himmelen og proklamerer mer åpenhet, mer demokrati. Kronprins Haakon kalte dette sistnevnte for kjærlighet. Som Nordahl Sandum henviste til holdt han den første appellen ved Rådhusplassen kl 19 den 25. juli;

”I kveld er gatene fylt av kjærlighet. Vi har valgt å besvare grusomhet med nærhet, valgt å møte hat med samhold. Vi har valgt å vise hva vi står for. Norge er et land i sorg. Vi tenker på alle som har lidd tap, som savner, på alle som gjorde en heroisk innsats for å redde liv og gjenopprette tryggheten vår og på lederne våre som er blitt satt på vanskelige prøver de siste dagene, sa kronprinsen. ... Etter 22. juli kan vi ikke lenger tillate oss å tenke at våre meninger og holdninger er uten betydning. Vi må møte hver dag rustet til kamp for det åpne, frie samfunnet vi er så glade i.”¹³⁴

Men et spørsmål reiser seg for meg; hva med dem som ikke kjenner på denne kjærligheten, men som kjenner det svartner av sinne og hat, som kjenner aggresjonen brenner inni seg på grunn av sorgen etter tapet de har lidd? Er dette den eneste måten det er lov å sørge på? Er dette sorgens sanne ansikt? Er vi så opptatt av på nasjonalt plan å predike og oppfordre til kjærlighet (for å unngå vold), at vi glemmer den sunne vreden som ligger i mellom? Likevel, denne spontanreaksjonen mot den ondskap som hadde rammet oss holder jeg høyt og beundringsverdig. Den var viktig, mener jeg. Samtidig tenker jeg at det kan være vel så viktig at denne (mot)reaksjonen på nasjonalt nivå, som disse rosetogene var, ikke blir den eneste mal for sorgen, men at man som individ og samfunn er klar over at den sunne vreden som følger av sorg og tap er helt naturlig. Nesten ett år etter at en masseorder tok livet av 77 mennesker etterspør jeg den sunne vreden.

---

¹³⁴ Aftenposten.no – Kronprins Haakons appell sitert i ”«Aldri mer 22. juli»”, nettartikkel publisert 25.7.2011, URL:<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Aldri-mer-22-juli-6282518.html>, (Lesedato: 25.7.2011).

11.1 Rom for sorg

Krisepsykiater ved NKVTS - Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Lars Weisæth snakker i et intervju gjort av TV 2 om den dempede norske reaksjonen:

”Det som er riktig på nasjonalt nivå er at reaksjonen ikke skal avspeile terroristens aksjon. Og da er det som norske politiske ledere formidlet nærmest forbilledlig. Det at den norske responsen som nasjon var så lite aggressiv, den skulle jo ikke bære preg av hevn eller hat, men av kjærlighet, det var nok å be for mye om for mange av de direkte rammede. Der er det rødglødende raseri det veldig naturlige. Hvis man følte man måtte undertrykke det, at man ikke kunne vise det, så kan nok det ha vært til byrde for en del. ... De kunne vært tydeligere på at det er lov å ha et så rødglødende raseri at man har drapsønsker. Mennesker som har blitt traumatisert vil kunne ha et øket potensiale for sinnereaksjoner av to grunner; det ene er forsvarsaggresjon; trangen din til motangrep, som din fornuften selvfølgelig sier deg du må avholde deg fra, du må flykte prøve å gjemme deg. Det sinne blir jo ikke borte. Den andre grunnen er slitasje. At traumatiserte sover ofte lite og dårlig, og også på grunn av en ofte betydelig angstreaksjon over tid tappes for krefter, og det skal da lite til for at det smeller, for å si det sånn. ... Jeg vet fra utlandet at man har sett med litt forundring på denne dempede norske reaksjonen. Så kanskje vi skal gå litt i oss selv her.”¹³⁵

To av de direkte berørte Adrian Pracon og Lara Rashid, begge overlevende fra Utøya, hvor Adrian ble truffet av skudd, og hvor Laras søster Bano ble skutt og drept på Utøya, understreker det Weisæth her adresserer;

”Det blir så tabu å hate, fordi det er så mye snakk om kjærlighet og verdighet. Jeg er jo forbanna på han, der er mye aggresjon, men det er jo veldig vanskelig for det går jo

---

¹³⁵ Weisæth, Lars., sitert i TV2.no – ” Hele landet skulle vise kjærlighet - da ble det tabu for dem å hate”, nettartikkel publisert, 20.7.2012, URL: <http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/22-juli-terror-oslo-og-utoya/hele-landet-skulle-vise-kjaerlighet-da-ble-det-tabu-for-dem-aa-hate-3836798.html#.UAqDe8C0QZ0.twitter>, (Lesedato: 22.7.2012).

ikke ann... jeg får ikke gjort det. Og da går jeg rundt med veldig mye aggresjon som går utover andre. Men jeg hater han, han har jo ødelagt livet mitt,¹³⁶ forklarer Lara.

Adrian forteller at

”Man føler seg veldig ensom, man føler seg veldig utenfor når man da går rundt og er sint i perioder, og ikke føler kjærligheten. Der finnes veldig mange der som bruker unødvendig mye energi på å kontrollere dette sinne.”¹³⁷

Tor Østbø mistet kona si, da hun ble drept av masse-morderens bombe ved regjeringskvartalet den 22.juli 2011. Han var åpen og ærlig overfor en journalist i Drammens Tidene da han fortalte om sin opplevelse og refleksjoner rundt den offentlige sorgen;

”Tor Østbø erkjente at han i månedene etter 22. juli og etter at alle de praktiske gjøremålene som konas dødsfall førte til var utført, har kjent på sinnet og raseriet over Breiviks ekstreme handlinger og meninger. Han etterlyste mer sinne, og mindre forståelse i det norske samfunnet over det som har skjedd.

– Jeg har kjent på hat og sinne, og jeg har sagt at jeg ønsker at gjerningsmannen skal brenne sakte i helvete. Jeg er ikke stolt over det, men jeg skammer meg ikke heller, sa Østbø.

– Av og til er jeg blitt sint over at den kollektive sorgen i Norge er så korrekt. Det er fint med roser i hånden, og gjerne palmeblader for den saks skyld, men vi må tørre å si at det er noe vi ikke godtar, at vi blir forbanna og sinte. Vi skal sykdomsforklare ting og alt skal passe inn i den norske harmonimodellen, sa Østbø.¹³⁸

---

¹³⁶ Rashid, Lara., sitert i TV2.no – ” Hele landet skulle vise kjærlighet - da ble det tabu for dem å hate”, nettartikkel publisert, 20.7.2012, URL: <http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/22-juli-terror-oslo-og-utoya/hele-landet-skulle-vise-kjaerlighet-da-ble-det-tabu-for-dem-aa-hate-3836798.html#.UAqDe8C0QZ0.twitter>, (Lesedato: 22.7.2012).

¹³⁷ Pracon, Adrian sitert i Ibid.

¹³⁸ Østbø, Tor., sitert i DrammensTidene.no – “ Tårene tilbake i rettssal 250”, nettartikkel publisert 20.6.2012, URL: <http://dt.no/nyheter/tarene-tilbake-i-rettssal-250-1.7407591>, (Lesedato: 30.6.2012).

Det sinne, den vreden og fortvilelsen som kvinnen i filmen *Antichrist* viser; er en naturlig reaksjon etter det tapet hun har opplevd. Jeg skal være meget forsiktig med å sammenligne de berørte og etterlatte etter 22/7 med hennes reaksjon, eller hans, for den del, men den kampen de begge kjemper i møte med sorgen og tapet, kan kanskje vise seg å ikke være atypisk? Ekstremt fremstilt i filmen, kanskje ja, men kanskje ikke fremmed for mennesket likevel? I denne filmen ser jeg en kvinne som desperat leter etter et rom som er tilrettelagt for at hun kan åpne opp for og slippe ut den sorg, fortvilelse og sinne hun kjenner på. Mannen i filmen kjemper desperat imot naturens instinkter i seg selv som kaller frem sorgen, sinne og fortvilelse, og prøver å kontrollere, men til slutt koker det over for han også, han tyr til vold. Han dreper henne. Om ikke annet så kan denne filmen være en advarsel på hvor fullstendig galt det kan gå dersom det ikke finnes et rom som er tilrettelagt for mennesker i denne type nød. Et slikt rom snakker informant Birte Nordal Sandum om hvordan domkirken i Oslo opplevdes å bli dette rommet,

”Min refleksjon rundt 22.juli går på at vi har et vanlig alminnelig hverdagsliv og så har man det som er det ekstraordinære, eller det uten om det vanlige, som må få plass på andre steder, og 22.juli og domkirken handlet om å være det stedet hvor noe annet kunne få slippe til enn det man kanskje klarte hjemme eller alene eller i mindre grupper. Det var å lage et rom for sorg et rom for håp et rom for felleskap. Men det som er viktig for meg er observasjonen om at det å lage det rommet det var det folket som gjorde det var det ikke kirken som lagde det rommet. Det var ikke konstruert eller iscenesatt eller orkestret av oss som jobber her, men det var folket som tok kirka i bruk og gjorde det til et sted , for sorg - og håp. Og fordi de gjorde det så ble det et kjærlighetens sted også, det ble det kirka faktisk skal være. Det var en sterk opplevelse å se og få oppleve.”

Mens Thorsen kunne fortelle om det store maskineriet som domkirken var for å tilrettelegge for alle de som ville komme inn i kirken, hvordan de åpnet opp, tilrettela, imøtekom sorgen og de sørgede, for samhold og støtte, ba jeg Nordahl Sandum fortelle om hvordan hun møtte de som hadde behov for samtale og hvilke prinsipper hun la til grunn for gjennomførelsen av samtalen.

”Når jeg har samtaler med mennesker i sorg, så møter jeg mennesker ut ifra mitt gudsbilde og menneskesyn som gjør at det er avgjørende for meg å lytte til den andre, og la demmes opplevelser og erfaringer av seg selv være da i sammenheng med resten

av livet, og også da eventuelt Gud. At dem erfaringene er hellige for meg, jeg går ikke inn og korrigerer eller justerer eller oppdrar i en sånn situasjon, det strider imot alle mine dypeste prinsipper. Jeg opplever at min jobb er å være respektfull, i ordets virkelige forstand i møte med mennesker i sorg. Det er deres fortelling. Det vi kan bidra med er dette rommet, skape dette rommet. Vi kan bidra med å lytte. Vi kan bidra med å vise medfølelse. Og vi kan bidra med samtaler av tematisk art som for eksempel; hvorfor tillater gud dette? Hvorfor griper ikke Gud inn?, sånne typer temaer.”

Jeg spør henne da om denne måten å møte mennesker på er representativt for kirka sitt syn; ønsket om å formidle et slikt menneskeverd/syn?

- Snakker vi kirken generelt eller domkirken?, spør Nordahl Sandum.

- Nei, vi snakker spesifikt om domkirka, svarer jeg.

- Ja, min opplevelse er at her i domkirka så er vi ikke uenige i det. De som jobber her fast er veldig opptatt av menneskesyn, altså menneskeverd, og åpenhet. Og denne åpenheten, du vet at det er domkirkenes slagord, den har veldig mange lag og fasetter. Men det handler også om åpenhet for den andre, og den andres liv og erfaringer. Både de gode, de vonde, de kompliserte og de blandede, og deretter våge å møte det åpent, svarer Nordahl Sandum.

11.2 Sorg og samfunn

Det både Nordahl Sandum og Thorsen forteller kan tyde på at i tiden etter 22. juli tragedien var domkirken et sted, et rom hvor denne sunne vreden og fortvilelsen trygt kunne få utløp. Og domkirken våget å stå der og ta åpent i mot den. Jeg har fått inntrykk gjennom mine intervjuer at det var enormt behov for dette rommet slik de to forteller, på individplan, et rom for sorg, håp og felleskap. Men har dette rommet en betydning på et større samfunnsplan. Det at én million mennesker i løpet av én måned oppsøker dette kirkerommet, dette å tilrettelegge for sorgen og de sørgende slik at den kan trygt få utløp, kan det ha noen større samfunnsmessig betydning eller konsekvenser? Jeg tenker at Judith Butlers samfunnsteori om ”Jeget” som ikke kan bli til uten et Du” – “the “I” who cannot come into being without a

“you””,¹³⁹ som hun har lagt fram i boken *Precarious Life – The Powers of Mourning and Violence* kanskje kan hjelpe å belyse dette.

”When we lose certain people, or, when we are dispossessed from a place, or a community, we may simply feel that we are undergoing something temporary, that mourning will be over and some restoration of prior order will be achieved. But maybe when we undergo what we do, something about who we are is revealed, something that delineates the ties we have to others, that shows us that these ties constitute what we are, ties or bonds that compose us.”¹⁴⁰

Jeg tenker at ser vi dette i lys av 22.juli så er det klart at denne nasjonale grusomme tragedien gjorde (mer eller mindre) tydelig for oss hvem vi er som nasjon og samfunn. Og jeg tror vi også fikk kjenne på disse båndene som Butler snakker om, at vi er ikke så fjernt fra hverandre, vi står nærmere enn vi kanskje var klar over, ville være klar over. Det var vel kanskje derfor de som ikke var direkte berørte kjente seg så berørte likevel? Judith Butler ønsker å belyse at vi som mennesker har en sårbarhet. En sårbarhet ovenfor hverandre fordi vi er bundet/knyttet til hverandre. Og fordi vi lever i en kropp, er den utsatt for denne sårbarheten ettersom vi er knyttet til hverandre. Vi blir utsatt for andres blikk, berøring, men kan også være utøvende agenter for dette selv fra vår egen kropp. Butler tenger opp en interdependancy, en avhengighet av hverandre. Derfor er ikke kroppene helt våres egne, den har en offentlig dimensjon. Vi er fysisk avhengige av hverandre og fysisk sårbare overfor hverandre, slik jeg leser Butler.¹⁴¹ Og når det gjelder denne sorgen, både den individuelle og den offentlige sorgen, denne sunne vreden, forklarer Butler,

”Certain faces must be admitted into public view, must be seen and heard for some keener sense of the value of life, all life, to take hold. So, it is not that mourning is the goal of politics, but that without the capacity to mourn, we lose that keener sense of life we need in order to oppose violence. And though for some, mourning can only be resolved through violence, it seems clear that violence only brings on more loss, and the failure to head the

---

¹³⁹ Butler, Judith., *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*, Verso, New York, 2004, 49

¹⁴⁰ Ibid., 22

¹⁴¹ Ibid., 26 & 27

claim of precarious life only leads, again and again, to the dry grief of an endless political rage”¹⁴²

Er det da sånn at det å sørge, det å gjøre rom og gi tillatelse for sorgen er viktig på et samfunns plan fordi dersom en ignorerer sorgen, ikke tilrettelegger for den og gir den den tid den krever, kan dette regenerere til ytterligere vold? Dette at folket som etter 22.juli umiddelbart tok i bruk domkirken som et rom for nettopp å gi plass til denne sorgen, fortvilelsen og vreden over det som var blitt frarøvet oss, har dette gitt domkirken en ny rolle i samfunnet, har den endret seg noe? Gjennom dette arbeidet tenker jeg at vi kan se domkirkens rolle i samfunnet som mer enn bare et sted man tenner lys. Den tjener ikke bare ved å skaffe nok stearinlys, eller være tilgjengelig for samtale, men den tjener samfunnet ved å være viktig et redskap for fred og å hindre ytterligere vold både på individuelt og samfunnsmessig plan, ved at den valgte å være en Åpen Kirke. Og ved å hegne om sorgen ga den grobunn for liv.

”Parasittisme som kirkens *eneste* praksis; med uttømming av hvert blod, hver kjærlighet, hvert håp til livet gjennom dens bleksottighets-, dens ”hellighets”-idealer; ”hinsides” som viljen til fornektning av enhver realitet; korset som kjennetegn for den mest underjordiske sammensvergelse som noen gang har funnes, - mot sunnhet, skjønnhet, vellykkethet, tapperhet, ånd, sjelens *godhet, mot livet selv ...*”,¹⁴³ sier Nietzsche.

”Ikke denne gangen”, svarer denne oppgaven.

---

¹⁴² Butler, Judith., *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*, Verso, New York, 2004, XVIII – XIX preface

¹⁴³ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus, 2008, 82

11.3 Oppsummering

Et ord som står ut for meg gjennom denne siste delen av oppgaven og som jeg ser går igjen i både tankene til Thorsen, Nordahl Sandum, Butler, Nietzsche og i reaksjonene til mange av menneskene etter 22. juli i fjor (2011), er ordet sårbarhet. Dette ordet binder det hele på en måte sammen.

Tankene til Thorsen og Nordahl Sandum bæres av en ideen om en sårbar Gud slik jeg får inntrykk av. En forståelse av Gud, en trinitarisk teologi som sier at Gud i sin eksistens er felleskap; Fader, Sønn og Den Hellig Ånd – *perichoresis*.¹⁴⁴ På bakgrunn av en slik forståelse forklares korsfestelsen av Jesus ikke bare som da Gud mistet sin sønn, men utifra den trinitariske teologi definisjonen mistet Gud også seg selv. Han ble separert fra seg selv. Judith Butler viser en antropologi som speiler dette gjennom den avhengigheten vi står i ovenfor hverandre, slik jeg leser henne. Også leser jeg en Nietzsche som ikke kan fordra denne ideen om en sårbar Gud. Han er dansende galen på kristendommen som har skapt en Gud som kryptende og beskjeden råder til sjelefred til kjærlighet¹⁴⁵, og prestene som forkynner et dysangelium,¹⁴⁶ de nederstes evangelium,¹⁴⁷ og kristendommen som har tatt parti for alt det svake, lave, mislykkede, 'den har laget et ideal av motsetningen til det sterke livets oppholdelsesinstinkter og den har fordervet selv de mest åndsterke naturens fornuft.'¹⁴⁸ Mulig han stiller for høye krav til menneskeheten her med sin vilje til makt.

Men mitt inntrykk etter fortellingene til Thorsen og Nordahl Sandum er en kirke som hadde styrke og mot nok til å møte de forskjellige uttrykk for sorg som fant sted der inne i kirkerommet. De formidlet ikke en Gud som syr puter under armene på folk, men var opptatt med å praktisk legge til rette for at sorgen og sinne kunne få utløp, slik kunne de sørgende smått om begynne på veien tilbake til å kunne si ja til livet – ved å hegne om sorgen ga det

---

¹⁴⁴ Gregory of Nazianzus captured the mystery of triune life using the image of the dance, translated by Latin writers as "circumincersion". The metaphor suggests moving around, making room, relating to one another without losing identity. At the heart of the Trinity's ontology is the mutuality and reciprocity among the Persons. S 31 Pinnock, Clark H., *Flame of Love – A theology of The Holy Spirit*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1996, 31

¹⁴⁵ Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus, 2008, 16

¹⁴⁶ Ibid., 44

¹⁴⁷ Ibid., 51

¹⁴⁸ Ibid., 8

grobunn til liv. Og på den måten fornektet den ikke livet, men var kanskje for noen en hjelp til å gi livet atter mening - vilje til mening.¹⁴⁹

kjære venn

hjelp meg å stå i min sårbarhet

hjelp meg å sørge

ikke for å sy puter under meg

eller pleie meg som min sykegud

men så jeg atter kan si

Ja! til livet

let me weep

---

¹⁴⁹ Frankl, Victor Emil., *Vilje til mening*, Aventura, Oslo, 1994

12 Avslutning

I denne oppgaven har jeg jobbet meg frem til et begrunnet forslag om at vi kan søke antikrist i *Antichrist* gjennom å lage en link til antikristverket til Nietzsche. Dette går gjennom den dikotomien (tanke fornuft versus kropp og natur) som begge verkene tegner opp (filmen *Antichrist* og antikristverket til Nietzsche), og videre kritikken mot den imperialisme og kontroll som de begge mener kroppen, instinktene og naturen blir utsatt for. Parallelt med dette kom sorg frem som sentraltema i fokus for min tolkning. Underveis i arbeidet med oppgaven inntraff 22. juli. Tapet etter 77 mennesker som ble drept denne dagen brakte landet vårt inn i en bunnløs sorg og fortvilelse. Da jeg skulle finne materiale som kunne hjelpe meg å belyse hva tittelen 'Antichrist' kunne ha med sorg å gjøre, ga denne hendelsen meg en mulighet til å bruke dette i oppgaven. I mine refleksjoner rundt valget om å bruke 22.juli, lurte jeg en stund på om det var for tidlig. Men da tiden kom for å skulle utføre intervjuene hadde det gått nesten åtte måneder fra hendelsen inntraff og jeg la merke til at noen av de samme spørsmålene jeg satt med i oppgaven hadde da så smått begynt å melde seg i media i form av drøfting rundt temaet offentlig sorg. Noen måneder senere den 12. Juni (2012) la KIFO – Stiftelsen Kirkeforskning,) frem sin forskning rundt den offentlige sorgen etter 22.juli. Innholdet omhandlet den norske kirke som rituell arena og rituell aktør i forbindelse med terrorhandlingene 22. juli 2011¹⁵⁰. I dagene etter denne konferansen ved Litteraturhuset i regi av KIFO, dukket det flere avisartikler, reportasjer og intervjuer med de deltakende forskerne fra prosjektet opp i flere aviser som omhandlet den offentlige sorgen etter 22. juli,

---

¹⁵⁰ "I forskningsprosjektet *Den offentlige sorgen* vil vi undersøke Den norske kirkes rituelle bidrag knyttet til terrorhandlingene i Regjeringskvartalet og på Utøya 22. juli 2011. Siktemålet med prosjektet er å studere kirkens sosiale betydning i den offentlige sorgen ved å fokusere på kirken som rituell arena og rituell aktør. Kirkens rolle, posisjon og medvirkning i de sosiale prosessene rundt de offentlige og kollektive rituelle handlingene skal analyseres. I studiet av kirken som rituell "ekspert" på sorg og død skal det undersøkes hva kirken har tilbudt, omfanget av kirkens tilbud, etterspørselen og bruken av kirken. Det skal særskilt undersøkes om kirkebygget og området rundt kirken har fungert som en samlende rituell arena for lokalsamfunnet og om kirkens rituelle kompetanse ble brukt i fellesarrangementer hvor kirken har vært én av flere samarbeidende organisasjoner." Fra Prosjektbeskrivelsen til "Den offentlige sorgen - Den norske kirke som rituell arena og rituell aktør i forbindelse med terrorhandlingene 22. juli 2011", [URL: http://www.kifo.no/index.cfm?id=365409](http://www.kifo.no/index.cfm?id=365409), (Lesedato 14.6.2012).

samt i forskjellige forskerforum.¹⁵¹ ¹⁵² Dette gjorde at jeg kjente meg trygg i det valg jeg hadde gjort om å la meg belyse av 22.juli og domkirken. Jeg har undret meg over hva om 22.juli ikke hadde skjedd, hva hadde jeg da villet velge? Hvordan hadde det formet materialet mitt? Thorsen fortalte i sitt intervju at domkirken hadde også hatt en stor rolle i forbindelse med Tsunami katastrofen i romjulen 2004. Det at mange mennesker kom til domkirken var også en tendens i den anledning. Men på langt nær én million på fire uker. Jeg kunne ha formet spørsmålene mine mot en mer generell praksis for domkirken i møte med mennesker i sorg. Et alternativt kunne være at jeg gjorde en komparativ undersøkelse mellom praksisen til domkirken og en praksisen til en moske i møte med mennesker i sorg, og hvordan moskeen forholdt seg til samfunnet generelt. Men dette står fortsatt åpent som mulighet for videre forskning. Jeg tror i hvert fall at denne oppgaven hadde blitt nokså annerledes hadde ikke 22. juli rammet oss i fjor. Kanskje hadde tolkningsarbeidet mitt tatt en annen retning? Kanskje hadde jeg ”sett” noe annet? Men det at domkirken ble så tydelig et sted mennesker søkte til etter 22. juli ble veldig spennende å se på i lys av Nietzsche kirkekritikk. Som oppgaven viser valgte jeg å ta nytte av denne unike situasjonen. Gjennom arbeidet med denne oppgaven har jeg reist noen spørsmål for videre refleksjon.

12.1.1 Samfunnskritikk

Ved å la meg belyse av feministisk teori kom det frem en mulig tolkning av filmen som samfunnskritikk - kritikken mot den moderne tenkning som kan tyde på fremdeles definerer kvinner og mennesker generelt. En slik tolkning ser denne filmen som en rettet kritikk mot de prosjekt som myrder og kveler ’den andre’, gjennom blant annet at de blir definert, diagnostisert, diktert som objekter; ’den andre’ i samfunnet. Slike prosjekt har som oftest til hensikt å kontrollere og dermed begrenser og setter bånd på livet. De hindrer istedenfor å åpne opp for det som kan bli.

---

¹⁵¹ VårtLand.no – ”22. juli-gudstjeneste trakk på min redelighet”, nettartikkel publisert 13.6.2012, URL:<http://www.vl.no/kristenliv/-22-juli-gudstjeneste-trakket-pa-min-redelighet/>, (Lesedato: 13.6.2012). På KIFO sine nettsider kan en finne flere linker til de relaterte artiklene her: URL: <http://www.kifo.no/index.cfm?id=365409>.

¹⁵² Forskning.no – ”Ikke tilfeldig at Domkirken ble sørgeplass”, nettartikkel publisert 12.6.2012 URL: <http://www.forskning.no/artikler/2012/juni/324384>, (Lesedato: 14.6.2012).

12.1.2 Kroppen

Det disse to antikristverkene har som mulige fellestrekk er kritikken mot; for det første fornektelsen av kroppen og uttømmingen av naturen for verdi, deretter kritikken mot de prosjekt som ønsker å ta kontroll over kroppen og naturen på en måte som er destruktiv og hindrer selve livet. Et annet fellestrekk mellom de to antikristverkene er at jeg får et inntrykk av at de tar kroppen på alvor og gir den stemme, ettersom kroppen blant annet besitter og bærer en kunnskap og visdom i seg.

12.1.3 Moderne religionskritikk

Høsten 2010 tok jeg et emne kalt Moderne religionskritikk (RESA 4203)¹⁵³ samtidig som jeg samme semesteret også tok et emne kalt Samtidsreligion (RESA 4101).¹⁵⁴ Det som slo meg etter hvert som vi kom ut i semesteret var et til tider mer eller mindre gap mellom kritikken og det som ble kritisert, kritikken virket ikke like treffende. Kan en spør, når det gjelder de kirker og religioner som er stadig i endring og kommer til uttrykk gjennom flere faser og former, er det da berettiget at religionskritikken kan stå uendret? Er den permanent? Uansett hvilke endringer som finner sted innenfor enkelte kirke, tro og livssamfunn, som for eksempel endringene rundt synet på kvinnelige prester, homofile, homofile prester, kjønn, inter-religiøse dialoger og samarbeid? Skal vi ikke kunne forvente en viss dynamikk i religionskritikken også? Religionskritikk er et stor felt, og jeg tar høyde for at der er kilder og litteratur på emnet som jeg ikke er kjent med. Men religionskritikken er viktig, tenker jeg. Den har tidligere gjort et viktig opprydningsarbeid, slik Thorsen påpekte i intervjuet vedrørende Nietzsche. Jeg tenker at samfunnet er like lite tjent med å fjerne religionskritikken som samfunnet er med å fjerne gud. Men jeg savner en religionskritikk som er mer ”up to date” for å si det litt banalt. Som ihvertfall kontekstualiserer bruken noe mer. Feministisk religionskritikk er vel kanskje de som gjør en del nytt og nyttig arbeid på dette feltet.

---

¹⁵³ Universitetet i Oslo – uio.no, ”Emnebeskrivelse”,
[URL:http://www.uio.no/studier/emner/teologi/tf/RESA4203/index.xml](http://www.uio.no/studier/emner/teologi/tf/RESA4203/index.xml), (Lesedato: 20.7.2012).

¹⁵⁴ Emnebeskrivelse <http://www.uio.no/studier/emner/teologi/tf/RESA4101/>

12.1.4 Domkirken og folket

Noe som har vært belyst i oppgaven her angående domkirkens bidrag rundt 22.juli er at den hadde muligens en dypere betydning og rolle i sorgarbeidet i tillegg til å være et lokale for å tenne lys. Kan dette være noe å trekke inn og utvikle videre i debatten om religion i det offentlige rom? Under gudstjenesten den 24. juli ble denne teksten formidlet fra prekestolen¹⁵⁵

*La ikke hjertet bli grepet av angst. Tro på Gud og tro på meg! I min Fars hus er det mange rom*¹⁵⁶.

Slik jeg forstår Thorsen og Nordahl Sandum forteller de at domkirken gjorde i hvert fall rom for alle de fortvilte, sørgende og etterlatte, og for de som hadde behov for å vise sin støtte i dagene etter 22. juli. Men regien, det var det folket som hadde, i det de i sin sårbarhet, med en mulig fare truende over seg, ihvertfall en usikkerhet det første døgnet, tok sine ben fatt og lot kroppen bære dem inn til sentrum av Oslo, til domkirken. Noen for å legge ned blomster, andre for å tenne lys. Noen for å søke trøst, andre for å vise støtte. Og noen bare for å få stå der. Ved siden av en annen.

*- også vi, når det blir krevet, for dets fred slår leir.*¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ Preses Helga Haugland Byfuglien, fra Oslo domkirke, 24. juli 2011: NRK.no videoklipp publisert 24.7.2011, [URL:http://www.nrk.no/video/la_ikke_hjertet_bli_grepet_av_angst/9328DFA829C1E248/](http://www.nrk.no/video/la_ikke_hjertet_bli_grepet_av_angst/9328DFA829C1E248/), (Lesedato: 20.7.2012).

¹⁵⁶ Johannesevangeliet 14:1-2, Det Norske Bibelselskap, 2011

¹⁵⁷ Tekst hentet fra: Store norske leksikon, definisjon 'Ja, vi elsker dette landet', URL: http://snl.no/Ja,_vi_elsker_dette_landet, (Lesedato 20.7.2012).

Litteraturliste

Albinsson, Håkan., *Luthers Brev*, Artos & Norma bokförlag, Skellefteå, 2004

Alvesson, Mats., and Sköldbberg. Kaj, *Reflexive Methodology, New Vistas for Qualitative Research*, SAGE Publications, London, 2009

Bibelen, Det Norske Bibelselskap, 2011

Bordwell, David., in (ed.) Catherine Fowler, *The European Cinema Reader*, Routledge, New York, 2002

Brørup, Morten., Hauge, Lene., Thomsen Lyanger., Ulrik (Red)., *Psykologiboken*, Universitetsforlaget, Oslo, 1994

Butler, Judith., *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*, Verso, New York, 2004

Dijkstra, Iris Carolien., *Living with loss – Parents grieving for the death of their child*, Febodruk, Enschede, The Netherlands, 2000

Edwardsen, Aril., *Antikrist, Israel & Jesu gjenkomst – Profetisk historie fra Abraham til tusenårsriket*, Logos Forlag, Skjetten, 1999

Fonneland, Trude A., *Kvalitative metoder: Intervju og observasjon*, i Kraft, Siv Ellen., og Natvig, Richard J., (red.) *Metode i religionsvitenskap*, Pax forlag A/S, Oslo, 2006

Fowler, Catherine (ed.), *The European Cinema Reader*, Routledge, New York, 2002

Frankl, Victor Emil., *Vilje til mening*, Aventura, Oslo, 1994

Irigaray, L., 'Divine Women', in Morny Joy (ed.), *French Feminists on Religion. A reader*, London og New York: Routledge, 2002, 40-58, i kompendium for Moderne Religionskritikk, RESA4203, Universitetet i Oslo, Det Teologiske Fakultet, Høsten 2010

Irigaray, L., 'When the Gods are born', in Morny Joy (ed.), *French Feminists on Religion. A reader*, London og New York: Routledge, 2002, 40-58, i kompendium for Moderne Religionskritikk, RESA4203, Universitetet i Oslo, Det Teologiske Fakultet, Høsten 2010

Jenks, Gregory C., *The Origins and Early Development of the Antichrist Myth*, Walter de Gruyter, Berlin, 1991

Luther, Martin. i *Verker i utvalg – Bind II*, ved Inge Lønning og Tarald Rasmussen, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1979

Lyden, John (ed.), *The Routledge Companion to Religion and Film*, Routledge, New York, 2009

Lægred, Sigrid., og Skorgen, Torgeir (red.), *Hermeneutisk lesebok*, Spartacus Forlag, Oslo, 2001

Moxnes, Paul., *Hva er angst*, Universitetsforlaget, Oslo, 2009

Nietzsche, Friedrich., *Antikrist. Forbannelse over kristendommen*, Oversatt av Bjørn Christian Grønner, Spartacus, 2008

Oatley, Keith., *Emotions: A Brief History*, Malden, Mass, UK, Blackwell Publishing, 2004

Olsen, Per-Jørgen, *I skyggen av Eden – en analyse av sinnsstemninger i Antikrist*, Masteroppgave i Filmvitenskap, NTNU, Våren 2011

Pinnock, Clark H., *Flame of Love – A theology of The Holy Spirit*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1996

Rem, Håvard., *Aril Edvardsen – Et selvopplevd portrett*, J.W. Cappelens Forlag, 2004

Sigurdson, Ola. *Himmelska kroppar – inkarnation, blick, kroppslighet*, Logos Forlag, Munkedal, 2006

Thagaard, Tove., *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*, Fagbokforlaget, Bergen, 2009

Valen-Sendstad, Olav., *Konkordieboken – De Lutherske Bekjennelsesskrifter*, A.S Lunde & Co. S Forlag, Bergen, 1957

Wollen, Peter in (ed.) Catherine Fowler, *The European Cinema Reader*, Routledge, New York, 2002

Wright, Muir Rosemary., *Art and Antichrist in Medieval Europe*, Manchester University Press, UK, 1995

Artikler

Buch-Hansen, Gitte., *Lars von trier's Antichrist, the Bible, and Docetic Masculinity*, i *Relegere: Studies in Religion and Reception I*, no. I, 2011, 115 -144

- artikkelen er også tilgjengelig elektronisk her: URL:
<http://relegere.org/index.php/relegere/article/view/5>

Opsahl, Carl Petter., “En by fylt av blomster”, fagartikkel i *Kirke & Kultur* 1/2012, Universitetsforlaget, Oslo 2012

Elektroniske kilder

Aftab, Kaleem., i The Independent, ”Lars von Trier – ’It’s good that people boo’”, nettartikkel publisert 29.5.2009, URL: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/films/features/lars-von-trier--its-good-that-people-boo-1692406.html>, (Lesedato 12.11.2011).

Aftenposten.no - ”Skrik solgt for 119,9 millioner dollar”, nettartikkel publisert 3.5.2012, URL:http://www.aftenposten.no/kultur/Skrik-solgt-for-119_9-millioner-dollar-6819462.html, (Lesedato 5.mai, 2012).

Aftenposten.no – ”Statsminister Jens Stoltenbergs tale på Rådhusplassen”, nettartikkel publisert 25.7.2011, URL:<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Statsminister-Jens-Stoltenbergs-tale-pa-Radhusplassen-5015012.html>, (Lesedato: 25.7.2011).

Aftenposten.no - Kronprins Haakons appell sitert i ”«Aldri mer 22. juli»”, nettartikkel publisert 25.7.2011, URL:<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Aldri-mer-22-juli-6282518.html>, (Lesedato: 25.7.2011).

Bruun Pedersen, Jens., i Dagbladet.no – ”Da Norge ble hvitt og kristent”, nettartikkel publisert 18.11.2011, URL:<http://www.dagbladet.no/2011/08/18/kultur/debatt/kronikk/terror/sorg/17725517/>, (Lesedato: 18.8.2011).

Bindel, Julia., i The Guardian, “Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?”, nettartikkel publisert 16.7.2009, URL: <http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato: 12.11.2011).

Brooks, Xan., i The Guardian, “Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?” nettartikkel publisert 16.7.2009, URL: <http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato 12.11.2011).

Bruke, Joanna., i The Guardian, “Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?” nettartikkel publisert 16.7.2009, URL: <http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato: 12.11.2011).

Dagbladet.no – ”Jeg er ikke engang en rollemodell for meg selv”, nettartikkel publisert 12.11.2010, URL: http://www.dagbladet.no/2010/11/12/sport/fotball/premier_league/joey_barton/newcastle_unit_ed/14262560/, (Lesedato: 5.1.2012).

DrammensTidene.no – “ Tårene tilbake i rettssal 250”, nettartikkel publisert 20.6.2012, URL: <http://dt.no/nyheter/tarene-tilbake-i-rettssal-250-1.7407591>, (Lesedato: 30.6.2012).

Ebert, Roger., i The Chicago Sun-times, “Cannes #6: A devil's advocate for "Antichrist"“ Blogg innlegg publisert 19.5.2009, URL: http://blogs.suntimes.com/ebert/2009/05/a_devils_advocate_for_antichri.html, (Lesedato 12.11.2011).

Flixster - <http://flixster.desk.com/customer/portal/articles/62674>, (Lesedato 17.4.2012)

Forskning.no – ”Ikke tilfeldig at Domkirken ble sørgeplass”, nettartikkel publisert 12.6.2012 URL: <http://www.forskning.no/artikler/2012/juni/324384>, (Lesedato: 14.6.2012).

Fry, Steven., sitert i Dagbladet.no – “Kvinner liker egentlig ikke sex”, nettartikkel publisert 1.11.2010, URL: http://www.dagbladet.no/2010/11/01/nyheter/stephen_fry/twitter/harry_potter_and_the_deathly_hallows/feminisme/14091725/, (Lesedato: 5.1.2012).

Goodsell, Luke., i Rottentomatoes.com – “I Don’t Hate Women”: Lars von Trier on *Antichrist*”, nettartikkel publisert 23.11.2009, URL: http://www.rottentomatoes.com/m/1210830-antichrist/news/1856901/i_dont_hate_women_lars_von_trier_on_antichrist/, (Lesedato: 12.11.2011).

Gullestad, Siri Erika., i Morgenbladet.no, “Antichrist: Aggresjon og terapeutisk avmakt”, nettartikkel publisert 11.9.2009, URL: http://morgenbladet.no/debatt/2009/antichrist_aggresjon_og_terapeutisk_avmakt, (Lesedato: 12.11.2011).

Hjemmeside, Rotten Tomatoes by Flixster, URL: <http://www.rottentomatoes.com/> (Lesedato 12.11.2011).

Informasjonsvideo fra produktside, URL: <http://lensbaby.com/videos-instructional> , (Lese dato: 1.8.2012).

Knausgård, Karl Ove., sitert i Vg.no ” Knausgård snakket om terror på svensk radio”, nettartikkel publisert 14.8.2011, URL:<http://www.vg.no/rampelys/artikkel.php?artid=10081313>, (Lesedato: 14.2.2012).

Lars von Trier intervjuet av Brad Balfour i The Huffington Post, ”Defiant Danish Director Lars von Trier Tackles *Antichrist*”, Intervju publisert, 9.10.2009, URL: http://www.huffingtonpost.com/brad-balfour/defiant-danish-director-l_b_315586.html, (Lesedato 12.11.2011).

Lars von Trier intervjuet av Luke Goodsell i Rotten Tomatoes, “I don’t Hate Women”: Lars von Trier on *Antichrist*”, nettartikkel publisert 23.11.2009, URL: http://www.rottentomatoes.com/m/1210830-antichrist/news/1856901/i_dont_hate_women_lars_von_trier_on_antichrist/, (Lesedato 12.11.2011).

Lyngeng, Morten., i Dagbladet.no ”Kvinnens onde begjær”, nettartikkel publisert 22.10.2009, URL: http://www.dagbladet.no/2009/10/22/kultur/film/antichrist/lars_von_trier/8682710/, (Lesedato: 26.3.2012).

Morgenbladet.no – “På sporet av Antikrist i Antichrist”, nettartikkel publisert 4.11.2009, URL: http://morgenbladet.no/debatt/2009/pa_sporet_av_antikrist_i_antichrist, (Lesedato: 12.11.2011).

Morton, Samantha., i The Guardian, ”Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?” nettartikkel, publisert 16.7.2009, URL:<http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato 12.11.2011).

NRK.no – ” - La ikke hjertet bli grepet av angst” videoklipp publisert 24.7.2011, URL:http://www.nrk.no/video/la_ikke_hjertet_bli_grepet_av_angst/9328DFA829C1E248/, (Lesedato: 20.7.2012).

Osloby.no – anmeldelse publisert 30. juni, 2011, URL: <http://oslopuls.aftenposten.no/musikk/article564638.ece>, (Lesedato: 5.1.2012).

Publicpolicypolling.com – “Is extremism becoming mainstream?” nettartikkel publisert 23.9.2009, URL: <http://www.publicpolicypolling.com/main/2009/09/is-extremism-becoming-mainstream.html>, (Lesedato: 5.1.2012).

Publicpolicypolling.com - Resultater fra spørreundersøkelse om antikrist publisert 23.9.2009, URL: http://www.publicpolicypolling.com/pdf/2009/PPP_Release_National_9231210.pdf, (Lesedato: 5.1.2012).

Scott, A. O., i The New York Times, ”In Satan’s Church, an Eden Besieged”, nettartikkel publisert 22.10.2009, URL: <http://movies.nytimes.com/2009/10/23/movies/23antichrist.html>, (Lesedato: 12.11.2011).

Selås, Jon., i VGNett, ”von Triers private helvete”, nettartikkel publisert 18.5.2009, URL: <http://www.vg.no/film/film.php?id=10551>, (Lesedato 12.11.2011).

Stiftelsen Kirkeforskning – kifo.no ”Prosjektbeskrivelse – Den offentlige sorgen”, URL: <http://www.kifo.no/index.cfm?id=365409>, (Lesedato: 14.6.2012).

Store norske leksikon, definisjon ’Ja, vi elsker dette landet’, URL: http://snl.no/Ja,_vi_elsker_dette_landet, (Lesedato 20.7.2012).

Store norske leksikon, definisjon 'Luce Irigaray'. URL: http://snl.no/Luce_Irigaray, (Lesedato 12.3.12).

Temabasert internetside, URL: <http://www.who-is-the-antichrist.org/>, (Lesedato: 5.1.2012).

TV2.no – ” Hele landet skulle vise kjærlighet - da ble det tabu for dem å hate”, nettartikkel publisert, 20.7.2012, URL: <http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/22-juli-terror-oslo-og-utoya/hele-landet-skulle-vise-kjaerlighet-da-ble-det-tabu-for-dem-aa-hate-3836798.html#.UAqDe8C0QZ0.twitter>, (Lesedato: 22.7.2012).

Universitetet i Oslo – uio.no, ”Emnebeskrivelse”,
URL:<http://www.uio.no/studier/emner/teologi/tf/RESA4203/index.xml>, (Lesedato: 20.7.2012).

USA TODAY.com, “White House shooting suspect called Obama 'the anti-Christ””, nettartikkel publisert 17.11.2011, URL: <http://www.usatoday.com/news/washington/story/2011-11-17/obama-assassination-attempt/51271096/1>, (Lesedato: 5.1.2012).

VG.no, Anmeldelse publisert 3.6.2011, URL: <http://www.vg.no/film/film.php?id=10551>, (Lesedato 12.11.2011).

VårtLand.no – ”22. juli-gudstjeneste trakk på min redelighet”, nettartikkel publisert 13.6.2012, URL:<http://www.vl.no/kristenliv/-22-juli-gudstjeneste-trakket-pa-min-redelighet/>, (Lesedato: 13.6.2012).

Williams, Linda Ruth., i The Guardian, ”Antichrist: a work of genius or the sickest film in the history of cinema?” nettartikkel publisert 16.7.2009,
URL:<http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/16/antichrist-lars-von-trier-feminism>, (Lesedato: 12.11.2011).

Filmografi

Trier, Lars von., *Antichrist*, Zentropa, Nordisk Film, 2009

Vedlegg 1: Intervjuguide

- Hva opplevde du var årsaken til at så mange søkte til domkirken?
- Hvilke inntrykk hadde du av alder og kjønnsdemografien? var der besøkende fra andre religioner/kulturer?
- Slik jeg forstod holdt kirken døgnåpent en periode, eller var ihvertfall åpent godt utover natta, fikk du inntrykk av at kjønn/alder/kultur/religions demografien endret seg fra den på dagen?
- Umiddelbart etter 22/7 hva bestod arbeidet som frivillig i domkirken av? Hva opplevde du det var mest behov for blant de besøkende?
- Hva var din oppgave?
- Bruker dere noe verktøy fra (kognitiv) terapi i samtalene med de besøkende som ønsket samtale?
- I møte med sorgen/krisen, hvilket teologisk utgangspunkt (for en videre antropologisk definisjon) jobber du ut ifra? (som eventuelt skiller seg fra den moderne tenkningens definisjon/definering av mennesket). (Litt vanskelig spørsmål kanskje, kan greie ut mer under intervjuet).
- Er der en episode eller opplevelse fra dagene inne i domkirken rett etter 22.juli som gjorde ekstra inntrykk på deg, som du vil/kan fortelle?

Vedlegg 2 : Informasjonsskriv

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent i Religion og Samfunn ved Universitetet i Oslo og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Veiledende tema for oppgaven er ”religion; kontrollerende prosjekt eller tjenende aktør?”, og i siste delen av oppgaven ser jeg på religionenes bidrag under og post 22/7, 2011. Jeg vurderer å se på mediedekningen fra den perioden, men ønsker også å trekke frem historiene som ikke kom frem, altså de som ikke fikk mediedekning, men som likevel fant sted. Området jeg ønsker å se på der er noe av det som foregikk "i det stille" inne i Domkirka den helgen og i dagene rett etterpå, og ønsker da og intervju 2 eller 3 frivillige, samt Soknepresten, som jobbet og bidrog i domkirken i denne aktuelle perioden. Spørsmålene jeg ønsker å stille vil være hvorfor menneskene kom akkurat dit til kirkerommet, hva slags mennesker som kom dit; var det kirkevante eller var der de som ikke vanligvis ville finne seg i et kirkerom, var der noen fra andre religioner? Ønsker også å spørre intervjuobjektene hvilke inntrykk de selv satt igjen med, hvilke unike observasjoner de gjorde seg.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent en time, og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli anonymisert. Du kan selv få velge om du vil være anonym eller bli presentert med navn i oppgaven. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven dersom dette er ønskelig.

Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen 15.06. 2012

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 47 37 94 48, eller sende en e-post til annettehansen@me.com . Du kan også kontakte min veileder Professor Kjetil Hafstad ved Det Teologiske Fakultet 22 85 03 00.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen
Annette Gjerde Hansen
Eilert Sundts gt 43
0355 Oslo

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av religion og samfunn og ønsker å stille på intervju.

Signatur ..... Telefonnummer .....